

NOVOSTI ИЊУОСТИ

#1251

Samostalni
srpski
tjednikPetak 08/12/2023
1.33€ / 10 kn / 100din

Gazda vazda

U proteklih desetak godina Pavao Vujnovac narastao je do najmoćnijeg poslovnog čovjeka u Hrvatskoj. Kad preuzme Fortenovu, ukupni godišnji prihodi njegovih tvrtki iznosit će oko petinu hrvatskog BDP-a. Kao i Ivici Todoriću, politika mu je bila od goleme pomoći u postupnom pokoravanju sve većih i većih dijelova hrvatske privrede

str. 2-3.

Istražujemo: Domovinski projekt 2024, 5./ NIKOLINA ŽIDEK Emigracija traga za potvrdom da nije bila na krivoj strani povijesti, 12-14. /Reportaža iz SAD-a: Nadtrampavanje Trumpa, 22-24.

Vujnovčev forte

Od vlasnika PPD-a Vujnovac je narastao do uvjerljivo najmoćnijeg poslovnog čovjeka u Hrvatskoj. Kad preuzme Fortenovu, ukupni godišnji prihodi njegovih tvrtki iznosit će oko petinu hrvatskog BDP-a. Kao i Todoroviću, politika mu je bila od goleme pomoći u postupnom pokoravanju sve većih i većih dijelova hrvatske privrede

PAVAO VUJNOVAC odlučio je i formalno postati gazda koncerna Fortenova, nekadašnjeg TODO-RIČEVOG Agrokora: u posljednjih dvadesetak mjeseci vladao je tom kompanijom s oko 29 posto vlasničkog udjela, odnosno kao najveći pojedinačni nesankcionirani suvlasnik, da bi sad došao u situaciju da mu nema druge nego, u najmanju ruku, udvostručiti svoj udio i postati većinski vlasnik, jer prijeti opasnost da mu propadne ulaganje u onih 29 posto vlasništva. A kad se već mora, onda valja učiniti sve da se na tu operaciju potroši što manje novca, pričemu je Vujnovac iz svoje sadašnje pozicije – najkrupnijeg nesankcioniranog suvlasnika – mogao utjecati na to da cijena bude prilično popularna. Fortenova je procijenjena na fiksnih 500 milijuna eura, plus još najviše opcionalnih 160 milijuna eura, što znači da je vrijednost udjela sankcioniranih ruskih banaka, Sberbanke i VTB-a, udjela od blizu 50 posto, drastično pala u odnosu na jesen prošle godine, kad je konzorcij obaveznih hrvatskih mirovinskih fondova bio pred realizacijom kupovine ruskog vlasništva u Fortenovi: tada je bila dogovorena cijena od 500 milijuna eura za ruskih 50 posto. Još za usporedbu: Ledo, tvrtka koja je bila dio Fortenove, prodana je 2021. za 615 milijuna eura.

Unatoč tome što je ulazak mirovinskih fondova umjesto ruskih banaka imao otvorenu podršku Vlade i Vujnovca, sve je propalo jer je u zadnji tren odustao AZ, to jest njemački Allianz kao suvlasnik tog fonda. Tako je kahirao prvi Vujnovčev plan. Prema tom scenariju, Vujnovčeva malteška tvrtka Open Pass ostala bi najveći pojedinačni suvlasnik i nastavila bi operativno upravljati Fortenovom, s obzirom na to da se fondovi načelno ne mijesaju u upravljanje i da je Vujnovac razvio skladne poslovne odnose s najmanje dva od četiri obavezna fonda, a ne bi morao uložiti ni jedan dodatni euro. Pedesetpostotna prisutnost mirovinskih fondova, usto, osnažila bi poziciju firme prema potencijalnim kreditorima i vjerojatno bi donekle smanjila trošak zaduživanja. Taj

trošak trenutno je oko 18 posto godišnje, što je neodrživo.

Vrijednost kompanije, dakle, bitno se smanjila u veoma kratkom roku, ali glavni direktor FABRIS PERUŠKO, puki izvršitelj poslovnih zamisli Pavla Vujnovca i čovjek koji je u prošlim pet-šest godina na tom položaju zaradio milijunske iznose u eurima, u tome ne vidi ni trun svoje i odgovornosti svog nalogodavca, nego sve svaljuje na činjenicu ruskog suvlasništva koje u tolikoj mjeri opterećuje poslovanje da prijeti opstanku Fortenove u sadašnjem obliku. Doduše, Fortenova u sadašnjem obliku uskoro ionako ne bi trebala postojati, jer je prodaja poljoprivredne divizije (Belje, Vupik, PIK Vinkovci...) jedan od uvjeta pod kojima je prije nekoliko mjeseci produžen kreditni aranžman s američkim fondom HPS, aranžman težak milijardu i 200 milijuna eura uz, rekosmo, ukupnu kamatu od 18 posto. No s obzirom na to kolika je aktualna procjena vrijednosti Fortenove, teško da prodaja poljoprivrednih kombinata u Slavoniji može radikalno popraviti financijsku sliku koncerna. Peruško i Vujnovac nisu objasnili na koji će to čudotvoran način, i u kojem roku, istiskivanje ruskih banaka – kojima će novac biti uplaćen na posebni račun i moći će mu pristupiti kad to dopusti režim sankcija – djelovati na tržišni položaj Fortenove. Još manje objašnjavaju koliko su firme iz Vujnovčeve Enna Grupe i njegovo Prvo plinarsko društvo u prošlim godinu i pol zaradile na novosklapljenim poslovima s tvrtkama iz sastava Fortenove, ponajprije s maloprodajnim lancem Konzum, a zaradile su desetke milijuna eura. Tvrta Enna Fruit, uostalom, postala je vodeći domaći dobavljač voća i povrća.

Namjeru Pavla Vujnovca te njegovih manjinskih partnera u Open Passu JOSIPA JURČEVIĆA i DAMIRA SPUDIĆA da se domognu većinskog vlasništva u Fortenovi – ne bi, usput, bilo iznenadenje da na kraju dodu

Vrijednost kompanije bitno se smanjila u veoma kratkom roku – Fortenova (Foto: Slavko Midžor/PIXSELL)

IMPRESSUM

Godina xxiv / Zagreb | petak, 08/12/2023

НОВОСТИ #1251

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ

Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA

Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA

Andrea Radak

ZAMJENIK GLAVNE UREDNICE

Tihomir Ponoš

IZVRŠNI UREDNICI

Goran Borković (Portal Novosti), Petar Glodić,

Lujo Parežanin (Kultura)

REDAKTORICE

Ana Grbac,

Darija Mažuran-Bučević

KOLUMNISTI

Boris Dežulović,

Viktor Ivančić, Sinan

Gudžević, Boris Rašeta

REDAKCIJA

Paulina Arbutina, Jerko Bakotin (urednik Interna-

cionalne), Dragana Bošnjak,

Milan Čimeša, Zoran

Daskalović, Ivica Đikić,

Tena Erceg, Dragan

Grozdić, Mirna Jasić Gašić,

Nenad Jovanović, Vladimir

Jurišić, Anja Kožul, Igor

Lasić, Branimira Lazarin,

Bojan Munjin, Tamara

Opačić, Ivana Perić, Boris

Postnikov, Srećko Pušić,

Hrvoje Šimićević i Nataša

Škarlić

TAJNICA REDAKCIJE

Irena Bosnić

FOTOGRAF

Sandro Lendler

GRAFIČKI UREDNICI

Ivica Družak,

Darko Matošević

DIZAJN

Parabureau / Igor

Stanišević & Damir Bralić,

Nikola Đurek

ILUSTRACIJA NASLOVNICE

Luka Duplančić

ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb',

Zagreb

TIRAŽA 6000

Novosti su financirane

sredstvima Savjeta za

nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske i sredstvima Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske.

REDAKCIJA

Gajevo 7, 10 000 Zagreb

T/F 01/481198, 4811 281

info@portalnovosti.com

www.portalnovosti.com

do dvotrećinskog vlasničkog udjela – sudske će osporavati SAIF ALKETBI iz Ujedinjenih Arapskih Emirata, ali teško da će u tome uspjeti, kao što dosad nije uspio ni u čemu što je pokušao kad je riječ o dokazivanju da je upravo on kupio ruske udjele i da mu je nezakonito uskraćeno sudjelovanje u upravljanju Fortenovom. Slično će vjerojatno završiti i kaznene prijave protiv Vujnovca i ostalih, prijave koje Državnom odvjetništvu podnosi Alketbijev hrvatski odvjetnik. Hrvatski tužitelji već petnaestak mjeseci ne uspijevaju doći do zaključka je li ili nije bilo kriminala u transakcijama između malteške firme Josipa Jurčevića s jedne, i RADE ŠKUGOR, majke DAMIRA ŠKUGORA, bivšeg menadžera srednjeg ranga u INA-i i osumnjičenika za organizaciju preprodaje INA-inog plina po višestruko većim cijenama, s druge strane.

DAMIR Škugor u kratkom je razdoblju zaradio više od 100 milijuna eura. Škugorova majka Rada, trgovkinja iz Šibenika, zaradila je pak milijun i 200 tisuća eura na otkupu i brzo preprodaji potraživanja poduzeća Dalekovod tvrtki Josipa Jurčevića. Gospođa Škugor nije uložila ni jedan vlastiti euro, jer je sve financirala Jurčevićeva firma, koja je posudila novac od Vujnovca. Je li profit Rade Škugor bio namijenjen njezinom sinu Damiru? Koji je motiv vodio Jurčevića i Vujnovca da, zapravo, doniraju milijun i 200 tisuća eura obitelji Škugor? Uzgred, BARBARA DORIĆ, koju je Vlada izbacila iz Uprave INA-e poslje otkrića Škugorove afere, ubrzo je našla novi posao u Vujnovčevu Fortenovi.

Hrvatski tužitelji već pet mjeseci ne uspijevaju razjasniti je li PPD raspolagao insajderskim informacijama iz Hrvatske elektroprivrede kad je ovog proljeća oslobođio svoje skladišne kapacitete da bi mogao kupovati viškove HEP-ovog prirodnog plina, to jest INA-inog plina koji je HEP morao otkupljivati u skladu s Vladinom uredbom. HEP je preuzimao taj plin po cijeni od 47 eura za megavatsat, no nije ga imao gdje skladištiti, pa se moralо ići na aukcijsku prodaju. Osim novcem, potencijalni kupci viškova morali su raspolažati praznim prostorom u skladištu. PPD je imao neuobičajeno prazno skladište te je kupio dvije trećine tog plina, odnosno više od 200 tisuća megavatsati, po prosječnoj cijeni od 14 eura, dvostruko manjoj od tadašnje tržišne cijene i višestruko manjoj od ugovorom fiksirane cijene po kojoj je PPD prodavao plin nekim svojim velikim kupcima. HEP je na tome u dva-tri proljetna mjeseca izgubio više od 14 milijuna eura. Premijer Plenković u nedjelju je objavio smjenu FRANE BARBARIĆA s čelnog položaja u HEP-u, ali ne zbog ove afere nego zbog toga što je splitsko Županijsko državno odvjetništvo podiglo optužnicu protiv Barbarića. Optužnica se tiče njegove nelegalne gradnje na Hvaru. Intencija vlasti jest da se zaboravi prodaja plina na štetu HEP-a, odnosno na korist PPD-a, te da se ne ustanovi tko je odgovoran i kakve su veze vodstva HEP-a i vodstva PPD-a, a sigurno je da postoji povezanost Vujnovca i Barbarića. Također, da se ne utvrdi odgovornost ministra gospodarstva DAVORA FILIPOVIĆA i njegovog pomoćnika za energetiku IVE MILATIĆA. Ovaj potonji, inače, bavi se proizvodnjom vina na Hvaru i to vino plasira preko Vujnovčevog Konzuma.

U proteklih desetak godina, Pavao Vujnovac narastao je od vlasnika PPD-a, tada male vukovarske firme za distribuciju plina, do uvjerljivo najmoćnijeg poslovнog čovjeka u Hrvatskoj. Kad preuzme Fortenovu, ukupni godišnji prihodi njegovih tvrtki iznosit će oko 14 milijardi eura, što je petina hrvatskog

Intencija vlasti jest da se zaboravi prodaja plina na štetu HEP-a, odnosno na korist PPD-a, te da se ne ustanovi tko je odgovoran i kakve su veze vodstva HEP-a i vodstva PPD-a, a sigurno je da postoji povezanost Vujnovca i Barbarića

BDP-a. Osim PPD-a i Fortenove, koji generiraju debelu većinu prihoda, vlasnik je lučkih terminala u Pločama i Rijeci, ima dobro razvijenu logističku diviziju, investirao je u obnovljive izvore energije i turizam, najveći je pojedinačni svlasnik Pevexa, veliki je distributer voća i povrća... Ključno je bilo sklapanje ekskluzivnog ugovora o distribuciji Gazpromovog plina. Nema pouzdanih podataka o tome kako je Vujnovac uspio isposlovati taj ugovor i kako je uspio uvjeriti Ruse da mu daju maržu kakvu nisu davali svakome, ali poznato je da je PPD na početku strelovitog uzleta uživao aktivnu podršku IVANA VRDOLJAKA, tadašnjeg ministra gospodarstva i šefa Hrvatske narodne stranke. Vujnovac je, međutim, pazio da ne zapostavi ni povezanost s HDZ-om. Njegov čovjek ondje, prije svih, bio je MILIJAN BRKIĆ. Godine 2013. Vujnovčevom timu priključio se, kao direktor Luke Ploče, Brkićev prijatelj Josip Jurčević, koji je dotad radio u Sigurnosno-obavještajnoj agenciji te godinama bio pomoćnik ravnatelja i šef Personalne službe.

Plenković i Vujnovac na presici u vezi isporuke plina Petrokemiji, Zagreb 2017.
(Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

Jurčević je raspolagao velikom mrežom kontakata u HDZ-u, u Crkvi, obavještajnim strukturama i poslovnim krugovima. Brzo je napredovao do položaja prvog Vujnovčevog operativca u najvažnijim poslovima i do imozantnog osobnog bogatstva.

OSIM novcem u teškim trenucima, Vujnovac je zadužio HDZ – PLENKOVIĆEV HDZ – svojom ulogom u spašavanju HDZ-ove vlade nakon raskida koalicije s Mostom 2017. godine. Vujnovčeva uloga u nagovaranju Ivana Vrdoljaka da uvede HNS u vladajuću koaliciju s HDZ-om možda nije bila presudna, no svakako nije bila zanemariva. Za svaki slučaj, vlasnik Enna Grupe i PPD-a potom se upustio i u projekt zvan Domovinski pokret, čiji je gazda MARIO RADIĆ, Vujnovčev prijatelj i njegov poslovni partner u Pevexu. Radić ne bi aktivno ušao u politiku bez konzultacija s Vujnovcem. Smisao Domovinskog pokreta sastoji se u pokušaju privlačenja krajnje desnih glasova, e da HDZ poslije izbora ne bi imao druge opcije nego koalirati s DP-om, a Radić bi se onda, uz ostalo, pobrinuo da dobije utjecaj u onim područjima izvršne vlasti koja su poslovno interesantna njemu i njegovom najvažnijem partneru. Cilj je da se na što manju mjeru svede mogućnost vladajuće nesklonosti poslovima najvećeg domaćeg tajkuna.

Bila bi, vjerojatno, preteška ocjena da je politika izgradila carstvo Pavla Vujnovca, ali nema sumnje da mu je – kao i Ivici Todoriću – bila od goleme pomoći u postupnom pokoravanju sve većih i većih dijelova hrvatske privrede, dok nije postao previše snažan da bi ga se moglo ignorirati. Nije, uostalom, zaludu stvarao sve one ‘svoje ljudе’ na važnim pozicijama u sistemu. Todorićevo iskustvo pokazuje da je vezivanje uz politiku dvostruklja mač, ali Vujnovac vjerojatno računa da mu, ako bude trebalo, neće biti problem riješiti se stigme sljubljenosti s ovom ili onom partijom, kad se – kao čovjek koji se doslovno obogatio na poslu s Gazpromom – bezbolno i preko noći oslobođio ruskog biljega. ■

Frane Barbarić i Davor Filipović, srpanj 2023.
(Foto: Jurica Galočić/PIXSELL)

Svinje i svinjarije

Premijer je sudionike jednog protesta uzgajivača svinja nazvao teroristima. Gesta je legla idealno desničarskoj žgadiji koja se uvijek mota u blizini. Domovinski pokret si diže cijenu u ogledu s HDZ-om, čiji pojedini članovi u slavonskim selima javno režu stranačke iskaznice

Č

ITAVO ljeto i jesen traje već prava jedna agrodrama sa svinjskom kugom u trima istočnoslavonskim županijama, a sve i dalje biva samo teže i komplikiranije. Nekakav očekivani rok za njezin vrhunac svakako je prosinac mjesec, vrijeme kolinja iliti koljeline, svinjokolje – kako gdje da zvali taj značajni narodni običaj i potrebu. Nije šala, a morbidno jest. U ukupni račun svih gubitaka u vezi s tom razom ulaze dramatično i tradicijski, malne kulturni aspekti, nimalo začudujuće, posve ruku pod ruku s ekonomskim, socijalnim, političkim.

Dok predstavnici seljaka pred tv-kamerama na dnevnoj bazi tako uzvikuju da žele ‘pravo na klanje u svojim dvorištima’, podvući nam je crtu. Prevladavajući godišnji uzgojno-proizvodni ciklus završava se ovih dana pospremanjem mesa u hladnjake i pušnice, ili pak u obiteljsku kafileriju ministra GORDANA GRLIĆA RADMANA. Očaj svinjogojaca raspaljen je do maksimuma. Pritom su podijeljeni na one radikalnije, koji su spremni na praktično sve, i one koji su već prihvatali službene sanitарne mjere. A s terena na društvene mreže stižu snimke intervencija iz panonskih sela, gdje inspekcija treba pripaziti na znakove kao što je dim od vatre za šurenje, skvičanje nesretnih životinja, vonj spaljene dlake, masti, krvi, iznutrica. Prononsirani uhljebi najednom se po svom ataru moraju kretati poput vojnih izviđača.

Ni seljaci-uzgajivači nisu manje angažirani, naprotiv. Po istom militantnom refleksu, dio ih se organizira i uspostavlja Stožer za obranu hrvatskog sela. Priprejili su totalnom blokadom nekih ključnih prometnica, nakon par kraćih, demonstracijskih. Nedostaju samo seoske straže pod oružjem, možda i poneki balvan – ali samo da ne budemo pogrešno shvaćeni s pozicije ovog medija. Seljake je svejedno moguće razumjeti u njihovoj ljutoj egzistencijalnoj muci i vapajem za solidarnošću. Nije sad najvažnije to što u najožoj osnovi slučaja nisu u pravu, jer su dospjeli u tešku nevolju za koju nisu krivi sami, niti su krivi pretežno oni.

Država, tj. Vlada RH reagirala je u tome po svim propisima, više-manje. Epidemiološka vanredna stanja imaju svoje utvrđene protokole i u veterinarskoj znanosti, a još se nije našao netko tko bi ih uvjerljivo pobijao u ovom slučaju. No sam već spomen epidemije priziva sasvim svježe uspomene otprije dvije i tri godine, kad nisu masovno zaražene bile svinje, nego ljudi. Dobro, nad barem nitko nije klapo, ni alternativno te preventivno eutanazirao – nemamo doduše pojma otkud stalno taj umirujući pojam u ovom suludom kontekstu.

I kao što protokolarno postupanje nije bilo na duže staze dovoljno onda, dok je narod trebao više fleksibilnosti, komunikativnosti, dosljednosti odozgo, isto ni danas ne može dostajati. Onome kome se oduzima kruh – meso ustvari, ali razumijemo se – nije dosta da čuje samo kako tako biti mora. Po selima bi trebali misionarski boraviti eksperți koji mogu objasniti ljudima što ih je zadesilo, i zašto slijedi procedura baš takva, i što im je činiti u zamjenu. Puno toga inače ostaje, ponovno slično koronavirusnoj situaciji, u zoni neshvatljivog, nelogičnog, čak kontraintuitivnog. A prije svega, među seljake bi naprsto morali stupiti ministrica poljoprivrede MARIJA VUČKOVIĆ i sam premijer ANDREJ PLENKOVIĆ. I ostati tamo dok se ne sporazumiju. Umjesto toga, ona zatečeno muca pred novinarima i poziva se na knjige i Europsku uniju, dok uvrijedeni naš Kralj Sunce samo otpuhuјe.

I NE samo to; predsjednik Vlade je u formulu svog odnosa prema malim svinjogojcima koji drhte nad othranjenim nekoliko ili nekoliko desetaka svinja ugradio staro, dobro poznato strašilo terorizma. Ekstremisti – tako je nazvao sudionike jednog protestnog okupljanja s ovim povodom. Gesta je legla idealno svoj onoj naglašeno desničarskoj žgadiji koja se uvijek nametljivo mota u blizini, nalik zunzarama oko svinjaca. Mostovci takoreći jedva čekaju da se afrička svinjska kuga iz Slavonije preseli u Dalmaciju, tamo gdje su malo jači.

Domovinski pokret si pak diže cijenu u trgovačkom ogledu s HDZ-om, čiji pojedini članovi u slavonskim selima javno režu

onaj ministar-moroder. Pogotovo ne kad se krvavom cirkusu pridruži i Udruga Glas poduzetnika u znak podrške seljacima s učitanim poduzetničkim identitetom. Afričko-svinjska zaraza upućuje, sudeći po boljim EU-rješenjima, na zadugarsko udruživanje manjih uzgajivača. Bez toga oni ne mogu zadovoljiti nagomilane suvremene zahtjeve držanja svinja, uskoro i peradi, u zdravstveno-sigurnosnom pogledu.

NA korak dalje stoji perspektiva integralnijeg političkog organiziranja, sindikalnog i drugog, ali država ne bi smjela u toj priči funkcioniратi kao antagonist ili tobožnji partner i medijator u tripartitnom tzv. socijalnom dijalogu. Povlastice u poljoprivrednoj vladinoj polici ovdje zaista isplativo kaže samo značajnije igrače, ili novodobne kulake bez mnogo veze sa stočarskom proizvodnjom. Ostali mukotrpno spajaju kraj s krajem, izloženi milosti sezonski prekrasnih javnih politika i stihiji u krajnje neizvjesnim momentima krize.

Konkretno, veliki ratari uživaju naklonost takvog sustava iznad svih drugih, u distribuciji državnog zemljišta i javnih subvencija i otkupnih mjera. Do njih svrstani su oni stočari koji se bave uvozom jutnadi i kratkim tovom, bez matičnih stada za razmnožavanje i vlastite uzgojne linije. Uvoznički lobi u našem agraru već dugo je mnogo utjecajniji od uzgajivačkog. Favoriziraju se prioriteti kontinentalnog tržišta, primat uzimaju industrijski, strogo komercijalni subjekti. Hrvatska je prema stanju javne poljoprivredne infrastrukture daleko ispod razine zapadnjih EU-članica s kojima se mora ogledati u surovoj tržišnoj utakmici. Današnjica sve više nagoni ljudi k makar i minimalnoj vlastitoj proizvodnji hrane, ali ovakve prilike iz toga će izbaciti one kojima je stočarstvo jedan djelić malene, iako raznovrsne poljoprivredne djelatnosti unutar obiteljskog kruga.

Svinjogojstvo smo ionako pregorjeli i prije ove užasavajuće slavonske hekatombbe. Do nje se u Hrvatskoj proizvodilo jedva malo više od polovine domaćih potreba, a da ne govorimo o statistikama u vezi drugih namirnica, poput mlijeka ili jaja. Sarkazam iznad svega jest onaj po kojem bi, zbog infektološke bojazni, jedini legitiman uzgajivač svinja, i ne samo njih, ovdje mogle ostati poljoprivredne korporacije koje su zapravo glavni vinovnik startnog problema. One su svojim monokulturama te uzgojnim intenzitetom najviše doprinijele širenju patogenih mikroorganizama. No lakše je prokazati seljaka i njegovo svinje, njih poslati ravno s ispaše u povijest. ■

Domovinski projekt 2024.

Domovinski pokret spremi se za superizbornu godinu, pokušavajući privući što više glasova pandemijskih skeptika, za što im je poslužio i simpozij održan u Saboru. Najzaslužniji za uvoz rubnih ideja u Hrvatsku je Stjepo Bartulica, povezan s američkom Fondacijom Heritage

ZASTUPNIK Domovinskog pokreta STJEO BARTULICA prošli je tjedan u ime navedene stranke otvorio simpozij u Hrvatskom saboru pod nazivom 'Hrvatska i svijet 2024. godine poslije pandemijske oluje'. U početnom obraćanju, Bartulica je upozorio na nevidenu pandemijsku cenzuru u Hrvatskoj i institucionalno širenje straha i panike od koronavirusa. Kršena su ljudska prava, rekao je poručivši da institucije trebaju odgovarati za taj krimen. Najavio je da će na simpoziju biti riječi o novom 'protokolu koji spremi Svjetska zdravstvena organizacija za buduće krize', u kojem vidi 'opasnost da se ponove slične stvari'. Upozorio je i na šikaniranje i diskriminaciju ljudi koji su se odlučili ne cijepiti. 'U Hrvatskoj je izgubljeno veliko povjerenje u struku i tu štetu treba ispraviti, za što je potrebna prava rasprava, a Sabor je primjereno i dostojno mjesto za nju', zaključio je.

Pod 'pravom raspravom' Bartulica je mislio na skoro osam sati verbalnih istupa kompromitiranih doktora sa zapada, antivakserskih prvoboraca s diplomom, koji su imali enormne zasluge za globalno širenje dezinformacija tijekom i nakon pandemije koronavirusa. Isti zastupnik DP-a međutim nije bio na njihovim izlaganjima. Nakon što je nekoliko riječi uputio posjetiteljima poput TOMISLAVA SUNIĆA i SREĆKA SLADOLJEVA i zamolio sve da ne lutaju saborskim hodnicima, pravdujući se obavezama u inozemstvu napustio je skup. Ali ne i ovaj tekst. Odlučili smo ga zadržati do kraja. Jedan od razloga za takvu odluku je sitni pokušaj ometanja učestale prakse na krajnjoj desnici, koja je ovdje bila utjelovljena upravo u liku Bartulice: nakon što iskoristiš poziciju moći i stvorиш događaje na kojima se šire laži zbog prizemnog skupljanja glasova, u pravilu zbršeš s mjestima zločina, u nadi da će s tobom nestati i odgovornost za učinjeno. Drugi razlog za fokus na Bartulici kao produženoj ruci politike DP-a je činjenica da upravo on spada među najzaslužnije za uvoz rubnih ideja u Hrvatsku iz inozemstva. Navedeni skup i ljudi u čije je dovođenje Bartulica uložio velike napore pritom su dio šireg političkog projekta ekstremne desnice. Ne

radi se ovdje o suvisloj, legitimnoj i nužnoj sistemskoj kritici utjecaja i moći farmaceutskih korporacija, već o pukoj obmani. Među izlagачima na simpoziju Domovinskog pokreta bila je i LYNN FYNNE iz organizacije America's Frontline Doctors. Osnovana je 2019. godine, nakon što su milijunaši iz raznih fondacija i organizacija povezanih s Republikanskim strankom shvatili da na jednom mjestu treba okupiti 'stručnjake' koji će znanstveni integritet podrediti i usuglasiti s lažima DONALDA TRUMPA i njegove administracije. Otad milijunskoj publici propovijedaju da bolnice ubijaju pacijente s Covidom i da cjepiva za virus uzrokuju rak. Bili su pod istragom američkog Kongresa zbog optužbi da su zgrnuli milijune šireći antivaksersku propagandu. Umjesto cjepiva, pacijentima su putem interneta i telefona prodavali 'alternativne' i nedjelotvorne lijekove za COVID-19. Zbog neadekvatnog liječenja, brojni su građani koje su uvjernili u medicinsku stručnost i djelotvornost lijekova poput ivermektina preminuli. Nakon što je Trump izgubio izbore, osnivačica ove organizacije SIMONE GOLD osuđena je na 60 dana zatvora zbog ilegalnog ulaska u zgradu Kapitola tijekom nereda 6. siječnja 2021. 'Oni su suvremena, digitalna verzija prodavača zmijskog ulja', rekao je jednom prilikom IRWIN REDLENER iz Nacionalnog centra za pripravnost za katastrofe na Sveučilištu Columbia.

U travnju ove godine pojedini mediji su dobili potvrdu da je navedena grupa osnovana zbog republikanskog planiranja strategije za prošle izbole, s ciljem dodatnog podrivanja bilo kakve naznake državne intervencije u zdravstvo. Sukladno filozofiji američke krajnje desnice, cilj je bio dodatno umanjiti povjerenje u javne institucije i nametnuti prokušani diskurs privatne inicijative. U isto vrijeme, neznanstvene teorije ovog političkog projekta, koji izvlači milijune od žrtava obmane, postale su dio šire pripreme za sljedeće predsjedničke izbole u SAD-u, kao što se Domovinski pokret spremi za superizbornu godinu u Hrvatskoj, pokušavajući privući što više glasova pandemijskih skeptika. Bartulice opaske i izjave većine njegovih gostiju mogu se u sličnim oblicima naći u dokumentu pod nazivom 'Projekt 2025'. Skrojen u suradnji više od 90 ekstremno desnih američkih *think-tankova* i nevladinih organizacija, on je zapravo hodogram za buduće rastakanje institucija u SAD-u i otklizavanje u 'kršćanski nacionalizam', kako su ga opisali neki kritičari, ili 'teokratski fašizam', po interpretaciji drugih.

U tom dokumentu od 920 stranica, za čije su kreiranje najzaslužniji politički uzori Do-

Ryan Cole, Lynn Fynn,
Stjepo Bartulica i Andrija
Klarić u Saboru (Foto:
Patrik Macek/PIXSELL)

movinskog pokreta i prijatelji Stjepo Bartulice, daju se smjernice za djelovanje bilo kojeg sljedećeg američkog predsjednika iz redova republikanaca. Planira se uništenje agencije za zaštitu okoliša, hrane i lijekova, micanje regulacije o zaštiti vode i zraka, pokoravanje pravosuđa, rasturanje koncepta diobe vlasti, kao i bilo koje naznake javnog zdravstva i socijalne mreže za najugroženije, te stavljanje dobrom dijelom van snage regulacije o zaštiti radničkih prava, uz deregulaciju za korporativni sektor i nove porezne olakšice. Svjetonazorski, na djelu je, prema tvrdnjama protagonista ove priče, vođenje državne politike 'u skladu s Biblijom'. To bi značilo postepenu zabranu abortusa i kontracepcijskih sredstava, kriminalizaciju LGBT osoba i bilo kakve edukacije o spolnosti. Opozicija tu nije legitimna strana drugačijih političkih ideja, već isključivo neprijateljski element. Oni su 'kulturni marksisti' i 'komunisti' koje treba eliminirati iz političkog života. Plan je tako da se uhite i osude svi koji su odbili sudjelovati u poništenju izbornih rezultata 2021. godine i da vojska od prvoga dana na ulicama dočeka prosvjednike.

'Projekt 2025' je set politika koji nije obvezan za bilo koju izvršnu vlast. Unatoč tome, on je gotovo neminovan u slučaju pobjede njihovih kandidata, bilo kojeg republikanca. Mozak ove operacije, Fondacija Heritage, imala je ponajveći obol u dovodenju Trumpa na vlast 2016. godine. Oni su napunili njegovu administraciju stotinama fanatika koji su uništavali institucije iznutra. 'Projekt 2025' je ista ambicija ekstremista kao i 2016., ali mutirana do čudovišnih razmjera jer planirana subverzija bilo kakvih pokušaja ublažavanja klimatskih promjena i umjesto toga nudi potencijalno uništenje planeta. Utoliko, oni neće imati utjecaja samo na unutarnje procese u SAD-u, već posredno i na dobar dio drugih zemalja, u kojima bi sve utjecajniji desni populistički pokreti imali saveznika u vidu najveće svjetske imperijalne sile.

S Fondacijom Heritage Bartulica je 2018. godine u Zagrebu organizirao energetsku konferenciju. S DAVOROM IVOM STIEROM posjetio ih je 2019. u Americi. Godine 2020. sredio je i gostovanje potpredsjednika zaklade JAMESA CARAFANA u 'Bujici'. Bartulica je povezan i sa srodnim institutom Leadership iz SAD-a, također bliskim Republikanskoj stranci. Uoči prošlih izbora u Hrvatskoj, njihov član RON NEHRING poučavao je tadašnjeg šefu DP-a MIROSLAVA ŠKORU 'strateškoj komunikaciji' u javnosti. Osim što su Heritage i Leadership na spisku američkih organizacija koje su zadnjih godina prosljedile milijune dolara evropskim ultrakonzervativnim organizacijama za popularizaciju ekstremno desnih političara, obje su sudjelovale u kreiranju 'Projekta 2025'. Neki od govornika na svježem antivakserskom skupu Domovinskog pokreta pripadaju organizacijama povezanim s nekim drugim kreatorima navedenog dokumenta, poput organizacija FreedomWorks i American Legislative Exchange Council.

Njihovi financijeri mahom su milijarderi konzervativnog usmjerenja, šampioni industrije fosilnih goriva, kojima je od svjetonazora bitniji neometan posao, lišen radničkih prava i državnih politika koje bi potencijalno narušile poduzetnički *status quo*. Budući da se same nikad ne bi mogle domaći vlasti, ultraške organizacije koje takvi izdašno finansiraju trebaju političare da provedu ideje koje u široj javnosti nisu popularne. Domovinski pokret nije daleko od američkih prijatelja kad je riječ o ženskim reproduktivnim pravima, gej zajednicama, migrantima i dezinformacijama u domeni zdravstva i povijesti. Imaju navodno i među, najbogatijeg čovjeka u Hrvatskoj, koji upravlja najvažnijim gospodarskim procesima u zemlji. Još im samo fali vlast. ■

JAROSLAV PECNIK

Ljevici zamjeram što se ne bori protiv neoustaštva

Najstrašnije što se moglo dogoditi je to da je neoustaštvo postalo normalno. Pojedini političari ljevice koji su iskazali pijetet žrtvama u Vukovaru nisu smjeli prešutjeti crnilo kolone. Bio sam uvjeren da se takve stvari ne mogu desiti određenim političkim opcijama, ali Vukovar me demantirao

CRNE HOS-ove zastave na čelu Kolone sjećanja u Vukovaru, a zatim prosvjedi seljaka učinili su devastiranu i uništenu Slavoniju političkim žarištem u kojem se kuje prevlast na desnici uoči izborne godine. Ofenzivi Domovinskog pokreta i defenzivi HDZ-a u toj regiji razgovarali smo sa političkim analitičarem iz Osijeka JAROSLAVOM PECNIKOM.

Hrvatska desnica pred svake izbore ima svoje akcije kako bi podigla emocije i narod na noge. Kako će se ove najnovije odraziti na rezultate Domovinskog pokreta i HDZ-a?

Slavonija nije prvi put u političkom žarištu. Sjetimo se GLAVAŠA i osnivanja njegovog HDSSB-a, kad su se odcijepili od HDZ-a. To je također započeto sa seljačkim prosvjedima. Priča se ponavlja, ali u mnogo dramatičnijem obliku jer je Slavonija sad ekonomski pala na koljena. I opet se problem seljaka zloupotrebljava i instrumentalizira. Cilj je pridobivanje glasova za Domovinski pokret kako bi postao glavna snaga u Slavoniji ili barem na njenom istoku u odnosu na HDZ. Očigledno će se pred izbore dizati tenzije kako bi se pokazalo da je HDZ taj koji uništava Slavoniju, koji ne misli hrvatski, koji misli briselski, i tu, moram priznati, imaju dosta jakih argumenata. Doista je pitanje zašto država nije ranije reagirala kad je saznala za afričku svinjsku kugu, zašto nije došlo do odstrela divljih svinja kod kojih se ona pojavila. Na brojna pitanja nema odgovora.

Seljački prosvjedi, šatoraši, masa oko Markove crkve sa plinskim bocama, to je modus operandi desnice. Sad radikalniji dio

te desnice radi isto ono što su HDZ-ovci radili SDP-ovoj vladi. Tada je to HDZ-u bilo super, a sad su po novoj PLENKOVIĆEVOJ teoriji u redove seljaka ubaćeni ekstremisti. On je očito opsjednut teroristima nakon listopada 2020. i pucanja BEZUKA na Banske dvore te neprestano inzistira na tome da se radi neka zavjera radikalne desnice protiv njega. Ali ne učestvuje u ovom prosvjedu samo desnica

*HDZ-ovci razumiju
da DP želi imati
što bolju startnu
poziciju kako bi bili
faktor bez kojih se
neće moći složiti
sljedeća vlada.
Igraju igre da su
žestoki protivnici,
što i jeste istina.
Tu ljubavi nema,
ali interes nakon
izbora može sve to
pomiriti. To znaju
i Plenković i Penava*

koju ne kontrolira HDZ, dakle Domovinski pokret, ovdje svoju ulogu ima i dobar dio HDZ-ovaca, a to nisu ovi koji javno pale stranačke iskaznice. To su HDZ-ovci o kojima se ne govori, koji nemaju baš bliske veze sa selom, koji su srcem i dušom za HDZ, ali ne bi glasali za Plenkovića jer on ne artikulira i ne zastupa ono što bi oni htjeli, pa ne bi škodilo da mu se pokažu zubi kako bi se uzbiljio i počeo ponašati onako kako istinski HDZ-ovci očekuju da se lider HDZ-a treba ponašati. Za njih su PENAVA i ANUŠIĆ pravi, istinski HDZ.

HDZ je uzdrman

Plenković je to udar desnice? Koliko su zapravo Penava i desnica blizu da budu relevantan, odnosno neizbjegjan faktor HDZ-u za sastavljanje vlade?

HDZ je svakako uzdrman. Veliko je pitanje kolika će biti izlaznost građana. Manja izlaznost uvijek ide u korist HDZ-u, koji će dobiti većinu na izborima, ali nedostatnu da komotno može formirati vladu. Naravno, HDZ se usavršio u kupovini zastupnika, u pridobivanju pojedinih političkih stranaka, ali kad se mora kupovati u velikom broju, tad je cijena visoka. Računa se da se oni mogu svađati i pljuvati, ali HDZ-ovci razumiju da Domovinski pokret želi imati što bolju startnu poziciju kako bi bili faktor bez kojih se neće moći složiti sljedeća vlada. Igraju igre da su žestoki protivnici, što i jeste istina. Tu ljubavi nema, ali interes nakon izbora može sve to pomiriti. I to znaju i Plenković i Penava. Pružanje ruke pomirenja Anušiću dokazuje da je Plenković u ozbiljnim problemima i da on to zna.

Je li Plenković kupio Anušića da smiri situaciju bar u slavonskom HDZ-u pred izbore?

Plenković Anušića nije kupio, samo ga je pridobio. Interesi su obostrani, prešutni dogovor, obojica znaju svoje razloge. Anušić je pristao da mu se na neki način vežu ruke i jezik do izbora. Ne zaboravimo što je sve do jučer prigovarao Plenkoviću. Istina, nije to bilo nikad previše otvoreno, ali ipak je bilo potpuno jasno. Bio je jedan od rijetkih glasova kritike koji se čuo unutar HDZ-a. Anušić ima ambicije naslijediti Plenkovića, čija je ideja da ubrzo, možda i nakon izbora, nestane u Bruxellesu. Do prije nekoliko godina Anušić je bio načelnik Antunovca i već se probio u sam vrh hrvatske politike. Moramo priznati, nije intelektualno kapacitiran voditi HDZ, ali činjenica da je dragovoljac Domovinskog rata otvara mu politička vrata HDZ-a. Ta Anušićeva stavka iz ratne biografije izaziva strahopštovanje i Plenkovića i MILANOVIĆA. Njemu je to prilika da se približi najvišim funkcijama sa kojih može kontrolirati sastavljanje izbornih lista kako bi uveo svoje ljude, što mu je u trenutku pripreme terena za najviše mjesto u stranci izuzetno bitno. Sjetimo se kako je završio slučaj ministrike TRAMIŠAK koja je bila Anušićev izbor. Nikad nije objašnjeno zašto je morala otići. S druge strane, sad Plenković ima u šakama čovjeka kojeg može okriviti za eventualno lošiji rezultat na izborima.

Zašto Plenković nije uspio izraženije kulativirati HDZ?

HDZ je izvorno stranka jakog nacionalističkog naboja. Plenković formalno zagovara de-

mokrščanske vrijednosti i nastoji smjestiti HDZ u politički centar, ali HDZ je jaka, ljuta desnica, da ne kažem ekstremna, koja zapravo sa centrom i demokršćanstvom nema veze. Unutar HDZ-a stolju neoustaštvu i jak nacionalizam. Kojekakve sramote radikalne desnice permanentno su prisutne u društvu. Sramote oko Jasenovca, Bleiburga, vrijednosti koje se zagovaraju u hrvatskoj vojsci, da ne kažemo da su domobrani i ustaše proglašeni hrvatskom vojskom. Plenković jako dobro zna kakav je raspored snaga u HDZ-u pa pravi trule kompromise: osnuje neko Vijeće za suočavanje sa prošlošću, pomakne ploču iz Jasenovca u Novsku... Što je napravio? Nemojmo se praviti budalama. Svi dobro znamo o čemu se radi. Plenković nema hrabrosti povući odlučan politički potez. Pretpolitičko smo društvo u kojem demokratski sustav nije jasno razrađen. On postoji, on je formaliziran, ali nije usvojen kao vrijednost, samim time ne poštuju se institucije. Poštuje se lider, a ne zakon. Ne može se ustaški pozdrav donekle zabraniti ako se furamo na antifašizam i na to da smo 1945. bili na strani pobjednika. Plenković je obećao da će stranku voditi u demokršćanske vode i ona formalno to jeste, ali u stvarnosti ta stranka naprosto još uvijek živi tuđmanovske ideje, ideje koje se naprosto ne mogu tako javno prikazivati. Tu je i dalje stalno jak antisrbizam. Logika HDZ-ovaca je: da, sad smo sa PUPOVCEM u koaliciji jer ga trebamo, ali sutra ćemo ga se lako odreći kad nam ne bude trebao. Plenković nije uspio kultivirati HDZ jer se ne može kultivirati masa poluprimitivnog, balkanskog mentaliteta, posebno ako taj vođa sam nije kultiviran. Pogledajmo samo kako se obraća javnosti i novinarima, to je slično načinu ALEKSANDRA Vučića,

samo što Vučić djeluje primitivnije i surovije. Na kraju, Plenković je samo političar koji se raduje Bruxellesu, a ne državnik. Političar je spreman na svaku vrstu trulih kompromisa, a državnik zna granice preko kojih se ne može i ne smije prijeći. Nosioci naših političkih funkcija na to nisu spremni jer su bez vlasti nitko ni ništa.

Određenim političarima, prije svega iz lijevih stranaka, nije bilo mjesto ispod HOS-ovih zastava. No javnost je ostala i bez njihove kritike događaja u Vukovaru. Zašto su zašutjeli?

Protiv neoustašva nitko se više ne bori, što zamjeram ljevcima. Formirao se mentalni sklop koji je sveprisutan i na koji se više ne obraća pozornost. Najstrašnije što se moglo dogoditi je to da je neoustaštvu postalo normalno. Iskreni antifašisti koji su se našli u takvoj koloni naprosto su se morali ograditi. Pojedini političari ljevice koji su iskazali pijetet žrtvama u Vukovaru nisu smjeli prešutjeti crnilo kolone. Bio sam uvjeren da se takve stvari ne mogu desiti određenim političkim opcijama, ali Vukovar me demantirao. HOS na čelu kolone bio je čista provokacija. Svi znamo što je bio HOS i koju su ideologiju zastupali i stupaju. Vidimo i kako je Milanović reagirao na ustašku i HOS-ovu obilježju u Vukovaru. Na HOS-ova obilježja u Novskoj reagirao je na pravi način i trebao je ostati dosljedan. Nakon treće ili desete reakcije naprosto bi se vidjelo da predsjednik države zagovara određene vrijednosti i da iza njih stoji. Kad je prvi put propustio reagirati, sljedeći put nema smisla reagirati. Ali i on je shvatio logiku i baš ga briga. Neoustaštvu je jedna vrsta pokretačke snage HDZ-a. Plenkoviću upravo

takva situacija treba. Hrvatski narod mora sam sa sobom na političkoj razini raščistiti da je ustaštvu zlo, da je PAVELIĆ zlo, da je NDH zlo, a Jasenovac sramota hrvatskog naroda. Historiografski je sve jasno tko je tko i što je što. Bilo je pojedinačnih medijskih reakcija poslije ustaških obilježja u Koloni sjećanja, ali nedovoljno. Više je to bila registracija događaja, nego reakcija na njega. I uвijek se traži neka vrsta isprike, eto, Domovinski rat, pa žrtve, to su bili naši dečki... manipulacija do

Nikoga nije briga za Slavoniju, nego za startne pozicije za formiranje buduće vlade. Sjetimo se i Milanovića i njegovih biblijskih sadržaja da ako zaboravi Slavoniju, neka mu usahne desna ruka. Milanović je zaboravio što je rekao, desnica mu nije usahnula. Položaj Slavonije će se popraviti tek kad shvatimo da Hrvatska ne ovisi samo o turizmu nego i o proizvodnji vlastite hrane. ■

manipulacije sa Vukovarom. Poznajem velik broj ljudi koji recimo Glavašu ne zamjeraju što je 'pobio one Srbe, to je bio rat', nego što je uništilo privredu. Kao da se ne radi o ljudima koji su pobijeni na pravdi boga samo zato što su Srbi, to nekima ne smeta jer on se borio za Hrvatsku.

Kir je bio svijetla točka

Glavaš je ponovno nepravomoćno osuđen za ratni zločin. Moglo se pretpostaviti da će pobjeći u Bosnu i Hercegovinu, što mu je odsustvom djelovanja i dozvoljeno. Zar to nije porazno za hrvatsko pravosuđe i društvo?

Bitno je da je potvrđeno nepravomoćnom presudom da je ratni zločinac. Glavaš nije nikakav heroj, on je vodio borbu samo sa Srbinima, sa selotejpom i žicom. Nikakvo on dobro nije napravio, samo zlo. Koliko sam pisao o njemu i koliko sam imao problema sa njim, Glavaš je obična kukavica. Njegov bijeg odgovara Plenkoviću. Samo mu je falila još jedna društvena afera i još jedan stožer za obranu 'našeg generala, branitelja Slavonije'. Najlakše ga je bilo pustiti da zbrise iz Hrvatske i tako je aktualna vlast skinula jedan problem sa leđa.

Već tri godine Udruga hrvatskih branitelja Domovinskog rata policije Osječko-baranjske traži podizanje spomenika ubijenom šefu osječke policije Josipu Reihl-Kiru, ali policija se tome protivi, dok Zagreb šuti. Spomenik traže branitelji, a ne recimo Srpsko narodno vijeće, zašto onda nema volje?

REIHL-KIR je jedna od rijetkih svijetlih točaka devedesetih godina na prostoru Slavonije, čovjek koji je vjerovao da može pokušati djelovati ka miru. Jedan dobar dio građana, pogotovo braniteljske populacije, spomenik Kiru shvatio bi kao provokaciju jer Kir 'nije naš'. A 'nije naš' jer je bio za mir i nije bio HDZ-ovac.

Na kraju, u takvoj odanoj borbi za 'nacionalne svinje iz devedesetih', sa sudskim presudama za ratni zločin i potonućem u ekonomsku i socijalnu besperspektivnost, čija je Slavonija? Osijek je HDZ-ov, Vukovar drži Domovinski pokret...

Slavonijom vlada moć i utjecaj grupa koje se više mogu nazvati mafijaškima nego poduzetnicima i koje preko politike, HDZ-a i Domovinskog pokreta, ostvaruju svoje interese. Politika za njih održuje posao, a oni finansiraju politiku. Ta nomenklatura sutra će biti čak i za SDP. Istina, nikad srcem i dušom jer su uвijek uz HDZ i desne opcije, ali radi interesa priklonit će se i SDP-u. Tragedija naše politike jeste upravo u tome da SDP ili bilo koja lijeva stranka pristaje na takva pravila igre i odnose. Nikoga nije briga za Slavoniju, nego za startne pozicije za formiranje buduće vlade. Cijenu ćemo, kao i uвijek, platiti mi građani i seljaci u teškom položaju koji prosvjeduju. Kad govorim o seljacima, ne mislim na ove sa traktorima koji vrijede 100.000 eura i onda kažu da nemaju za paradajz. To su ljudi koji su tu došli po zadatku, a Slavonija će i dalje propadati. Iz Slavonije se više nema ni tko iseliti. Propao je sav silan novac poslan u Slavoniju, famozni projekt Slavonija. Sjetimo se i Milanovića i njegovih biblijskih sadržaja da ako zaboravi Slavoniju, neka mu usahne desna ruka. Milanović je zaboravio što je rekao, desnica mu nije usahnula. Položaj Slavonije će se popraviti tek kad shvatimo da Hrvatska ne ovisi samo o turizmu nego i o proizvodnji vlastite hrane. ■

Фронта помирења

Извор кључног знања и чињеница о ратовима 90-их нису факултети, него контакти које млади људи остваре преко Иницијативе младих за људска права. Она је у свим земљама бивше Југославије чувар образа нашег друштва, каже Јасмина Лазовић

Иницијатива младих за људска права у Хрватској (УИНГ) крајем новембра обиљежила је 15. годишњицу постојања и дјеловања. На пригодном догађању окупили су се и активисти и активисткиње Иницијатива из Босне и Херцеговине, Црне Горе, Косова и Србије, што је била прилика за сумирање њихових активности у протеклом периоду.

Колико је рад Иницијативе допринио свладавању доминантних искључивих наратива, питали смо Бранку Виерду, програмску директорицу те организације у Хрватској?

— Можда нисмо успели капитално промијенити политике суштавања с прошлочију, али вјерујем да смо омогућили да буду боље него што би биле да нас није било. Мислим да смо заједно с другим организацијама које се баве тим типом терета 90-их, а којих није пуно, учинили доста. Нудимо програм и простор да млади могу слободно, отворено и без цензуре критички говорити, учити и промишљати прошлост те разумијевати на који начин она утјече на нашу будућност. Фокусирани смо на заговарање према институцијама као одговором за суштавање с прошлочију и ратовима 90-их, као и на активистички рад. С младима из генерација рођених након рата разговарамо с обитељима жртава које данас тамо живе и водимо их на мјеста на којима их формално образовање никад не би одвело. Таквом комуникацијом с младима дајемо примјер институцијама – казала нам је Виерда.

Притом је врло важна сурадња свих регионалних УИНГ-ова.

— Диван је осјећај кад дођеш у било коју од сусједних држава и схватиш да си

дио мреже с људима који дијеле сличне вриједности и баве се истим темама, циљевима и визијом друштва. Ускакемо једни другима, размјењујемо знања, новости и нове праксе за које процијенимо да су учинковите и дијелимо их с колегама да их покушају примијенити у својим државама – каже Виерда.

Београдска активисткиња Јасмина Лазовић, актуална координаторица размјене и сурадње с Косовом у Хартефакту, више од десет година дјеловања је у УИНГ-у у Србији. Како она описује минули рад Иницијативе?

— Сви смо задовољни оним што је учињено. Шта би било да иницијатива не постоји, како би ствари изгледале, колико младих људи не би имало шансу да први пут добије подршку од неке организације. УИНГ подстиче младе људе да се баве тешким и за младе људе занимљивим темама. Иако постоји лажни наратив да млади нису заинтересовани, те теме из магиструса интересују и оне који студирају друштвене науке, али и физичаре, ит-јевце, биологе... јер се бавимо животним темама које нас свакодневно окружују. Кад покушате да поставите питања о прошlostи и да се запитате шта је ваша држава тада урадила, а ваши родитељи и сви други размишљали о томе, онда сви тврде да знају (нај)боље. ‘Ти си мали, ниси рођен тада, ти не разумеш, не сећаш се тих ствари и твоје мишљење није релевантно’, кажу. УИНГ је простор у којем је твоје мишљење релевантно и не само то, него ти се даје и простор да разговараш с људима који могу нечemu да нас науче. УИНГ има контакте с највећим стручњацима за те теме. Извор кључног знања и исправних чињеница о ратовима 90-их нису факултети, него контакти које остваре преко УИНГ-а. Иницијатива

младих за људска права у свим земљама бивше Југославије чувар је образа нашег друштва, показујемо другима преко границе да нисмо сви исти, да нас има нормалних, да нас има који разумемо. Још је симпатичније и важније што раде млади. Зато је наша парола ‘премлади да се сећамо, одлучни да не заборавимо и сачувамо образ’ – каже Лазовић.

Будући да се Иницијатива на подручју бивше Југославије опира на доминантним наративима о ратним деведесетима, мејнстрим медији и власти нису јој наклоне, међутим, таква позиција даје јој интегритет и легитимитет за борбу. УИНГ у Србији има уред у Београду, а дјеловали су и у Нишу, Новом Саду, Крагујевцу, Суботици, Прешеву и Бујановцу у којима је већинско албанско становништво.

— Радимо на интеграцији младих Албанаца у српско друштво јер они не живе на Косову већ на југу Србије. Као и други УИНГ-ови радимо на децентрализацији и укључењу што више младих који нису у универзитетским центрима. Могу рећи да је кроз Иницијативу прошло преко 10.000 људи, дакле петстотињак људи на годишњем нивоу, а сигурно је било година када их је било и много више. Зато иницијатива мора да настави да преноси тај пламен с надом да ће у нашим друштвима прерasti u озбиљну ватру. Очекујемо да ће на кључним позицијама бити људи који су прошли Иницијативу и који ће моћи да креирају јавно миње и системе у којима ми у региону живимо – закључује Лазовић.

Рина Кадири, програмска директорица УИНГ на Косову, истакнула је да ради са свим националним групама, а у фокусу им је заједнички рад с косовским Србима и Албанцима.

— Стално говоримо о деведесетима јер у нашим образовним системима учимо различito о томе што се дододило. Наш посао је да критикујемо оне који воде земљу јер смо ријетко када задовољни њиховим радом. Много сурађујемо с УИНГ-ом у Србији и имамо многе заједничке пројекте, иако смо повезани и с осталим Иницијативама и цивилним друштвом – говори Кадири.

Како она види ситуацију након недавних догађања у Бањској?

— Због свега што се дешава на сјеверу Косова људи су фрустрирани и плаше се новог рата. У недавном рату многима су чланови породица побијени или нестали, зато покушавамо људима дати праве информације – косовским Албанцима да су и српски цивили страдали у рату, а Србима који имају одвојен образни систем о страдавању Албанаца. Има доста пријатељства младих, што нас радује. И охрабрује да наставимо с радом – истиче Кадири.

АЛЕКСАНДРА ДУБАК, програмска директорица УИНГ-а у Црној Гори, истиче да се њихов тим бави истраживањем ратних злочина почињених на територији Црне Горе и њеном умијешаношћу у рат 90-их.

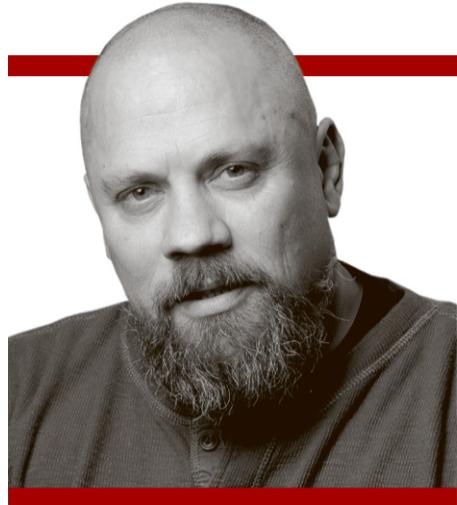
— Због политике заташкавања, која је владала током 30 година владавине ДПС-а и Мила Ђукановића, млади нису упознати с чињеницом да су се овдје дешавали ратни злочини. Већина функционера из 90-их били су доскора носиоци јавних функција, а у нашем образовном систему нема чињеница о тим догађајима. Нећете чути да се изbjеглице из БиХ изучило РС-у где су побијене или о логору Морија где су хрватски заробљеници били нехумано третирани, али нису осуђени налогодавци него они на нижем степену одговорности. Напад на Дубровник процесуиран је у Хату, али не код нас, па студенти не знају да то десило, што је по разно – казала нам је Дубак.

ИРЕНА ХАСИЋ, извршна директорица УИНГ-а у БиХ каже да су регистрирани на државном нивоу па могу ћеловати у оба ентитета.

— У РС нас ограничавају, за разлику од Федерације БиХ гђе имамо приступ млађој популацији која досад није упозната с оним што се дешавало у прошлом рату. Међу првима смо почели обиљежавати Казане код Сарајева гђе су Срби страдавали од стране ратног профитера Мушана Топаловића Цаце, посјећујемо мјesta страдања – Капију у Тузли, Маркале у Сарајеву, Челебиће и Столац гђе је хвојко држко концлогор, а по Сарајеву фарбамо руже на мјестима где су пале гранате – закључује Хасић. ■

Судионици Дане УИНГ-а у Загребу (Фото: Санја Бистричић Срића)

PIŠE Boris Dežulović

Amerikancima su trebali predsjednički izbori i bogata, tupa reality zvijezda okružena starletama u Ovalnom uredu Bijele kuće da shvate kako žive u satiričnoj sadašnjosti i distopijskoj SF idiokraciji. Hrvati su, naravno, desetljećima iza Amerike: oni ništa nisu shvatili ni kad im je nekidan grad prekrio otpad s urušenog deponija

FILM započinje 'dogadajem koji će zauvijek promijeniti svijet: Velikom lavinom smeća 2505. godine'. Nakon što su stanovnici Washingtona stotinama godina odlagali otpad na golemi deponij izvan grada, bez ikakve ideje što uraditi s tim milijardama kubika smeća, dogodilo se ono što se kad-tad dogoditi moralо: divovska smrdljiva planina komunalnog otpada u jednom je trenutku najzad kolabirala i urušila se, a katastrofalna lava smeća zatrпala je glavni grad.

Tako izgleda početak 'Idiokracije', science-fiction komedije američkog režisera MIKEA JUDGEA i koscenarista ETANA COHEN-a iz 2006., satire koja opisuje zastrašujuću, pet stotina godina daleku distopijsku budućnost u kojoj ljudska rasa negativnom selekcijom doseže samo evolucijsko dno: beznadno oglupjelo čovječanstvo po cijele dane gleda imbecilne televizijske realityje i umire od gladi jer sparуene i mrtve poljoprivredne usjeve zalijeva Brawndoam, popularnim energetskim napitkom 'bogatim elektroli-tima', a Amerikanci za predsjednika biraju tupog, izblajhanog bivšeg hrvačkog i reality superstar Camacha, koji u Ovalni ured Bijele kuće dovodi dilere, svodnike, starlete, kurve i ostale prijatelje s ulice.

I na divovski deponij izvan grada istovaruju konvoje kamiona praznih konzervi Brawndoam, kartona junk-fooda, ostatak pizza i odbačenih starih frižidera.

Milijune kubika konzervi, kartona, okraka pizza i starih frižidera.

Velika lava smeća 2505., koja je Washington prekrila otpadom s deponija – da skratim priču – zajedno s prastarim smećem izbacila je i potpuno zaboravljenu kapsulu u kojoj je kao sudionik tajnog i davno napuštenog vojnog eksperimenta u dubokoj hibernaciji još od 2005. godine ležao vojni knjižničar Joe Bauers. Joe, u svoje vrijeme sasvim prosječni Amerikanac, uskoro će pak otkriti kako je pet stotina godina kasnije u zemlji idiota živi genij i najpametniji čovjek na Zemlji, a zadivljeni predsjednik Camacho postavit će ga za ministra unutarnjih poslova.

Samo desetak godina nakon premijere 'Idiokracije' – kako to već biva u životu i u Americi – izblajhani milijarderski reality superstar DONALD TRUMP objavio je svoju nominaciju za predsjedničke izbore, a novinari su režisera Judgea pitali je li svojim filmom predvidio budućnost. 'Slab sam ja prorok', odgovorio je ovaj. 'Promašio sam za cijelih četiristo devetdeset godina.'

Amerikancima su, kako vidimo, trebali predsjednički izbori i bogata, tupa reality zvijezda okružena starletama u Ovalnom uredu Bijele kuće da shvate kako žive u satiričnoj sadašnjosti i distopijskoj science-fiction idiokraciji. Hrvati su, naravno, desetljećima iza Amerike: oni ništa nisu shvatili ni kad im je nekidan, upadljivo isto kao u filmu, glavni grad prekrio otpad s urušenog deponija.

'Idiokracija' u Hrvatskoj počinje, eto, Velikom lavinom smeća 2023. godine: nakon što su punih šezdeset godina, sve od katastrofalne poplave 1964., zagrebačke komunalne službe u Jakuševcu istovarivale kamione gra-

devinskog, biološkog i komunalnog otpada, bez ikakve ideje što uraditi s milijunima kubika gradskog smeća – nakon što je još 2001. gradonačelnik MILAN BANDIĆ javno obećao da će se javno spaliti ako za četiri godine ne sanira odlagalište – ovoga je ponedjeljka golema smrdljiva planina najzad kolabirala i urušila se, a lava praznih konzervi, ostatak hrane, kartona pizza i odbačenih starih frižidera s deponija pomela je sve pred sobom, umalo ubivši nekolicinu radnika Gradske čistoće, od kojih je jedan u toj nezapamćenoj katastrofi ostao bez ruke.

Iako se negdje duboko u desetljetnoj planini smeća u Jakuševcu nalazila kakva potpuno zaboravljena kapsula u kojoj je kao sudionik tajnog i davno napuštenog eksperimenta IVANA SUPEKA i Instituta Ruder Bošković u dubokoj hibernaciji još od šezdesetih ležao neki ubogi knjižničar Instituta, bogami će se taj lijepo iznenaditi Zagrebom i svijetom kakovoga će zateći 2023. godine.

A u tom Zagrebu svega na volju: dok beznadno oglupjelo pučanstvo po cijele dane gleda imbecilne televizijske realityje u kojima debeli ljudi plačući trče po ledini, muškarci penisima slikaju po platnu, a žene vaginama sviraju flautu i sisama razbijaju lubenice, naš gost iz šezdesetih na Trgu Republike, danas Trgu bana Jelačića, vidi stotine odraslih debelih muškaraca s krunicama u rukama kleče na tlu i glasno mrmoreći mole Djevicu Mariju za obraćenje hrvatskog naroda, život u predbračnoj čistoći, duhovni autoritet muškaraca i čednost u odijevanju žena.

NA obližnju tramvajsку stanicu dotle stižu upravo naručeni polovni, dvadeset godina stari rashodovani tramvaji iz Njemačke, jer je nekadašnji glavni proizvođač tramvaja, metalski gigant Duro Đaković iz Slavonskog Broda, sa šesnaest hiljada zaposlenih spao na jedva hiljadu i postao vlasništvo nekog sumnjivog Rusa. Slavonija, nekad bogata žitnica – kad smo već kod nje – danas je sparуena i mrtva, kao da se usjevi zalijevaju hladnim gemitom: četiri slavonske županije najsromišnije su u državi, a župan Brodsko-posavske županije, druge najsromišnije, upravo kupuje pet skupih limuzina za gotovo tristo tisuća eura; delegacija grada Zadra za to je vrijeme, recimo, cijelih hiljadu i dvjesto eura platila sedamnaest kilograma najsukljije oborite ribe, pa je u specijalnom kontejneru za pet hiljada eura poslala u Sjedinjene Države, da je tamo u miru pojede u jednom njujorškom restoranu.

Na putu u grad naš zbumjeni gost iz prošlosti vidi onda stotinu hiljada pogrbljenih građana kako zadubljeni u svoje džepne telefone u dugačkim kolonama pred orijaškom Arenom pohodi pet uzastopnih koncerata neke ALEKSANDRE PRIJOVIĆ – koliko je mogao shvatiti, nekakve radioaktivne mutacije LEPAVE MUŠOVIĆ – sa specijalnim gošćama, nekom LEPOM BRENOM i još nekijom JELENOM RAZGOM, dok pred punktovima za drive-in testiranje na hripavac nema žive duše: o da, Zagrebom i Hrvatskom hara opasni dječji hripavac, jer uspaničeni roditelji odbijaju cijepiti svoje

Golema smrdljiva planina najzad je kolabirala i urušila se – Jakuševac
(Foto: Emica Elvedi/PIXSELL)

mališane, pa je gotovo trećina najranjivijih, djece do pet godina, još uvijek necijepljena, a upravo objavljeno istraživanje pokazuje da više od četvrtine ukupnog stanovništva Hrvatske nikad ne bi cijepilo svoju djecu.

Sad već ozbiljno prestravljen, gost iz prošlosti trči na Gornji grad, a tamo u samom državnom parlamentu, nekadašnjem Saboru Socijalističke Republike Hrvatske, upravo je završila konferencija 'Hrvatska i svijet 2024. godine', na kojoj se konsternirano pučanstvu objasnjavalo kako cijepivo protiv koronavirusa ubija ljudi i elitama služi za kontrolu svjetske populacije, pa preporučuju bolesnima da piju veterinarske lijekove i sredstva za čišćenje.

Nesretni knjižničar iz šezdesetih užasnut se onda raspituje je li moguće da su to zastupnici državnog parlamenta, a lokalci ga tješe da su to samo gosti jedne političke stranke, vodeći svjetski teoretičari zavjera, šamani, druidi i propovjednici. I da su pravi, izabrani saborski zastupnici još izravniji.

Jedan je tako mrtav ozbiljan u parlamentu tvrdio kako 'sastocij cijepiva protiv koronavirusa uključuju abortirane fetuse, GMO virusu i bubrege različitih vrsta životinja', drugi se u Saboru pitao 'zašto nam je, kada su nas cijepili kao djecu, na nadlaktici ostao veliki ožiljak', tumačeci kako su 'cijepivo stavili nešto da nas trajno obilježi i žigoše kao stoku'. Jednu su zastupnicu u parlamentu, recimo, brinuli 'neobični kemijski tragovi koje u posljednjih nekoliko godina na nebuh ostavlja sve veći broj naizgled civilnih zrakoplova, koji iza sebe tvore kondenzacijske tragove u obliku X formacije', a druga je svojevremeno optužila premijera da kao 'zaposlenik izraelske židovske tvrtke nije mogao odoljeti simboliči piramide': 'Nadam se da ova prekinuta piramida, kojoj samo fali oko, nije simbolika masona, iluminata i novog svjetskog poretka.' Srećom, ta više nije u parlamentu: sada je sutkinja Ustavnog suda.

A pritom nijedan od citiranih idiota čak nije ni član najgluplje od svih, vječno vlađajuće Hrvatske idiokratske zajednice!

Kako ova satirična distopija završava? Saznat ćete vrlo brzo. Sljedeće godine, podsjećam, zakazani su europski, parlamentarni i predsjednički izbori.

Dobrodosli u hrvatsku idiokraciju 2024. ■

INTRIGATOR

Bitka za džeparac

Radnice šibenske Revije i dalje vode sindikalnu bitku zbog neisplate potraživanja iz stečaja u kojem se namirio samo stečajni upravitelj. Orljavi novac ne isplaćuje njemački eksplotator

BIVŠE radnice likvidirane šibenske Revije prosvjedovale su 23. novembra na glavnom zagrebačkom trgu tražeći od premijera ANDREJA PLENKOVIĆA da ih primi na sastanak i da im Vlada isplati njihova potraživanja. Nakon završenog najdužeg stečaja u Hrvatskoj, koji je voden dvadeset godina i iz kojeg se naplatio samo stečajni upravitelj, radnicama je ostalo neisplaćeno 1,29 milijuna eura.

Na proljeće su radnice svoja potraživanja tražile u dopisu poslanom Vladi, ali na njega nije stizao odgovor. Do dana prije prosvjeda, kada im je rečeno da će ih na razgovor primiti – pod uvjetom da prosvjeda ne bude. Radnice su ipak iz Šibenika potegnule za Zagreb i pred medijima ponovile što im pripada. Poručile su da je iznos od 1,29 milijuna eura za Vladu 'džeparac', a njima bi značio puno s obzirom na to da imaju niske mirovine. Isplati li ih država u iznosu koji potražuju, svaka bi radnica trebala dobiti od četiri do osam tisuća eura. Prosvjed radnica rezultirao je ipak pozivom na sastanak s ministrom prostornog uređenja, graditeljstva i državne imovine BRANKOM BAČIĆEM, koji je održan 6. decembra.

- Na sastanku nam je rečeno da po formalnopravnoj osnovi u ministarstvu još nisu našli način za isplatu Revije. Obećali su nam da će Vlada pokušati pronaći neki drugi način za isplatu, možda kroz solidarnu potporu. U svakom slučaju, da će se oko ovoga još konzultirati i da će nam se javiti oko drugih mogućnosti – kaže MARIO IVEKOVIĆ iz Novog sindikata koji zastupa radnice Revije.

Ovih je dana u Ministarstvu prostornog uređenja, graditeljstva i državne imovine ujedno potvrđeno da će bivši radnici i radnice Dalmacijavina dobiti svoja potraživanja nakon više od deset godina od proglašenja stečaja. Do kraja godine država bi za 552 radnika i radnica trebala isplatiti 8,6 milijuna eura. Ne radi se ni o kakvom velikodušnom poklonu pred Božić – radnici predvođeni DANICOM STIPOVIĆ iz Nezavisnog sindikata Dalmacijavina godinama su se za ovo borili, prosvjedovali, pisali premijerima i ministrima. Pitamo Ivezovića kakva je razlika između slučaja Revije i Dalmacijavina, ali i slučaja Orljave, u kojem je Vlada ovoga proljeća donijela odluku o isplati otpremnina i drugih zaostalih potraživanja za 237 radnica.

— Za razliku od Dalmacijavina i Orljave, u slučaju Revije se radi o završenom stečajnom postupku i tu nastaje problem s ispla-

tama. I mi u sindikatu nastaviti ćemo raditi na ovome, pokušati pronaći druge osnove za isplatu. Ako početkom godine i dalje ništa ne bude riješeno, razmišljat ćemo o novim metodama djelovanja – govori sindikalist.

Podsjetimo da je Revija prije zaključenja stečaja imala sedam ponuda za kupnju koje su odbijene. Radnicama tijekom godina nitko nije htio odgovoriti na upite zašto su ponude odbijene i putem kojeg bi modela onda mogla bila isplaćena njihova potraživanja. Ostavljene su da u penziji ili pred penziju krpaju kraj s krajem, što sve više potiče i država koja je nedavnim izmjena i dopunama Zakona o mirovinskom osiguranju i Zakona o radu dodatno proširila mogućnosti rada za umirovljenike. Tako će od 1. januara moći raditi i primatelji obiteljske mirovine, a pravo rada na puno radno vrijeme uz pola mirovine prošireno je i na vatrogasce i djelatne vojne osobe umirovljene do početka 1999. godine. Vlada je početkom novembra pokrenula i portal Zapošljavanje umirovljenika, nastao uz potporu Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike, Hrvatskog zavoda za zapošljavanje i Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje. Na tom su portalu trenutačno udarni oglasi iz sljedećih kategorija: prodavači/ce, kuhari/ce, medicinske sestre, konobari/ce, dostavljač/ice.

Da imaju male invalidske penzije, da su bez posla pred penzijom ili na loše plaćenim i teškim poslovima u penziji, žali nam se u razgovoru i nekolicina bivših radnica Orljave. Iako su nakon proglašenja stečaja opetovanim akcijama uspjeli izboriti otpremnine koje su im prema kolektivnom ugovoru pripadale, tim su iznosima jedva pokrpile dugove koji su zaredali tijekom skoro dvije godine naganjanja države da im isplati zarađeno. Bitku s državom su dobile, ali radnicama ostaje još naganjati dugovanja njemačke tvrtke Olymp, koja je s Orljavom surađivala više od 50 godina. Olymp je na početku pandemije bez razmatranja posljedica po radnike otkazao narudžbe od Orljave i tako zadao posljednji udarac posrnuloj tvornici. Ugovorom o ekskluzivnosti Olymp je tvornici branio da sklapa ugovore s drugim kupcima, istovremeno plaćajući robu toliko malo da je Orljava jedva uspijevala isplaćivati minimalac radnicama.

Od njemačke tvrtke radnice sada zahtjevaju da im isplati barem simboličnu naknadu, tisuću eura po radnici. Krajem oktobra s tim su se zahtjevom pojavile ispred Olympovog dućana u Berlinu, ali umjesto da ih primi na razgovor, Olymp je radnice dočekao zaključanim vratima. Zahtjev za odštetu zbog oštećenog zdravlja, stresa i iščekivanja razriješenja sudbine tvornice, Novi sindikat i radnice uručili su istoga dana berlinskom uredu Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD).

— Od predaje naše prijave počeo je teći period od tri mjeseca u kojem u OECD-u ocjenjuju hoće li otvoriti postupak ili ne. Tražit će u tom procesu dodatne informacije od nas i Olympa pa u skladu s time donijeti odluku o osnovanosti našeg zahtjeva – govori nam Ivezović.

I o tome, kao i o dalnjim koracima u zahtjevu za isplatu potraživanja radnicama Revije, više će se znati početkom iduće godine. Blagdanskog mira za radnike nema.

■ Ivana Perić

Smeće pod tepihom

Kako komentirate slučaj Jakuševac, gdje je suspendiran dovoz smeća zbog novog odrona?

Nemam sve tehničke podatke o tom slučaju. No generalno, to je pokazatelj da su računi došli na naplatu. Odron otpada je samo posljedica višedesetljetnog odlaganja rješavanja problema.

Kako teče sanacija odlagališta otpada i izgradnja centra za gospodarenje otpadom?

Implementacija novog sustava gospodarenja otpadom, na koji smo se obavezali još u predrustupnim ugovorima prije nekoliko desetljeća, podrazumijevala je da ćemo prvo sanirati sva postojeća odlagališta. Kako je to izvedeno, najbolji primjer je 'crno brdo' u Ravnim kotarima. Kao drugo, obavezali smo se da ćemo raditi svu infrastrukturu (sortirnice) i moderne centre za gospodarenje otpadom, jer otpad više ne smijemo deponirati u okolišu. Cijeli sustav kasni desetljećima, a ono što je dosad učinjeno napravljeno je s katastrofalnim rezultatima u praksi. Primjeri za to su centri za gospodarenje otpadom, riječka Marišćina i pulski Kaštjun.

Sustav gospodarenja otpadom trebao je biti iskorak?

Iskorak je da ne stvaramo ogromne količine otpada, nego da ih postepeno trebamo smanjiti, razvrstati i reciklirati. Ključno je to da sustav gospodarenja otpadom nije samo odlaganje otpada. Prvo, moramo smanjiti količinu otpada. Drugo je ponovna upotreba otpada, pri čemu ne mislim samo na korištenje platnenih vrećica, nego općenito na ponovnu upotrebu proizvoda. Treći je razvrstavanje otpada, dakle da kod kućnog komunalnog otpada imamo frakcije – plastika, metal, papir i biošku komponentnu koja treba ići u kompost. Četvrti je recikliranje svake od tih frakcija.

Kakva je politika gradova i općina?

Katastrofalna! Još uvjek se ne shvaća da otpadom ne moramo gospodariti zbog Europe nego zbog nas samih, pa desetljećima taj problem guramo pod tepih. Neki gospodare otpadom jako dobro. Primjer za to su mi na Krku, gdje smo postigli 60 posto razvrstavanja otpada, a idemo ka tome da ostvarimo i 80 posto. Shvatili smo kako to nije tehnički problem komunalca, nego je riječ o cijelom sustavu i civilizacijskom iskoraku. Nažalost, većina gradova u Hrvatskoj ne radi ništa po pitanju gospodarenja otpadom. Komunalna društva vode ljudi koji nisu kapacitirani za to, jer kad neka stranka osvoji vlast, onda svoje članove koji nisu sposobni da budu vijećnici zapošljava u turističkoj zajednici i komunalnom društvu.

■ Mirna Jasić Gašić

Povjerenica za dezinformiranje

Još jednu nezavisnu instituciju zarobila je vladajuća stranka, kaže Oriana Ivković Novokmet iz Gonga povodom imenovanja Anite Markić povjerenicom za informiranje

DUGO skrivana osoba iz 'anonimne skupine stručnjaka iz ministarstva' koja je navodno radila na izradi Zakona o izbornim jedinicama, tajnim glasanjem saborskih zastupnika postala je nova povjerenica za informiranje. Za imena navodnih autora zakona iz čijeg su procesa izrade bili isključeni opozicija i civilno društvo, javnost je saznala nakon dugog inzistiranja Gonga i tadašnjeg povjerenika za informiranje ZORANA PIČULJANA. Naslijednica Pičuljana postala je upravo ANITA MARKIĆ, koja je bila među troje onih čija je imena tek u oktobru, nakon svih probijenih rokova, otkrio ministar pravosuda i uprave IVAN MALENICA.

Podsjetimo, pretpostavljalj se da je u izradi netransparentnog Zakona o izbornim jedinicama sudjelovala stranačka HDZ-ova grupa nazvana MARŠ: ministar Malenica, tadašnji osječko-baranjski župan IVAN ANUŠIĆ, europarlamentarac KARLO RESSLER i stranački veteran VLADIMIR ŠEKS. Premijer Plenković je demantirao da je navedena grupa radila na izradi zakona, već je rekao da se radilo o 'stručnjacima iz ministarstva'.

Kako u javnosti nije bilo dostupnih tragova da je uopće formirana bilo kakva radna skupina za izradu novog zakona, Gong je preko portala Imamo pravo znati još 26. maja od ministra Malenice zatražio da otkrije da li je radna skupina uopće sastavljena i

tko su anonimni 'stručnjaci iz ministarstva' o kojima je premijer govorio, ali je odgovor ministra izostao. Netransparentnost izrade zakona osudili su ne samo Gong nego i vođeći stručnjaci za ustavno pravo i politolozi. Jedanaest profesorica i profesora ustavnog prava s pravnih fakulteta u Zagrebu, Splitu, Rijeci i Osijeku izrazilo je u otvorenom pismu zabrinutost zbog postupka izrade novog Zakona o izbornim jedinicama i upozorilo na nužnost poštivanja temeljnih načela i procedura ustavne demokracije.

Izvršna direktorka Gonga ORIANA IVKOVIĆ NOVOKMET ističe da je pojava misterioznog imena iz tajnovitog i kontaminiranog procesa izrade zakona, na kojem bi trebali počivati demokratski temelji društva, kao nove povjerenice koja bi trebala čuvati, brinuti se i zastupati pravo javnosti na dostupnost i transparentnost informiranja, krajne loš i absurdan izbor.

— Jedan od najvažnijih zakona o izbornim jedinicama donijet je neuključivo, nestručno i netransparentno. Anita Markić je poslužila kao smokvin list za stvarne autore izbornih jedinica. Pet mjeseci je trebalo da nam otkriju da je navodno ona radila na zakonu. Izvukli su je kao zeca iz šešira i zaista nitko ne vjeruje da je radila na Zakonu o izbornim jedinicama i kao takva biva smještena na položaj da kontrolira pravo na informacije. Po Gongu, takva osoba ne samo da nema legitimitet nego je zbilja problematično da se ona brine o pravu pristupa informacijama. Imenovanje Anite Markić za povjerenicu predstavlja dodatno rušenje nezavisnih

Oriana Ivković Novokmet upozorava na rušenje nezavisnih institucija (Foto: Sanjin Strukić/PIXSELL)

institucija. Osoba za koju je poznato da je sudjelovala u skrivanju informacija sada postaje povjerenica za informacije. Nakon Povjerenstva za sprečavanje sukoba interesa, još je jednu nezavisnu instituciju zarobila vladajuća stranka – kaže Oriana Ivković Novokmet.

Da mjesto povjerenika za informiranje nekim čudom nije atraktivno, bez obzira na položaj i plaću, govori podatak da se nakon mandata od pet godina povjerenik ima pravo ponovno kandidirati, ali to nisu iskoristili ni prva povjerenica ANAMARIJA MUSA ni ZORAN PIČULJAN. O tome koliko posao brige o pravu na informacije u raljama državne vlasti nije poželjan, govore i samo tri prijave na raspisani natječaj, iako su traženi uvjeti bili sasvim uobičajeni.

■ Paulina Arbutina

FRAGMENTI GRADA

Prevođenje srpskog

NEISPRIČANA istinita priča; piše na samom početku, u uvodnim kadrovima 'Čuvara formule', filmskog hita iz Srbije koji zadnjih nekoliko tjedana ima distribuciju u kinima hrvatskih gradova, nakon što je spektakularno zatvorio ovogodišnji Zagreb Film Festival. No ljudi iz domaće filmske industrije smatrali su da je citiranu rečenicu – i još nekoliko kojima su nam na početku filma posredovane osnovne informacije o intrigantnoj vojno-političkoj i znanstveno-istraživačkoj priči s kraja 1950-ih, iz razdoblja socijalističke Jugoslavije, a što će poslužiti za roman i scenariistički predložak – potrebno prevesti na hrvatski jezik. Pa se na platnu, odmah ispod navedene originalne verzije, pojavio 'prijevod': Inspirirano stvarnim događajima; ili tako nekako, navodim po sjećanju. Kino salom spontano se proložio gromoglasan smijeh koji je potrajao nekoliko dugih sekundi. Meni je iz usta poluglasno izletjelo 'bravo majstori', dok mi je istovremeno kroz glavu panično protutnjala pomisao, 'ne, nije valjda, to se neće moći gledati'.

Uplašio sam se da su odlučili 'prevesti' film iz Srbije na hrvatski jezik. Ne bi bilo prvi put. Sjetimo se već davnog, a čuvenog pokušaja da se isto napravi s filmom 'Rane' potkraj 1990-ih, inače prvim uratkom iz Srbije koji je imao kino distribuciju u Hrvatskoj nakon svježe okončanog rata. Eksperiment tadašnjih ideologa u redovima nacionalistički raspoloženih kulturnih djelatnika, izveden po nalogu političkih vlastodržaca, a sve uz potporu jezičnih purista angažiranih u funkciji kvaziznanstvene legitimacije čina, neslavno je propao.

Takovu praksu ideološkog nasilja potkopale su spontane reakcije iz naroda, geste običnog domaćeg puka u ulozi kino posjetitelja, anonymnih ljudi od kojih su neki otišli na projekciju 'Rane' nekoliko puta. Ne zato što je film tako dobar da bi zavrijedio višestruka gledanja – iako film zaista jest vrlo dobar – već kako bi se nauživali nategnutih pokušaja kreiranja jezičnih razlika u leksiku i sintaksi između srpske i hrvatske verzije zajedničkog nam jezika. Tako je teška i mučna filmska priča o ranoj fazi tzv. tranzicije u Srbiji, koja je prema svim ključnim ekonomskim, političkim i društveno-kulturnim karakteristikama vrlo bliska onoj u Hrvatskoj, zbog 'prijevoda' pretvorena u provoklasnu komediju. Društvo je javno ismijalo nacionalne ideole, spontanim reakcijama prokazalo svu njihovu karikaturalnost. Na sreću, isto se nije ponovilo s 'Čuvarima formule'. Prevedeni su samo dijelovi filma na francuskom jeziku. No do kada će tome biti tako? Praktična primjena notornog Zakona o jeziku zasigurno će pred mnoge ovdašnje institucije staviti službenu obavezu – odnosno obvezu – provođenja besmislene prakse poput 'prevođenja' s bosanskih, crnogorskih i srpskih varijanti ovog jezika na hrvatski u javnoj upotrebi, to jest uporabi.

■ Hajrudin Hromadžić

Revizionisti na okupu

PROŠLI tjedan u Zagrebu i Kaštelima održan je znanstveni skup 'Humanist u nehumanu doba – život i djelo don Filipa Lukasa (1871. – 1958.)'. Brojni 'ugledni znanstvenici željeli su rasvijetliti neke aspekte bogatog života i djela toga svećenika, profesora, geografa i povjesničara'. Radi se o Papinskom hrvatskom zavodu sv. Jeronima u Rimu, Matici hrvatskoj, Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Splitu i Fakultetu hrvatskih studija u Zagrebu.

Među govornicima su bili poznati revizionisti poput MARIJA JAREBA i VLATKE VUKELIĆ, a IGOR VRANIĆ je, kakojavlja IKA, kazao da je Lukas prihvatio fašizam i nacizam kao manje zlo u borbi s komunizmom te da je njegov nacionalizam bio inspiriran različitim inozemnim utjecajima koji su se miješali s lokanim političkim tradicijama.

Činjenica je, međutim, da je FILIP LUKAS, predsjednik Matice hrvatske od 1928. do 1945., izravno doprinio stvaranju atmosfere koja je dovela do progona i genocida nad Srbima, Židovima i Romima u NDH. Za vrijeme rata otvoreno je podržavao ustaštvu i nacizam, kako je za Novosti govorio povjesničar IVO GOLDSTEIN. Inzistirao je na tezama o 'narodnom duhu', 'krvnom naslijedu', odnosno 'krvnoj čistoći', gradeći ih na radovima nacističkih ideologa. S vremenom će ih upotpunjavati, nastojeći dokazati 'rasnu razliku' između Hrvata i Srba. Na zagrebačkom sveučilištu bio je jedini profesor koji je u svibnju 1941. podržao izbacivanje s posla matematičara, Židova VLADIMIRA VRANIĆA, dok je Matica sudjelovala u grabeži opljačkane židovske imovine. 'Neka Bog ispuni poglavnikove i naše želje i neka živi ostvaritelj nove Hrvatske dr. ANTE PAVELIĆ', kazao je Lukas krajem travnja 1941.

Nakon oslobođenja osuđen je na smrt, ali je pobegao i umro u Rimu 1958. godine. Sud ga je rehabilitirao 2017. na zahtjev udruge U ime obitelji, a zagrebačke vlasti su početkom godine u proceduru uputile zahtjev da se preimenuje ulica nazvana po njemu.

■ G. Borković

NIKOLINA ŽIDEK

Emigracija traga za potvrdom da nije bila na krivoj strani povijesti

Hrvatsku koju su željeli napokon su 1990-ih dobili, ali ne onaku kakvu su sanjali. Nakon svega, osjećaju se generalno iskorišteno. U želji da bilo tko potvrди njihov narrativ, sada raširenih ruku dočekuju revizioniste poput Vukića i Vukušića i otvaraju im arhive koji su poprilično skromni. A zapravo su oni ti koji ih iskorištavaju

NIKOLINA ŽIDEK docentica je na School of Politics, Economics and Global Affairs (IE University Madrid) te Sveučilištu Carlos III u Madridu. Doktorirala je političke znanosti i magistrala međunarodne odnose. Prije prelaska u znanost i visoko obrazovanje dvanaest je godina radila u hrvatskoj diplomaciji. Područja njenog istraživačkog interesa su studije dijaspore i sjećanja te tranzicijska pravda u bivšoj Jugoslaviji. Posljednjih deset godina u fokusu joj je hrvatska politička emigracija u španjolskom govornom području, o čemu govori u intervjuu za Novosti.

Do sada ste se uglavnom bavili zajednicom koja je u Argentinu emigrirala nakon Drugog svjetskog rata. Kako je izgledao vaš ulazak u nju i koliko je u svemu pomočio vaš prijašnji rad u diplomaciji?

Moja priča s Argentinom je zapravo počela ranije. Tamo sam prvi put došla 2000. godine, u okolicu Rosarija, predavati hrvatski jezik iseljenicima treće i četvrte generacije, potomcima iseljenika koji su emigrirali između dva svjetska rata i ranije, a po povratku sam s Hrvatima iz Argentine surađivala na Hrvatskom radiju, u eksperimentalnom programu 'Glas Hrvatske'. Kao diplomatkinja u toj zemlji od 2009. do 2013. godine radila sam i kao voditeljica konzularnog

odjela pa su me brojni pripadnici dijaspore upoznali preko šaltera, kao nekoga tko je tu da im pomogne. Također, u Buenos Airesu djeluje Hrvatski katolički centar i podrazumijeva se da hrvatski diplomati tamo odlaze

nedjeljom na misu. Tako sam i sama na neki način postala dijelom zajednice i to mi je višestruko pomoglo u kasnijem radu. Prije svega, u razgovorima koji se vode na ručkovima nakon proslave vjerskih praznika ili

raznih komemoracija imala sam priliku čuti njihovu stranu priče jer je ona koju smo mi učili u školi, a ja sam u školu išla za vrijeme Jugoslavije, potpuno oprečna. Preko njihovih priča shvatila sam da nije sve baš tako crno-bijelo, da nije sve to samo tzv. ustaška emigracija, da među njima postoji puno razlika i internih trzavica. Hrvati u Argentini, naime, imaju dojam da ih se istraživači iz Hrvatske sjete tek periodično. Kako sam kažu, svakih pet-šest godina – kao što je to sada slučaj sa ZLATKOM HASANBEGOVIĆEM koji je nedavno najavio svoj odlazak tamo, a ranije su isto učinili revizionisti IGOR VUKIĆ i BOŽE VUKUŠIĆ – netko padne s neba i dođe im mjeriti glave. S obzirom na to da sam im poznato i blisko lice, kao istraživačici mi je bilo daleko lakše.

Je li djed bio ustaša

Spomenuli ste raniji rad s generacijom Hrvata koja se u Argentinu doselila prije Drugog svjetskog rata, odnosno jugoslavenskom generacijom. Kakvi su njihovi odnosi s onima koji su se u tu zemlju doselili nakon 1945. godine?

U početku je bilo jako puno tenzija i emigracija koja se doselila nakon Drugog svjetskog rata nije prihvatala onu jugoslavensku. Isključivo su sebe smatrali Hrvatima koji pate jer su morali napustiti svoju zemlju.

Polaznici tečaja hrvatskog jezika za dijasporu nakon uspješno završenog obrazovanja
(Foto: Facebook)

Istovremeno je jugoslavenska ambasada u Buenos Airesu s ranijim generacijama održavala odnose, dok je na onu kasniju isključivo gledala kao ustašku i neprijateljsku, a ona joj je uvelike ometala odnose s Argentinom. Do preokreta dolazi 1990-ih, kada je hrvatska diplomacija od nekadašnjih Jugoslavena nastojala napraviti Hrvate pa su im na kartama pokazivali da su mesta odakle dolaze njihovi djedovi ili pradjedovi zapravo Hrvatska. Dobar dio njih se otad deklariraju kao Hrvati, iz folklornih društava izbacili su veći dio starog repertoara i sada pjevaju samo hrvatske pjesme. Najviše sam bila u kontaktu sa zajednicom 'Jorgovan' na jugu Buenos Airesa, čiji su članovi svojevremeno, u znak preobraćenja, ritualno odrezali zavijene vrhove opanaka jer takvi, kao, nisu bili hrvatski nego srpski. Međutim, poslijeratna emigracija ih nikako nije prihvatala. Odnosi su se s vremenom donekle relaksirali, ali i dalje postoji stav da oni nisu 'pravi Hrvati'. U tom kontekstu bilo mi je zanimljivo promatrati kako je nacija zapravo konstrukt.

U radovima pratite četiri generacije zajednice doseljene u Argentinu nakon Drugog svjetskog rata, među kojima i potomke ustaša. Ima li s godinama, s obzirom na snažni transgeneracijski prijenos sjećanja, razlike među njihovim narativima, prvenstveno odmaka od proustaškog sentimenta?

Njemački socijalni psiholog HARALD WELZER napravio je važnu studiju 'Grandpa Wasn't a Nazi' ('Djed nije bio nacist') koja vjerno prikazuje kako se prenosi generacijsko sjećanje u obitelji i da je ono daleko utjecajnije na formiranje naših stavova od službene verzije povijesti. Pogotovo kada se razvija na drugom kontinentu, lišeno ikakvih drugih utjecaja. Prva generacija je bila vrlo aktivna i to je logično jer su živjeli s traumom poraza, a uz nju je rasla druga, tzv. generacija postsjećanja koja ima vrlo slične, ako ne i identične stavove kao i njihovi roditelji. Međutim, s trećom i četvrtom generacijom se događa nešto čudno. Kada počnu umirati stariji, kod mladih dolazi do učvršćivanja identiteta. Obiteljsko sjećanje su u potpunosti oprali pa su u njihovom narativu njihovi djedovi i bake morali izbjegći 'samo zato što su bili Hrvati i jer su voljeli Hrvatsku'. Prema tome isпадa da su nove generacije potomci biblijskog odabranog naroda koji je morao otići u egzodus. Osim toga, to što su daleko od zemlje svojih predaka i što sada žive u državi koja je po prirodi useljenička, navodi ih da pronađu način kako da se ipak po nečemu izdvoje. Do pojačavanja identiteta dolazi i razvojem interneta, gdje sada na dnevnoj razini čitaju desničarske portale, odnosne one izvore koji potvrđuju njihove postojeće stavove. Također, među prvoj generacijom je postojalo dosta razmiračica, sukobljavali su se i međusobno krivili za poraz preko vlastitih časopisa i stranaka, ali su i bili puno objektivniji nego što su to treća ili četvrta generacija.

Nove generacije su, dakle, radikalnije?
Jesu po stavovima, ali ih je brojčano daleko manje. Jako vole slušati MARKA PERKOVIĆA THOMPSONA, a ako se odluče na odlazak u Hrvatsku zbog učenja jezika, onda tu također traže grupe koje potvrđuju njihove stavove.

Kakav je bio utjecaj međunarodnih faktora i lokalnih događaja na njihovu perspektivu? Tokom diktature su, naime, u Argentini bila zabranjena javna okuplja-

Foto: Ivor Martinic

nja, ali je dio emigracije svejedno javno komemorirao Bleiburg i obilježavao dan proglašenja NDH. Za jedan 10. travanj orkestar policije Buenos Airesa na ulici je zasvirao hrvatsku himnu...

To pokazuje da su bili u sprezi s diktaturom, a pomogao im je i kontekst hladnog rata te snažna antikomunistička politika SAD-a. Američki pa i argentinski stav da je neprijatelj moga neprijatelja moj prijatelj, poslijeratnoj hrvatskoj emigraciji pomogao je da se prikaže kao antikomunistička pa onda i demokratska, da sa sebe pokuša skinuti krvicu za počinjene zločine i činjenicu da su bili profašistički orientirani. Do 1970-ih se takav stav tolerirao i na zapadu Europe, no kasnije radikalne terorističke skupine tamo gube podršku. Tada počinju odlaziti u druge dijelove svijeta, prvenstveno u Latinsku Ameriku, kao što je to bio slučaj nakon ubojstva jugoslavenskog ambasadora u Švedskoj VLADIMIRA ROLOVIĆA 1971., koje su počinili MIRO BAREŠIĆ i ANDĚLKO BRAJKOVIĆ. Godinu kasnije su emigranti TOMISLAV REBRINA, NIKOLA LISAC i RUDOLF PRSKALO oteli švedski putnički avion kako bi pokušali sprječiti izručenje Rolovićevih ubojica jugoslavenskom pravosuđu, te su završili u Španjolskoj, gdje ih je 1974. FRANCO pomilovao. Potom su izbjegli u Paragvaj, gdje je Barešić obučavao STROESSNEROVE jedinice specijalne policije, što također pokazuje da su im diktature bile izrazito sklone. Takva politička konstelacija, pogotovo u Argentini gdje su diktature godinama bile na vlasti, de facto im je omogućila opstanak. Također,

Argentinska dijaspora zaslužna je za opstanak veličanja Bleiburga. U istraživanjima spominjete da su Bleiburg ranije nazivali tragedijom i da su s vremenom počeli tvrditi da se zapravo radi o genocidu nad Hrvatima. Kako dolazi do toga? U početku su, krajem 1940-ih i na samom početku 1950-ih, u svojim časopisima pisali o 'bleiburškim žrtvama' jer su se ravnali po lipanjskim i prosinačkim žrtvama. Tako je bilo sve do 1963., kada je u Buenos Airesu izdana knjiga 'La tragedia de Bleiburg' u kojoj je Bleiburg uokviren kao dio globalnog komunističkog plana za istrebljenje oporbe, a vojska NDH prikazana kao hrvatska oporba komunističkoj pobuni koju su podržavali Sovjeti. Na taj se način dijaspora resignificirala kao žrtva jugoslavenske propagande, a Bleiburg kao tragedija u kojoj su stradali gotovo isključivo Hrvati, uz usputno spominjanje slovenskih i njemačkih, odnosno folksdjočerskih žrtava. Iako u Argentini ima puno slovenske poslijeratne emigracije, oni,

Dobar dio jugoslavenske emigracije od 1990-ih se deklariра kao hrvatska. Iz folklornih društava izbacili su veći dio starog repertoara. Članovi 'Jorgovana' svojevremeno su ritualno odrezali zavijene vrhove opanaka jer takvi, kao, nisu bili hrvatski nego srpski

za razliku od drugih tzv. potlačenih naroda, npr. Slovaka i Poljaka, nikada nisu bili pozivani na bleiburšku komemoraciju jer bi u suprotnom ispalio da Hrvati nisu jedine žrtve stradale 1945.

Do novog zaokretu dolazi krajem 1980-ih i ranih 1990-ih, kada Bleiburg počinju nazivati genocidom, i to opet pod utjecajem lokalnog konteksta. Naime, tih godina u Argentini počinje dominirati narativ da je i u toj zemlji počinjen genocid nad 30.000 nestalih za vrijeme diktature, a snažan utjecaj imala je i armenска zajednica koja je zagovarala priznanje turskog genocida nad Armencima. Budući da genocid predstavlja zločine ogromnih razmjera, tako i žrtva postaje veća. To im je omogućilo da kreiraju narativ prema kojem isпадa da su na Bleiburgu ubijani samo zato što su bili Hrvati i da drugu stranu prikažu kao antihrvatsku, odnosno jugosrpsku, jugočetničku i srbokomunističku, kako je nazivaju.

Do sličnog scenarija dolazi i kada je u pitanju obilježavanje 10. travnja. Novije generacije počele su ga slaviti kao početak hrvatske nezavisnosti?

Za hrvatsku emigraciju u Argentini 10. travnja je jako važan jer ga predstavljaju kao krik za slobodom, kao datum kada je uspostavljena državnost Hrvatske koju je navodno i, eto, slučajno podržao i HITLER. U intervjuima koje sam vodila nemali broj pripadnika dijaspore rekao mi je da se može govoriti o tome što se dogodilo 11. travnja 1941. i nadalje, ali da je 10. neupitan. Itekako su svjesni masovnih ustaških zločina i Jasenovaca, ali ga pokušavaju negirati i prikazati kao trostruk logor, a često za sve loše što se dogodilo u NDH optužuju isključivo ANTU PAVELIĆA. Taj datum neprekidno komemoriraju otkad su došli i poprilično je šokantno nekom tko dolazi iz vašeg ili mog konteksta kada prvi put na jednom mjestu vidi sve te simbole, Pavelićeve portrete i ustaške zastave. Na isti način su sačuvali sjećanje na Bleiburg, a to što je on bio tabu u Jugoslaviji samo im je pomoglo da očuvaju stari narativ i sebe percipiraju isključivo kao žrtve. Zbog svega toga im je 10. travnja simbol htijenja za samostalnom državom, dok je Bleiburg kazna za to što su je htjeli. Kada sam ih pitala zašto i dalje slave taj datum, jedna gospoda mi je odgovorila: 'Vi ste u Hrvatskoj prvo kao Dan državnosti slavili 30. svibnja, pa 25. lipnja, a dok se vi ne dogovorite, mi ćemo i

dalje slaviti naš 10. travnja. Time odajemo i počast našim roditeljima.⁷ Zbog svega toga ih ne treba opravdavati, ali je moguće shvatiti odakle dolaze njihovi stavovi, razmišljanja i procesi koji im omogućuju rekonfiguraciju sjećanja i opstanak kao zajednice.

Hrvatske stranke desnice dijasporu i da je koriste kao glasačku bazu, a tokom 1990-ih pomogli su im i financijski i slanjem oružja. Uostalom, Franjo Tuđman je od njih, prvenstveno Maksa Luburića, a kasnije i Brune Bušića, preuzeo narativ o nacionalnom pomirenju kroz prevazlaženje povijesnih razlika. Sada ih vrlo rado obilaze i spomenuti revisionisti. U tom kontekstu, kako ocjenjujete utjecaj emigracije na događanja u Hrvatskoj? Ili se pak osjećaju iskorišteno?

Kada je PREDRAG MATVEJEVIĆ 1968. intervjuirao MIROSLAVA KRLEŽU i pitalo ga 'Što mislite o nama šezdesetosmašima?', Krleža mu je rekao: 'Najgore što vam se može dogoditi je da vam se ostvare vaši ideali.' To se nekako dogodilo i hrvatskoj emigraciji 1990-ih. Hrvatsku koju su željeli napokon su dobili, ali ne u onakvom obliku kakav su sanjali. To im s jedne strane predstavlja veliko razočarenje, a s druge pruža opravdanje da i dalje njeguju svoj narativ. Neosporno je da je 1990-ih dijaspora imala velik utjecaj na događanja u Hrvatskoj i da je njihov stav preliven na ovdješnje prostore, iako je TUĐMAN sve to koliko-toliko držao pod kontrolom. Isto tako je njegov HDZ još 1980-ih dobio ogromna finansijska sredstva i inu podršku od dijaspore, znamo da su u Hrvatsku početkom 1990-ih slali svoje dobrovoljce i da su sudjelovali u krijumčarenju oružja, ali o toj temi nikada ne pričaju. Još veće razočarenje doživjeli su 2000. dolaskom na vlast RAČANOVE koalicije, pa se nakon svega osjećaju generalno iskorišteno. U želji da bilo tko potvrdi njihov narativ, da im netko kaže da nisu bili na krivoj strani povijesti, sada raširenenih ruku dočekuju revisioniste poput Vukića i Vukušića i otvaraju im arhive koji su poprilično skromni. A zapravo su oni ti koji ih iskorištavaju.

Grob Prima de Rivere

U posljednjem periodu bavite se i hrvatskom emigracijom u Španjolskoj, a u sklopu istraživanja obilazite grob Ante Pavelića u Madridu. Što tamo pronalazite? To istraživanje nosi naziv 'Ratovi sjećanja na grobnici od zlata'. Kada sam tamo bila prvi put u veljači 2019. u društvu povjesničara iz Hrvatske, tjeđan dana kasnije je objavljeno da je Pavelićev grob išaran crvenim slovima, da je na njemu napisano skoj i da su nacrtani srp i čekić, pa su nas zafrkavali da smo mi

Pavelićev grob nakon intervencije navijača beogradskog FK-a Rad (Foto: Nikolina Židek)

to napravili (smijeh). Nakon toga se u srpnju iste godine jedan Srbin s ličkom kapom popišao na grob, a u listopadu 2022. zatekla sam ga išaranog plavim slovima. Na njemu je pisalo 'UF 101 %', a na grobu do 'Ulica Blagoja Jovovića br. 1' (atentator na Pavelića, op. a.). Kolege iz Srbije su mi objasnili da se radi o navijačima beogradskog FK Rada. Inače nalazim svijeće s trobojnicom i grbom koje su donesene iz Hrvatske, krunice, ikone sv. Ante Padovanskog, naljepnice Torcide, Bad Blue Boysa, HOS-a i vodičkih vatrogasaca, a nedavno je netko ostavio jednu cigaretu i aspirin. Svaki put kada dođem nađem novo cvijeće i svijeće, odnosno vidi se da ga se često posjećuje i da postoji potreba da se ostavi trag tko je tu bio.

Uglavnom sam se mimoilazila s posjetiteljima, sve do 10. travnja ove godine, kada sam tamo provela cijeli dan. Primijetila sam muškarca i ženu u 50-ima kojima sam prišla. On je Hrvat, a ona Španjolka i inače žive u Njemačkoj. U jednom momentu ona mu je iz ruksaka izvukla ustašku kapu, s kojom se muškarac na kraju slikao kraj groba. Kasnije sam stupila u kontakt s momkom rođenim 1993. koji je u jednoj Facebook-grupi izrazio želju da ga netko odvede i fotografira na Pavelićevom i LUBURIĆEVOM grobu. Budući da je u meni prepoznao neku vrstu srodne duše, odmah mi se javio i prva stvar koju mi je rekao jest da je njemu TITO ubio 20 članova obitelji. U jednom momentu me zabrinuto pitao: 'Je li moguće da će iskopati Pavelić?' Naime, prije nekoliko godina su ekshumirali Franca iz memorijalnog centra Doline palih, što je javna površina. Međutim, postoji jedna vrlo bitna razlika – Pavelić je sahranjen u obiteljskoj grobnici, što je privatno vlasništvo.

Što bi se dogodilo u slučaju da njegove ostatke ipak presele?

Isto što se desilo s grobom JOSÉA ANTONIJA PRIMA DE RIVERE, vođe falangističke stranke koji je u travnju ove godine iz Doline palih premješten na groblje na kojem je pokopan i Pavelić. I njegov grob redovno obilazim, a u prvom navratu sam tamo zatekla tri klinca od 18 godina, koji vjerovatno doma nikada nisu digli prijavu čarapu s poda, kako ribaju grobnicu. Naime, obrazac buđenja neofašizma i revisionizma jako je vidljiv i u Španjolskoj, samo što je predznak nešto drugačiji nego kod nas jer je fašizam tamo pobijedio. Grob Prima de Rivere je za 20. studenog, kada mu je godišnjica smrti, bio prepun cvijeća, a to što su njegovi ostaci premješteni na površinu koja je lako dostupna njegovim poklonicima u zemlji u kojoj je rođen, može nam poslužiti kao pouka.

U jednom ranijem intervjuu izjavili ste da je 'obrazovanje ključno, kao i kulture i politike sjećanja, zbog toga što se povijest ponavlja'. S obzirom na snažan utjecaj obiteljskog sjećanja u formiranju stavova i političke manipulacije komemoracijama, možemo li očekivati pozitivne pomake? Mislim da ipak možemo. Na fakultetu u Madridu držim kolegij Tranzicijska pravda, a jedno predavanje odnosi se na obrazovanje i povijest. U sklopu njega je nedavno jedna studentica, unuka Francuza rođenih u Alžiru, kritički sagledavala kako se obrazovanje u Francuskoj, njenoj rodnoj zemlji, uopće ne osvrće na činjenicu da je ta država 132 godine bila imperijalna sila u Alžиру i da je to završilo krvavim ratom u kojem je sudjelovao i njen pradjet. Mislim da tek četvrta generacija može racionalno sagledati situaciju, ali za sve je potreban vrlo ozbiljan i kritički orijentiran obrazovni program, čega kod nas, nažalost, nema. ■

Partizansko spomen-vrelo
otvorio je 1960. Đuro Kladarini

Buntovno banjjsko selo

Prema prvom poslijeratnom popisu iz 1948. u Gornjem i Donjem Klasniću živio je 1.621 stanovnik. Godine 1991. popisano je 704 stanovnika, a danas ih je tek 59. Selo se još 1883. pročulo po buni, a kasnije po sudjevanju mještana u NOB-u

KOKALITET Klasnić vuče porijeklo od imena obitelji KLASNIĆ, koja je pripadala sitnom plemstvu krajem 16. stoljeća. Međutim, zbog opasnosti od Osmanlija obitelj je napustila Klasnić-grad i nastanila se u Lici. Nakon Velikog bečkog rata i potpisivanja mira u Srijemskim Karlovicima 1699., habsburške vlasti počinju naseljavati srpsko pravoslavno stanovništvo iz Bosne u Klasnić, Majske Poljane, Žirovac i druga mjesta, tako da je prema jednom službenom izvještaju iz

1701. u Donjoj Baniji bilo oko 11.000 duša. Već 1713. izgrađena je drvena pravoslavna crkva u Klasniću. U vojnem pogledu, Klasnić je pripadao Glinskoj kapetaniji, koja je 1745. prerasla u Prvu bansku pukovniju sa sjedištem u Glini. Zatim je za pravoslavnu crkvu u Klasniću crkveno zvono 1756. izradio zagrebački zvonoljevac IVAN SCHULZ.

'Popis sviju mjesta, selia i zaselaka i u Karlovackom đeneralatu i u Baniji, gdje su sve pravoslavni Srbi naseljeni, zajedno sa brojem kuća, po zvaničnom popisu od god. 1768.' go-

vori da Klasnić ima 109 kuća. Nedugo zatim, osnovano je parohijsko zvanje 1774. Prema crkvenom popisu 1800., Klasnić ima 986 stanovnika, nakon čega su 1826. zavedene maticne. Važna prekretnica u životu sela bila je 1831., kada je Klasnić dobio školu. Kako piše 'Obći zagrebački kolendar za 1846.', paroh u Klasniću je NIKOLA MUŽDEKA. Prema prvom službenom popisu stanovništva Habsburške Monarhije 1857., Klasnić ima 1.418 stanovnika.

Major, pjesnik i dramski pisac MILOVAN VUČKOVIĆ iz Klasnića, koji je živio u Grazu, privukao je pažnju javnosti dramom 'Prostast carstva sérbskoga', koja je prevedena sa njemačkog i prikazana u HNK-u u Zagrebu 21. siječnja 1864. Međutim, najznačajniji događaj u crkvenom i vjerskom životu sela bila je izgradnja monumentalne parohijske crkve Silaska Svetoga Duha u Donjem Klasniću 1879.

Nakon razvojačenja Vojne krajine 1881., formiran je kotar Glina s devet općina, među kojima se nalazila i općina Klasnić. No nezadovoljstvo postojećim stanjem i novom upravom ubrzo je došlo do izražaja u protumadarškom narodnom pokretu koji je 1883. zahvatilo čitavu Hrvatsku, dijelove Slavonije i bivše Vojne krajine. Tako je došlo do seljačkih nemira u glinskom kotaru i bune u Klasniću 13. rujna 1883., koja je ubrzo ugušena. 'Srpsko kolo' iz Zagreba 1. svibnja 1904. piše da u Klasniću uspješno radi Srpska zemljoradnička zadruga. Srpska pravoslavna mitropolija karlovačka po podacima od 1905. navodi kako se u Klasniću nalazi pravoslavna crkva posvećena Silasku Svetoga Duha. Imaju četiri pravoslavna groblja. Paroh je ILIJA PEŠUT, koji služi u Klasniću već 32 godine.

Povodom 25. godišnjice klasničke bune, Klasničanin ĐORĐE PETROVIĆ napisao je romansiranu i nedovoljno pouzdanu knjižicu 'Buna u Banovini u Klasniću god. 1883.', koja je objavljena u Sisku 1908. S druge strane, '22. XII. 1908. promovisan je u Beču na čest doktora celokupne medicine naš prijatelj Đorde SUŽNJEVIĆ iz Klasnića. Srdačno čestitamo!' javlja 'Srbobran' iz Zagreba 28. prosinca 1908.

Slom Austro-Ugarske Monarhije i stvaranje zajedničke Kraljevine Srbija, Hrvata i Slovenaca žitelji Klasnića dočekali su s velikim nadama. Nakon općinskih i parlamentarnih izbora 1920., dominantan utjecaj među stanovništvom Klasnića ostvarivala je Demokratska stranka SVETOZARA PRIBIĆEVICA.

Prema popisu 1931., Klasnić ima rekordnih 1.995 stanovnika. Spomenimo i da je Njegovo visokopreosveštenstvo MAKSIMILIJAN, episkop gornjokarlovački, 22. i 23. kolovoza 1934. obavio kanonsku vizitaciju područnih općina Kraljevčani, Veliki Gradac i Klasnić, gdje mu je priređen svečani doček. Zatim je 1935. osnovano Lovačko društvo u Klasniću, nakon čega je 1938. osnovana i Ovčarska zadruga. Vozni red za 1940., koji je objavilo 'Vreme' iz Beograda, govori da kroz Klasnić svakodnevno vozi autobus Autobusnog preduzeća MLADENA JANJETOVIĆA, koji prevozi putnike na liniji Bosanski Novi – Dvor – Glina – Topusko.

Druži svjetski rat i splet povijesnih okolnosti doveli su do sloma Kraljevine Jugoslavije i stvaranja zločinačke NDH. Eskalacija i kulminacija ustaškog terora i genocida u Glini i glinskom kotaru u proljeće i ljeto 1941. potaknule su otpor, a onda i ustank pod vodstvom komunista. Nakon formiranja Banijskog partizanskog odreda, a zatim Sedme, Osme i Šesnaeste banijske brigade, formirana je naredbom Vrhovnog komandanta NOV i POJ Sedma banijska divizija u Klasniću 22. studenog 1942. Najviše ljudskih gubitaka Klasnić je pretrpio 1943., kada je najviše žrtava ubijeno na kućnom pragu,

u zbjegu, u logorima i u teškim bitkama na Neretvi i Sutjesci. Pa ipak, selo je kao važno partizansko uporište značajno doprinijelo oslobođenju Gline 1944. i konačnom oslobođenju zemlje 1945.

Prema prvom poslijeratnom popisu 1948., u Gornjem Klasniću živi 776, a u Donjem 845 stanovnika, što je ukupno 1.621. U oba Klasnića postoji više mlinova na potoku Klasniću i rječici Maji, od kojih su najznačajniji Zidanac i Sarapski mlin, zatim vodenice Krčevina, Milaković, Tješnjak i Živica, kao i više seoskih vrela sa kojih žitelji donose vodu.

Nakon što je u Klasniću osnovana Seljačka radna zadruga Banija, u selu je sakupljeno 132.875 dinara za izgradnju zadružnog doma, javlja 'Borba' iz Beograda 8. ožujka 1948. Oživljen je i kulturno-prosvjetni rad, kada je pokrenuto osnivanje pododbora Srpskog kulturnog društva Prosvjeta, piše 'Borba' 30. siječnja 1951. Nakon gašenja seljačkih radnih zadruga, od 1953. u selu djeluje Opća poljoprivredna zadruga. Zakonom o području kotara i općina 1955. ukinut je kotar Glina i formirana općina Glina, a ukinut je i općinski narodni odbor u Klasniću. Od tada u selu djeluje Mjesni ured, koji je zalaganjem vlasti i organa PTT-a dobio telefonsku liniju sa Glinom u siječnju 1957.

MEDU najznačajnije događaje tog vremena ubraja se svečano otkrivanje spomenika Sedmoj banijskoj diviziji u Klasniću 22. studenog 1960. Velikom narodnom zboru, na samom mjestu njenog formiranja, prisustvovalo je oko 7.000 ljudi, a govorili su prvi komandant divizije, narodni heroj i general-pukovnik JNA PAVLE JAKŠIĆ, te ratni kome-sar divizije, narodni heroj i poslanik Savezne narodne skupštine ĐURO KLADARIN. Nakon što je Jakšić otkrio monumentalni spomenik Sedmoj banijskoj diviziji, Kladarin je otvorio partizansko spomen-vrelo, piše 'Vjesnik' iz Zagreba 24. studenog 1960.

Izvršno vijeće Sabora SRH usvojilo je 1964. dokument pod nazivom 'Banijska konceptacija', što je bila prva ozbiljnija politika regionalnog razvoja Banije, koju od tada zajedno provode općine Sisak, Petrinja, Kostajnica,

Nekadašnja škola u Klasniću

Dvor i Glina. Nosioci razvoja ovog kraja postaju Željezara, Rafinerija i Gavrilović, pa se tako u općinskim središtima počinju graditi mali industrijski pogoni, a na selu razvijati kooperacija. U okviru ovog dugoročnog programa razvoja također je obnavljana ili građena nova prosvjetna infrastruktura. Tako je osnovnoj školi u Gornjem Klasniću 28. veljače 1965. predana na upotrebu obnovljena stara školska zgrada koja raspolaže s dvije učionice i četiri stana za prosvjetne radnike. Potom je 4. srpnja 1967. elektrificiran Donji Klasnić, a u Gornjem Klasniću električne žarulje su zasvijetlile 13. svibnja 1967. Na zgradi škole u Gornjem Klasniću, gdje je u ratu održana Druga konferencija KPJ za okrug Baniju 21., 22. i 23. listopada 1943., svečano je otkrivena spomen-ploča 24. rujna 1970. Prema popisu 1971., Gornji Klasnić ima 564, a Donji Klasnić 600 ili ukupno 1.164 stanovnika, koji se intenzivno bave stočarstvom, ratarstvom i voćarstvom. Mnogi žitelji također rade u Glini, Petrinji ili Sisku.

Najvažniji događaj u selu tog vremena bilo je podizanje spomenika vojnim i civilnim žrtvama Klasnića, koji je svečano otkriven na Dan borca 1973. Tada su na betonskom postolju podignute dvije spomen-ploče na kojima je ispod zvijezde petokrake ciriličnim pismom uklesan tekst: 'Za život

Spomenik palim borcima i žrtvama fašističkog terora sela Klasnića iz 1973.

život su dali – palim borcima Narodnooslobodilačkog rata i žrtvama fašističkog terora sela Klasnić 1941–1945.' Zatim su uklesana imena 112 palih boraca i 174 žrtve fašističkog terora, nakon čega slijede završne riječi: 'U znak zahvalnosti podigli mještani sela Klasnić – 4. juli 1973.'

Naredne 1974. osnovna škola broji 330 učenika iz Klasnića i okolnih sela, kojima predaje 17 nastavnika. Tada je na školi svečano otkrivena još jedna spomen-ploča, čiji tekst glasi: 'U ovoj zgradi održana je 10. siječnja 1943. Prva, a 31. kolovoza i 1. rujna iste godine Druga okružna konferencija Antifašističkog fronta žena za Baniju', nakon čega slijedi potpis: 'Konferencija za društvenu aktivnost žena regije Sisak – 9. listopad 1974.' Treba spomenuti da je 1978. obnovljen krov na pravoslavnoj crkvi Silaska Svetoga Duha u Donjem Klasniću, da bi 1980. na pravoslavnom groblju u Gornjem Klasniću, na mjestu nekadašnje u ratu uništene drvene kapele, bila uzidana mala grobljanska crkva Svete Petke.

Povodom 40. godišnjice Sedme banijske divizije tada najbolji nogometni klubovi Jugoslavije, Dinamo iz Zagreba i Partizan iz Beograda, odigrali su u Glini 23. rujna 1982. pred 6.000 gledalaca spektakularnu prijateljsku utakmicu, čiji je sav prihod dan za opremanje nove škole u Gornjem Klasniću, koja nosi ime proslavljenje divizije. Narodnim zborom u Klasniću 4. listopada 1982., kojem je prisustvovalo oko 10.000 ljudi, svečano je proslavljenja 40. godišnjica formiranja Sedme banijske divizije. Okupljenom mnoštvu ljudi jubilej su čestitali i na njemu govorili jedan od ratnih komandanata divizije, general-potpukovnik MILAN PAVLOVIĆ, i predsjednik Izvršnog vijeća Sabora ANTE MARKOVIĆ. Među istaknutim ličnostima tog vremena, koje su rodom ili porijeklom iz Klasnića, svakako je najznačajniji ĐUKA LJILJAK. On je kao bivši skojsk-evac i banijski partizan te poslijeratni školovani oficir s činom general-majora JNA te ikustvom u vojnoj industriji kao direktor poduzeća Torpedo u Rijeci i Slavko Rodić u Bugojnu, od 1963. do 1984. bio direktor Kruška u Valjevu, jugoslavenskog giganta s međunarodnim ugledom, koji je zatekao sa 3.860, a ostavio sa 11.000 zaposlenih radnika. Na inicijativu SUBNR-a Zajednice općina Sisak, u mjestu Knežak kod Ilirske Bistre u Sloveniji 26. svibnja 1985. svečano su otkriveni spomenik i spomen-ploča Sedmoj banijskoj diviziji, a održano je i bratimljenje mjesnih zajednica Klasnića, u kojem je divizija formirana, i Knežaka, u kojem je divizija 7. svibnja 1945. završila svoj borbeni put.

Prema popisu 1991., Gornji Klasnić ima 294, a Donji Klasnić 410 ili ukupno 704 stanovnika. Na ovaj negativni demografski trend ubrzo se nadovezao ratni raspad Jugoslavije. Nakon reintegracije teritorija, ali ne i ljudi, od 1995. počinje nova epoha ovog od Republike Hrvatske potpuno zanemarenog srpskog sela, čiji će preostali žitelji od tada voditi borbu za golu egzistenciju. U tom periodu bit će uništena ili trajno devastirana komunalna, društvena i socijalna infrastruktura Klasnića, u kojem 2001. žive 183 stanovnika, uglavnom starije dobi. Pa ipak, povijest svog zavičaja od tada, svaki na svoj način, ispisuju dva Klasničanina. Prvi je MIRKO DEMIĆ, višestruko nagradivani književnik, pripovjedač, esejista i dramski pisac, koji živi i radi u Kragujevcu. Drugi je MIRKO RUDIĆ, novinar, glumac i filmski stvaralač u Beogradu, ujedno autor teksta 'Oluja: Priča moje majke' iz 2015., jednog od ponajboljih memoarskih zapisa o egzodusu i stradanju Srba iz Hrvatske. Iako u njihovom Klasniću prema popisu iz 2021. živi još svega 59 stanovnika, Klasnić živi i živjet će u njihovim djelima. ■

ИНФОРМАТОР

Побједничка екипа
НК Негославаца

Дошли задњи, оти- шли први

Негославчани су с пријавом на турнир рекреативног друштва Срба у Хрватској чекали до задњег часа, а изашли као појединачи

Дошли задњи, отишли први. То је прича о наступу НК Негославци на 5. Регионалном малоногометном турниру одиграном у организацији Спортско-рекреативног друштва Срба у Хрватској у Борову. Турнир је отворен у суботу у десет сати ујутро, а Негославчани су с пријавом чекали такореко до задњег часа; пријавили су се у петак навечер. И већ су у првој утакмици турнира, против НК Слога Борово, најавили да нису стigli из рекреативних побуда. Домаћина турнира и бранитеља наслова освојеног лани у Боровском, ујверљиво су надиграли и побиједили 9:4. Домаћин је наступом и резултатом разочарао, испали су већ у групној фази натјецања.

На турниру је наступило десет момчади, девет момчади с припадницима српске мањине из различитих дијелова Хрватске и момчад Демократског савеза Хрвата у Војводини. Нити једна момчад није непоражена. Негославчане је у скупини побиједио управо дсхв и то 7:5. Те дјеље момчади заслужено су се пласирале у финале у којем су се Негославци реванширали и побиједили 4:3. Гости из Србије изгубили су и у групи од ногометаша Рујевца, надомак Двора, али та утакмица о ничему резултатски није одлучивала. Треће место освојио је званични побиједивши 9:5 БСК Бијело Брдо.

Турнир је и хуманитарног и мултиетничког карактера, а новцем прикупљеним котизацијама и донацијама помоћи ће се спорташицима и спорташама слабијег социоекономског статуса.. Најбољи играч је НЕВОЈША ПОПОВИЋ (зво), Најбољи стријелац турнира је НИКОЛА КОСИЋ (Негославци) с 13 постигнутих голова, најљепши гол забио је Мија ЕРЦЕГ (дсхв), а трофеј за фер-плеј освојила је момчад Рујевца. Посебно ваља истакнути Раду Радуловића, ногометног суца и куглача из Гомирја. Цијели турнир сам је

судио, без одмора од 10:30 следећих седам сати. Турнир је прошао у поштеном надметању, уз два случајно озлијеђена играча. Један је сам скривио губитак нокта на палцу, наступивши у премалим тенисицама.

Потпредсједник СРДС-а НЕМАЊА ЕРЕМИЋ Подсјетио је да су два досадашња турнира одржана у Загребу, а два у Боровском, па је овај био први на истоку Хрватске. Сви клубови који судјелују на турниру, осим гостију из иноземства, дијелови су СРДС-а. Но, разлике међу тим клубовима се примјењују. Еремић је навео да клубови с истока Хрватске нормално функционирају, а тако у ногометном смислу функционира и сјеверозападни дио, Загреб и Истра. У Лици, Кордуну, Банији, западној Славонији лиге функционирају, али постоје проблеми с играчима због депопулације, а у Далмацији нема регуларних лига па клубови 'играју неке дивље лиге с јулијанским екипама'. Клубови попут Гомирја, Петрове Горе из Војнића у којој је Еремић члан скupštine, Рујевца и Викторије из Крижевца имају представа, али кубуре с кадром. Клубовима с истока циљ је спортски резултат. Они имају срећене финансије, боље увјете и инфраструктуру. Еремић је додао да су се клубови које помаже СРДС финансијски стабилизирали. За своју НК Петрову гору је подсјетио да је основана 1946. године, а данас, након свих недаћа, њен је задатак и очување српског идентитета.

— Сви нас идентифицирају као српски клуб. Углавном, али не искључиво, окупљамо Србе па данас, на паркету дворане у Борову, за нас играју и двојица Хрвата — казао је Еремић. Додао је да су подстанари на свом стадиону, да је први тренинг након повратка прекинула полиција, а клуб усељеника из Босне и Херцеговине Војнић '95. који је основан 1997. се уважава као приоритет у локалној заједници.

Турнир је био међународни захваљујући судјеловању момчади дсхв-а. Технико репрезентације Хрвата у Србији ИВАН БУДИНЧЕВИЋ (не га бркати с истоименим судјеловањем из Суботице и гомланом Хајдука крајем 70-их и почетком 80-их година) казао нам је да је ово треће њихово судјеловање на турниру. Два су пута изостали због короне. Радо долазе и одлично сурађују са Спортско-рекреативним друштвом Срба у Хрватској. Турнир у Борову искористио је и за разговор с колегама, Србима из Хрватске, о

Европеади 2024., европском првенству националних мањина. Европеада се одржава у Данској и Њемачкој крајем липња и почетком српња и то у чак 14 градова што судионицима ствара големе организацијске тешкоће и финансијске проблеме.

— У споредби с пријашњим Европеадама стварно ће бити тешко затворити финансијску конструкцију. Ми још не знамо како ћемо то урадити — закључио је Будинчевић. И програмска директорица СРДС-а ТАТЈАНА ДРАГИЧЕВИЋ истакнула је организацијске и финансијске проблеме одласка на Европеаду 2024. проузроковане удаљеном ће, Скупшћом у државама домаћинима и одржавањем турнира у 14 мјеста.

— Радимо на решавању тих проблема. Можемо очекивати помоћ СНВ-а, Хрватског ногометног савеза и Фудбалског савеза Србије. Вјерујем да ће препознати важност токвог такмичења и дати подршку — казала је Драгичевић. Рекла је да се с Хрватима из Србије разговара о заједничким припремама у Србији, а надају се да ће и на овој Европеади те дјеље репрезентације бити заједно смјештене.

Драгичевић је утврдила и да, примјерице, Нијемци у Данској, односно Данци у Њемачкој, немају истовjetне проблеме као Срби у Хрватској. За разлику од Срба у Хрватској, и још већи мјери Хрвата у Србији, данска и њемачка мањина немају нужно проблеме финансијске природе и 'они можда нису били у потреби узети у обзир финансијске потешкоће с којима се ми суочавамо', индиректно је прекорила Драгичевић организаторе због финансијски захтјевно постављене организације натјецања. 'Европеада ће се одржати истовремено с Еуром којем је домаћин Њемачка. Проблем је што је интерес, што је и нормално, усмерен према Еуру', тврди Драгичевић.

За овогодишњи турнир у Борову закључила је да је био успјешан. Први турнир организиран на истоку земље помогли су НК Слога Борово као домаћин, а подршку су дали Борово и начелник општине ЗОРАН БАЂАНОВИЋ. Посебно је истакнула вриједност регионалног карактера турнира који окупља момчади из различитих дијелова Хрватске. Ове године изостале су момчади из Горског котара и западне Славоније које су из оправданих разлога морале отказати судјеловање.

■ Тихомир Понеш

Голдштајн у Карловцу

О књизи су говорили одјетник Анто Нобило, уредник Вук Першић и аутор

УПРЕПУНОЈ сали карловачке Градске књижнице Иван Горан Ковачић, одржана је промоција најновије књиге професора загребачког Филозофског факултета, са Одјека за повијест, ИВЕ Голдштајна 'Повијесни ревизиони-

зам и неоусташтво-Хрватска 1889.–2022.'. О књизи су говорили одјетник Анто Нобило, Вук Першић, уредник у издавачкој кући Фрактура из Ријеке и сам аутор. — Ова књига враћа у фокус развој ревизионизма и неоусташтва у Хрватској. Из књиге се види да су дјеље најзначајније институције у Хрватској предводнице ревизионизма и неофашизма, а то су дијелови хрватске државе и Католичке цркве. Књига је све актуалнија јер многе земље одлазе у десни национализам — казао је Нобило за Новости.

— Књига има политичку тежину и јасно је перципирана као политичка чињеница

Све актуалнији – Иво Голдштајн

али зато јер је повијесни ревизионизам у врху политичке агенде — рекао је међу осталим Голдштајн за Новости додавши да неоусташтва има сада у Хрватској, као и ревизионизма, а манифестирао се недавно и у Вуковару.

■ М. Ц.

Регионална кооперација

Изложба је настала поводом десет година организације Кооператива, регионалне платформе за културу

Од 29. новембра до 12. децембра у Галерији Проsvjetе у Загребу одржава се изложба 'Архиве пријатељства – поетике отпора' којом се обиљежава дјеловање Кооперативе – регионалне платформе за културу. — Изложба је настала поводом десет година постојања организације Кооператива, регионалне платформе за културу која обухвата организације независне културе из региона бивше Југославије. Сада имамо и нову чланицу из Албаније тако да смо мало проширили географски круг нашег деловања – говори Милица Пекић, историчарка умјетности и кустос из београдске организације Киоск. Она је с Искром Гесховском и ширим тимом аутора, кустосица ове загребачке изложбе.

— Иницијатива за формирање платформе за сарадњу у региону постоји од 2004. док је у августу 2012. регистрована у За-

Dejan Dragosavač, Milica Pekić i Ena Gribar

гребу. Основало ју је преко 20 организација из седам земаља бивше Југославије. Изложба је нека врста рефлексије на оно чиме смо се бавили, шта су били изазови и теме, на који смо се начин заједнички оснаживали у борби за простор и јавни простор. Једна од тема нашег деловања је демократизација колективности где сви учествујемо у доношењу одлука. То смо заговарали код званичних јавних политика – казала нам је Пекић.

— Један од циљева оснивања био је формирање међурдјавног фонда за регионалну сарадњу, што нисмо остварили. Мењаје су се околности у зависности од политичких структура, некад би постојао интерес у једној земљи, други пут у другој, али никад нисмо спојили дветри земље истовремено да буду заинтересоване за финансирање регионалне сарадње која долази одоздо, која није диригована неким политичким интересима него долази од људи који производе уметност и културу. Имали смо подршку Фондације Култура нова од оснивања па надаље. Подршку смо у једном периоду имали и од Јавне закладе развој цивилног друштва Хрватске, али смо се на крају ослонили на подршку европских фонда и других донатора. Али од фонда не одустајемо, с тим да је наш интерес да дистрибуција средстава буде заснована на заједничком одлучивању, што је иновација у смислу управљања – нагласила је. Милица Пекић истиче да је најзначајније што Кооперација постоји 11 година успркос непријатељском амбијенту.

— Наш највећи успех је што смо се међусобно оснажили и што су основане националне независне мреже у Србији и Македонији. Освајали смо и неке просторе. Кад је у Загребу основан Погон као хибридна институција, ми смо заговарали сличну институцију у Београду – Магацин, некадашње складиште књига и изборили се да велик број организација делује у том простору. У Скопју је основан центар Јадро – наглашава Пекић.

— Изложбу смо намерно отворили 29. новембра за дан републике, јер ми у неком смислу симболизујемо пријатељство и заједништво – закључила је. На изложби се на неколико паноа може видети пут дјеловања Кооперативе и подаци о активностима њених чланица те погледати видео уратке на којима представници чланица Кооперативе говоре о свом раду. Подсјетимо, за дизајн изложбе заслужан је Дејан ДРАГОСАВАЦ – Рута.

■ Ненад Јовановић

Обнова Дудика

Додад је у обнову Комплекса из државног буџета издвојено око 600 хиљада куна

Обновом два стошка у Спомен-парку Дудик, удаљеном 5 km од центра Вуковара, крајем новембра завршена је још једна етапа његове санације, финансирана средствима Министарства културе Републике Хрватске. У наредном периоду планира се уређење постојећег амфитеатра и прилазних путева те уређење простора око тзв. шајки. Спомен-парк је девастиран током рата 1991. године, а његова обнова почела 2014., на иницијативу Заједничког већа општина Вуковар и Удружења антифашиста града Вуковара.

— Пројекат је касније преузeo Српски културни центар и до сада је у обнову Комплекса из државног буџета издвојено 500 до 600 хиљада куна – рекао је председник Заједничког већа општина Дејан Дракулић. Указао је на значај споменика за потомке антифашиста, јер се сваке године поводом годишњице страдања, на том месту окупљају бројне делегације.

— На ледини која је добила назив по дудовима, 3000 цивила стрељано је у периоду од 1941. до 1943. године. На основу ископина и обдукција идентификовано их је 455. Сви они довожени су на простор тадашњег пашњака, на периферији Вуковара и то из 63 насеља Срема и источне Славоније, а убијани су по налогу чељних особа Велике жупе Вука, која се налазила у саставу Независне државе Хрватске – рекао је председник Удружења антифашиста и антифашистичких бораца града Вуковара и Вуковарско-сремске жупаније ЛАЗО ЂОКИЋ.

Споменички комплекс рад је београдског архитекте Богдана Богдановића, а чине га камени цветови и букиње, односно пет стилизованих стожаца окружених с више десетина камених цветова, на којима се налазе епитафи. С обзиром да су на највеће стратиште у источном делу Хрватске довођени људи и из других места, постојала је иницијатива да се

Скулптура Богдана Богдановића

са појединим општинама из Републике Србије успостави сарадња везана у обнову овог споменика културе, али још увек није конкретизована.

За ову фазу радова сагласност дао Град Вуковар, а како је истакао Дракулић, првенствено због ангажмана заменика градоначелника из реда српске заједнице, Срђана Колара и надлежног градског прочелника Јосипа Палоша. Будући радови овисиће о финансијским средствима, тим више јер је идућа година изборна. Иако је од 1973. године уписан у категорију споменика културе, један део споменичког комплекса је пренамењен у игралиште хнк Митница Вуковар.

■ С. Недељковић

велику жељу да ова манифестација већ идуће године прерасте у традиционално догађање.

— Дјечији осмјеси су нам највећа награда коју смо могли пожељети. Чињеница да се о одржаним представама разговара и неколико дана након одржавања је најбољи показатељ колико су сви задовољни понуђеним програмом. Бројка од 250 посетитеља, од најмлађих до најстаријих сумјештана, су респектабилне – рекао је Мамула, истичући да су догађај финансијски подржали Српски демократски форум и Приморско-горанска жупанија.

■ Н. Ј.

Дан Пере Квргића

Нећемо одустати од обиљежавања почасти великом глумцу, рекао је казалиштарац Матија Кезеле

Првог децембарског дана у препуној дворани Дома културе у Моравицама одржан је први Дан ПЕРЕ КВРГИЋА у част дојаје на хрватског глумишта који је оставил неизбрисив траг на хрватску културу и умјетност.

Приказане су представе ‘Потрага за Франкопанским благом’ у извођењу Котар театра и Градског казалишта Зорин дом из Карловца те ‘Прачовјек’ у извођењу Закон театра. Равнatelј Котар театра Матија Кезеле, каже да је ово успјешан почетак сурадње јединог про-

Глумци на позорници у Моравицама

фесионалног казалишта у Горском котару и Мјесног одбора Моравице.

— Оба актера су већ кроз отварање Казалишне сцене Пере Квргић у Делницама и постављањем Спомен плоче у Моравицама, дали до знања да неће одустати од обиљежавања почасти Пере Квргићу који је својим преданим радом и љубави према Горском котару задужио овај крај – рекао је Кезеле.

Предсједник Мјесног одбора Моравице Милан Мамула и дрогадоначелник Врбовског Ђорђе Бусић су изразили

Досје Доситеј

Монодрама о великом реформатору изведена је за ученике у Вуковару

Како би ученицима основних и средњих школа у одређеној мери олакшали савладавање наставног програма, који обрађује период просветитељства, у Српском дому у Вуковару организовано је 29. новембра извођење монодраме ‘Доситеј Доситеј’, посвећене Доситеју Обрадовићу. — Ово је други пут да је монодрама изведена у Вуковару, у нешто савременијем издању, а све са циљем да пружимо едукативни допринос образовном систему – рекао је директор Установе у култури Небојша Видовић. Појаснио је да је одржавање представе конципирано према наставном плану и програму српског језика, у основним и средњим школама. Београдски драмски уметник Владимира Цвејић приближио је ученицима осмих разреда основних и других разреда средњих школа лик и дело Доситеја Обрадовића на јединствен начин.

— Просто је невероватно шта је он све успео да постигне у своје време – истакао је Цвејић подсветивши да се представа изводи две године у Музеју Вука и Доситеја у Београду и да је за припрему прочитао бројне књиге, у којима аутори истичу посебност великог научника. Специфично је што се представа у Београду изводи у споменутом музеју, месту где је управо 1808. године корачао Доситеј Обрадовић, један од оснивача Београдског универзитета. У представи је специфично и његово сведочење, које у многим деловима делује невероватно јер показује шта је све пре два века и којим превозним средствима овај реформатор обишао. Представа траје сат времена и не замара. Код публике је више била присутна неверица него замор.

— Фасцинантно је како је Доситеј у својим позним годинама из велелепног Троста дошао у тадашњу устаничку Србију, по блату и камену – испричао је Цвејић подвукавши да је његова жртва науци огромна.

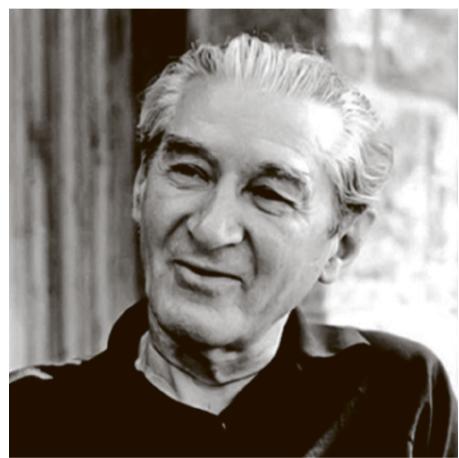
■ Сенка Недељковић

ИНФОРМАТОР

Непоновљиви Црњански

Душан Маринковић одржао је у Библиотеци Просвјете предавање о Милошу Црњанском

ПОВОДОМ 130 година од рођења Милоша Црњанског (1893. – 1977.), 29. новембра у Библиотеци Просвјете у Загребу, свеучилишни професор у пензији Душан Маринковић одржао је предавање о дјелima овог чуvenог књижевника.
— Милош Црњански припадао је генерацији књижевника и пјесника која је обиљежила период од 20-их до 70-их година прошлог вијека и био уписан у све антологије југословенске књижевности. Био је свједок и учесник настајања културе у Краљевини Југославији, да би 40-их био скрајнут што је потрајало до 1965. кад се враћа у Југославију и доживљава пуну афирмацију – рекао је Маринковић, истичући да се Црњански у књижевности појавио с репутацијом пјесника бунџије с антиратном лириком. Иако је 1918. припремао и драму 'Маска', она никад nije одиграна, а доловао је у Београд, с Ивом Андријем и другим, касније еtablirаним књижевницима, пише у листу Књижевни јут, док му 1919. излази прва и једина збирка пјесама 'Лирика Итаке'.
— Био је стваралачки непоновљива личност; колико год читали његове текстове

Умјетник за све антологије – Милош Црњански

увијек га наново открivate – оцијенио је Маринковић и подсјетио на збирку 'Приче о мушким' из 1920. године.
— Дневником о Чарнојевићу из 1921. Црњански мијења своју позицију због непостојања главног лица. Заправо сви његови јунаци су наративне фигуре о којима знамо тек неке детаље, а не личности – казао је и потом говорио о 'Сеобама' за које је рекао да су најбоље написан роман између два свјетска рата. Споменуо је и роман 'Код Хиперборејаца', те мемоаре 'Ембахаде' у којима је

Црњански описао своју дипломатску каријеру.

■ Н. Ј.

уби га курје око

Представа прати трагикомичне ситуације припростог војника-сељака за време Великог рата

ПОВОДОМ 105 година од завршетка Првог светског рата, у великој сали Културног центра Борово, у организацији Већа српске националне мањине Општине Борово одиграна је представа 'Уби ме курје око'. Протагонисти су познати српски глумци Весна Станковић, Срђан Ивановић и Милан Калинић. Комедија је прича о малом човеку кога је захватио вихор Првог светског рата, испричана истражнику, давне 1945. године, по ослобођењу Београда у Другом светском рату.

Анђелко је припрост српски сељак и антихерој, који препричава своје додовштине на урнебесан начин – кроз херојске победе од Колубаре и Цера преко албанске епопеје до Солуна и коначне победе. У питању је урнебесна комедија са три лица који се, у исто време и скобљавају и помажу на сцени.

— Док сам размишљала о окосници приче, за колегу Срђана Ивановића, изузетно талентованог глумца, одлучила сам сам да то буде лик Анђелка – човека из народа, који је сироче без родитеља. Много је добар, али га живот стално 'ваља'. Уз тешку животну причу, има

две мање у животу: тело израсло велико, али свега се плаши, а проблем му представља курје око. Управо му то курје око спашава живот у свакој бици – рекла је Станковићева која је уједно и ауторка текста. Публика је најемотивније реаговала управо на лик припростог сељака.

— Играј Анђелка, малог човека у Великом рату. То су људи који су једино могли да преживе на чудне начине. Заболи га курје око, он пређе из тачке А у тачку Б па баш на то место падне граната и он преживи. Тај Први светски рат, где смо

Представа у Борову

дали трећину мушки способног становништва, превазишли смо захваљујући тој прости сељачкој мудрости – рекао је глумац Срђан Ивановић. За Милана Калинића, који глуми истражника то је веома специфична представа.

— Кад ме питате који је жанр у питању, тешко ми је да објасним представу. Ако бих рекао да је комедија, има пуно смеха или с има озбиљну причу и озбиљну драмску црту, али баш зато је и добра – рекао је Калинић.

■ Сенка Недељковић.

Шаренило Русије

Повезали смо културу и традицију преко 190 националности у Руској федерацији, рекла је Свјетлана Билота

Упросторијама Просвјете у Загребу, одржан је сусрет припадница и припадника руске националне мањине у Хрватској. Том је приликом окупљене развеселила ревија народних ношњи вишенационалне Русије коју је осмислила модна креаторица Елена Думанчић из Осијека као дио пројекта 'Културна разноликост је наше богатство'. Приказивању 13 народних ношњи из свих крајева Русије претходио је наступ мушки пјевачке групе која дјелује при загребачком пододбору 'Просвјете'.

— Ово је био скуп наше координације у којој су представнице удруга дошли из свих крајева Хрватске – из Сплита, Ријеке, Пуле, Осијека, Међимурја и Загреба.

— Могу рећи да смо јако задовољ-

Гошће у ношњама

ни политиком коју проводи Хрватска зато што све националне мањине имају право на очување културна аутономије – рекла нам је Татјана Миколај, предсједница удруге Калинка.

— Пројекат подржавамо и зато што је Руска Федерација многонационална држава у којој живи 190 етничких група с великим бројем регија у којима се његују обичаји, култура и традиција националности које тамо живе која имају прилику и да уз руски користе своје језике – рекла је Миколај. Предсједник Савјета за националне мањине РХ Тибор

Варга похвалио је активности руских удруга које сваке године имају све боље програме.

— Оне представљају традицију коју су донијеле из своје земље прије доста година и руска мањина једна је у ниски бисера наших мањина. А кад се иде из срца и душе, то ће сви препознати, рекао је Варга и најавио повећање од 25 посто представа за програма културне аутономије.

— Међу руским удругама направили смо пројекат који би повезао све нас у сплету културе и традиције преко 190 националности у Руској федерацији – рекла је Свјетлана Билота. Услиједило је шаренило ношњи Карелије, козачких крајева, Чеченије, Дагестана, па све до Јакутије и Бурјатије.

— Креирањем ношњи почела сам се бавити прије три године. Жене и дјевојке из различитих регија питала сам за детаље њихових ношњи, настојећи да из овдашњих материјала нађем што сличнији узорак. С временом сам имала све више ношњи – рекла нам је Елена Думанчић.

■ Н. Ј.

ЕПИСКОПОВО ПРИЗНАЊЕ

Зоран Чањија примио је грамату због труда у обнови и изградњи рама у Сотину

Епископ Осечко-пољски и бањацки Херувим осветио је 25. новембра храм Светог Оца Николаја у вуковарском приградском насељу Сотин и том приликом Граматом (повељом) наградио председника омладинске организације СДСС-а Вуковар, ЗОРАНА ЧАЊИЈА. Чањије то значајно црквено признања добио 'за свак несебичан труд и залагање у обнови и изградњи храма у Сотину', наведено је у образложењу.

— Искрено, нисам очекивао, али како мени, тако и мојој породици много значи ово признање, тим више јер ми га је уручио епископ Херувим – рекао је после уручења Грамате Чањију. Изразио је захвалност и протојереју – ставрофору Саши Кузмановићу, пароху вуковарском, који му је дао прилику да учествује у радовима на обнови православне цркве у Сотину.

— Прошле године смо поправљали ограду, односно бедем, који је био у дерутном стању. Затим је уследило фарбање дрвеног звоника и околног простора, док смо ове године после важнијих грађевинских захвата унутрашњем и на вајском делу цркве, обавили посао кречења – испричао нам је Чањи. Иако данас међу младима влада својеврсна апатија, овај млади ентузијаста их је позвао да се покрену, сагледају проблематику у заједници и у складу с могућностима и афинитетима дају допринос друштву.

— Нисмо сви исти, не препознаје свако потребу заједнице или појединца, али

Зоран Чањи и Херувим

треба радити и бити вредан, а признање неће изостати – поручио је награђени.

■ Сенка Недељковић

Участ Мркаљу

Расељени Кордунаши дали су приједлоге да установе буду назване по Сави
Мркаљу

III ИРОМ Србије и Војводине, ове се године обиљежава 240. годишњица рођења познатог филолога и пјесника САВЕ МРКАЉА, рођеног на Кордуну, у Сјеничаку. У Свечаној сали Матице српске, 16. новембра је предавање 'Сава Mrкаљ-филолог, патник, пјесник' одржано професор емеритус са Филолошког факултета у Београду др. Душан Ивановић.

Предавање је одржано на иницијативу Краишког одбора чији је др. Иванинић предсједник. Скупу су се обратили др. Милан Мицић, генерални секретар Матице српске и Зорица Влајнич, предсједница Завичајног удружења Сава Mrкаљ које је било суорганизатор овог догађаја. Професор Иванинић говорио је о неколико аспеката живота и дјела Саве Mrкаља, реформатора Ћирилице прије Вука Каракића, 'чија су достигнућа тек у последњим деценијама високо вреднована иако то одавно заслужују'. Говорило се о Mrкаљевој драгоцености активности на пољу филологије те реформе српског језика и писма, о његовом трагичном животном путу и поетском опусу. Кордунаши и Сјеничарци дали су низ приједлога да се установе широм Србије назову по Сави Mrкаљу, посебно у мјестима која су након Другог свјетског рата колонизирани на Кордунашима.

■ М. Ц.

Ликовњаци у акцији

Радило се од јутра до поподнева и настало је нових 20 дјела у разним техникама

У ОРГАНИЗАЦИЈИ карловачког пододбора Српског културног друштва Просвјета, у Карловцу је одржана јесенско-зимска ликовна колонија. На њој је судјеловало 12 сликара из Загреба, Јастребарског, Велике Кладуше и Карловца. Било је кишовито и хладно вријеме те је колонија одржана у просторијама пододбора. Радило се од јутра до поподнева и настало је нових 20 дјела у разним техникама – пејсажа, портрета и апстрактних дјела.

— До сада је Ликовна секција нашег пододбора организирала или судјелovala на више стотина таквих манифестија, негде између 230 и 250 колонија. У том је времену настало више стотина ликовних радова академских сликара, ликовних наставника, учитеља и педагога као и сликара аматера. Многе од тих радова смо, углавном, поклонили Српској православној цркви, бројним пријатељским и побратимским пододборима, вијећима српске заједнице и удружењима антифашиста, а добар дио је остао у фонду нашег пододбора. Сљедећу ликовну колонију планирамо одржати у пролеће 2024. — појаснио је предсједник карловачког пододбора Просвјете Милан Лапчић.

■ М. Ц.

Магија хеклераја

Изложено је стотињак радова чланица Српског удружења жена Дукат из Белог Манастира

С РПСКОУДРУЖЕЊЕ жена (суж) 'Дукат' из Белог Манастира, под водством предсједнице Радмиле Огњеновић, приредило је у Српском културном центру још једну запажену изложбу, названу – 'Магија петљи'. Магијом су означени изложени ручни радови чланица 'Дуката' настали хеклањем, што би се строгим књижевним језиком рекло: качкањем или кукичањем, тј. израдом чипке и сличних радова посебном иглом, кукицом.

— Златне руке наших бака, мајки, стрина и тетака – нама драгих жена које своје време никад нису улудо трошиле – на нас су пренеле своје знање и умеће у изради свих врста ручних радова, а посебно хеклераја. Ја волим хеклање јер ме опушта, а кад свој рад завршим и кад испадне баш онако како сам замислила, та срећа нема цену. Исто тако волим да поклоним неш-

Отворење изложбе

то што сам сама урадила и што је мојих руку дело – рекла је предсједница Огњеновић отварајући изложбу.

— Ако после разгледања наших стотињак радова добијете жељу да и саме нешто урадите, позивамо вас да се придружијте нашој 'магији петљи – закључила је Огњеновић.

— Долазак на ову изложби пун је погодак, мелем за очи и душу. Изложба нас је вратила у вријеме дјетинства кад су овакви радови били украс готово сваког дома. Очаране смо виђеним и немало изненађене што све вриједне руке иглом, концем и многобројним петљама могу направити, заиста магија као што говори и назив изложбе – рекла је посетитељица изложбе Ана Јеличин.

■ Јован Недић

Повратак у крило

Друштво за српски језик и књижевност у Хрватској обележило је 25 година рада

Н а питање од чега данас чувамо српски језик, дугоодишиња професорка српског језика и књижевности Мара Бекић, која је 25 година на челу Друштва за српски језик и књижевност, кратко је одговорила: 'Од самог себе'. На обележавању споменутог јубилеја Друштва, које је организовано у Српском културном центру у Вуковару, професорка Бекић, која је учила бројне генерације средњошколаца, указала је на значај очувања материјег језика, уз мишљење да је у ранијим временима српски језик на одређени начин био запостављен. Интересантно је њено размишљање о некадашњим, често и не-писменим сељацима, за које тврди да су најбољи чувари језика и традиције, из разлога јер они другачије нису знали, односно говорили су онако како су усвојили рођењем. Предсједница Друштва за српски језик истиче 'неопходност враћања културне баштине у своје крило'. Свесна је да ће то да буде 'дуг процес'.

— Ми мислимо да говоримо српски језик, зато што не знамо другачије и немамо од кога да учимо – рекла је Бекићева.

■ С. Н.

Stogodnjak (715)

8. 12. – 15. 12. 1923: neviđeni skandal u dvorani Narodne skupštine u Beogradu. Prilikom glasanja o vladinu prijedlogu dnevnog reda žestoko su se potukli poslanici Vojin Lazić i Tadija Pantović. Istog trenutka неки су посланици потегли i revolvere, па је morala uredovati skupštinska straža. Zanimljivo je da su Lazića i Pantovića, који су se nemilice mlatili u klupama, razdvojili – novinari који су s galerije pratili zasjedanje skupštine. Većina drugih посланика је odmah nakon izbijanja tučnjave побегла из dvorane. Došlo је i do verbalnih sukoba, па су pale i teške riječi, као што су: 'Pogazili ste ustav!', 'Šuti, seljačino, glasao si protiv ustava i sada se usuđuješ nešto говорити u korist тога ustava!' Ili: 'Natrag, Laziću, jer inače pucam!' Zasjedanje skupštine je prekinuto.

* koliko има жена у Jugoslaviji? О tome se u novinama pojавио i ovaj članak u kojem стоји: 'Gotovo u svim dijelovima naše zemlje bilo je do rata više muškaraca nego žena. Danas su, međutim, žene u neznatnoj većini. Odnos je na hiljadu muškaraca 1023 žene. Тако у Medimurju na 1000 muškaraca dolazi 1021 žena, u Banatu 1041, u Bačkoj i Baranji 1050, u Hrvatskoj i Slavoniji 1053, u sjevernoj Srbiji 1085, u Sloveniji 1097, na otoku Krku i u Kastvu 1137, u Dalmaciji 1111... U Bosni i Hercegovini je više muškaraca nego žena – однос је 1000 prema 957. Taj podatak je vrlo karakterističan ако се зна да su upravo bosansko-hercegovački pređeli za vrijeme rata imali najviše bojišta, па tako i gubitaka...'

* zagrebačko pjevačko društvo Lisinski doživjelo je nezapamćene ovacije u beogradskom Narodnom pozorištu. Dvorana teatra bila je dupkom puna, a koncert je svojim prisustvom uvećala i kraljica Marija sa svitom. Politika piše да је Lisinski, под рavnanjem Krešimira Baranovića, 'sa suptilnom profinjenosti извео sve mnogovrsne i specifične muzičke izvode i to s tolikom umjetnošću да aplauz s правом nije bilo kraja. Beograd je osjetio svu ljepotu ове музике и mi se upravo radujemo što se u Beogradu sve više буди smisao за наšу pravu umjetnost...' Koncert u Beogradu održan је u organizaciji Udruženja Cvjeta Zuzorić.

* u Subotici je otkriven ratni zločinac Mirko Čelić koji je za vrijeme austrijske okupacije Crne Gore poslao u smrt više od dvadeset osoba. Radio je kao bečki konfident, a na vrlo lukav način je okupacijskoj vojsci omogućavao da hvata protivnike monarhije. Predstavljaо se као domoljub, па је ljudima које bi sam odabrao, dijelio oružje, tobože за borbu protiv okupatora. Sačinio bi zatim popis ljudi којима je oružje podijelio i taj popis odmah prosljedio zapovjedništvu austrijske vojske. Poslije bi policiјa obavljala pretrese kod tih ljudi, odmah pronalazila oružje i po brzom postupku ih strijeljala. Nakon oslobođenja Čelić je, zajedno s austrijskom vojskom, побјегао из Crne Gore i - nestao. Zapravo, живио је u Subotici pod imenom Dušan Kapetanović.

■ Đorđe Ličina

Nema obnove bez nove dozvole – Milka Trbojević

Gradjevinska nije vozačka

Zbog građevinske dozvole zagubljene u administrativnim labirintima, Milka i Mirko Trbojević dulje od trideset godina ne uspijevaju ostvariti obnovu svoje kuće u Kokirevu

ZAGUBITE li vozačku ili ribolovnu dozvolu, za par će vam dana izdati novu; dogodi li se kojim slučajem da činovničkom ne-pažnjom nestane gradjevinska dozvola izdana za vašu jedinu kuću, načekat ćete se dobrano da dobijete drugu – nekoliko desetljeća, a možda i dulje. Kolikogod nevjerojatno zvučalo, upravo se to dogodilo Milki i Mirku Trbojeviću iz Kokireva na Kordunu.

— Kuću smo na muževoj djedovini podigli 1988., ishodivši prije toga sve potrebne dozvole, uključujući gradjevinsku. Sve smo ih predali Općini Vojnić, no odonud, iz neobjasnjenjivog razloga, nikada nisu otpoštane prema nadležnim karlovačkim arhivima. Došao je rat, pobegli smo glavom bez obzira, ne misleći u toj panici na nikakve dokumente. A kad smo se vratili, nismo mogli ostvariti pravo na obnovu ili drugačiju pomoć za

kuću koja je u Oluji prilično devastirana. Ispostavilo se da građevinske dozvole za nju jednostavno nema, unatoč tome što smo nakon njezina izdavanja 1987. uredno platili i uveli priključke za vodu i struju: bez tog dokumenta, jasno, to se ne bi moglo uraditi. Po povratku, nije bilo vrata na koja nismo zakucali da je pronademo, ali odgovor bi uvijek bio isti – dozvole nema, morate ishodovati novu! A to je, osim što smo davno već platili više od dvije hiljade nekadašnjih njemačkih maraka za istu stvar, za nas stvarno bilo preskupo – objašnjava nam Milka Trbojević.

Tako radi građevinske dozvole zagubljene u administrativnim labirintima na relaciji Vojnić – Karlovac, Trbojevići dulje od trideset godina žive u kući za koju ne mogu ostvariti nikakvu pomoć u obnovi, ni nakon ratnih razaranja i pljački, ni nakon duge serije potresa u kojima je itekako razdrmana.

Još im nije jasno zašto im je karlovačka Elektra netom po povratku ponovo priključila struju, ako se po prilično strogim pravilima

Po povratku, nije bilo vrata na koja nismo zakucali da je pronademo, ali odgovor bi uvijek bio isti – dozvole nema, morate ishodovati novu

to ne može učiniti u nelegalnom objektu. Kako bilo, Trbojevići jedva spajaju kraj s krajem i nemaju dovoljno novca da se bez pomoći i sufinanciranja državnih institucija, upuste u nužne popravke, pa se u sve većoj mjeri prepustaju sudbini.

— Kome god se obratili, svi samo slijede razenima ne obazirući se na naše višedesetljetne napore da uđemo u trag presudnom dokumentu. Jer, kuća sve više propada, a mi sami uspijevamo ‘skucati’ tek za najsitnije i najnužnije popravke. Zato se osjećamo bespomoćno i beznadno – ponavlja naša domaćica, jedina osoba na koju smo nabasali u vidno opustjelom selu, ionako zabačenom među brdima sjeveroistočnog dijela Korduna. Suprug MIRKO sjekao je drva u obližnjoj šumi, a kći MILIJANA ne živi više u Kokirevu. Sa svojim je mužem porodicu u kojoj je rođeno petero djece zasnovala u nedalekom Vojniću. Milka je pristala razgovarati s nama uz prethodnu napomenu da nije sigurna hoće li njezina priča ikoga zanimati.

— Vi samo pitajte što želite, ja ču vam odgovoriti na sve što znam i to samo zato da se nekome izjadam! Ovdje naprosto nemamo puno takvih prilika, kao što nemamo ni primanja. Petnaest sam godina radila u vojničkoj Keramici, ali mirovinu još ne mogu ostvariti jer sa svojih 58 još nisam dovoljno stara. I muž je deset godina radio u Keramici, no on kakvu-takvu penziju mora čekati ‘samo’ dvije godine. Do tada, nema za nas nikakvih primanja, čak ni socijale. Nitko nam ne pomaže, pa se za život borimo sami, najbolje što znamo i umijemo. Bili smo u Centru za socijalnu skrb, objasnili smo situaciju s nadom da ćemo dobiti nešto da preživimo, ali su nam kazali da nemamo pravo na nikakvu pomoć jer posjedujemo dvadeset ovaca i nešto zemlje. Na sreću, obrađujemo veliku baštu koja nam daje dosta povrća za zimnicu, a s proljeća prodamo pokoje janje pa od tog novca platimo struju koju potrošimo za zimskih mjeseci – tumači nam Milka tehniku preživljavanja.

POTICAJE koje dobiju za ono malo zemlje Trbojevići do zadnjega centa troše na sjemenski kukuruz i pripremu sijena za ovce, pa se iznova vrte u začaranom krugu neimaštine. Supruga hvali svog muža, kaže kako je iznimno vrijedan i kako na njihovu skromnom imanju radi do iznemoglosti; radio bi Mirko i kod drugih, samo da štogod privrijedi, ali u opustošenom kraju ni takvih prilika više nema. S početkom davne Oluje, Trbojevići su se svojom tada osmogodišnjom MILIJANOM utrpali u komšijin kombi, ostavljajući za sobom sve osim par komada odjeće. Ponijeli su nešto suhe hrane, da im se nađe na dugom putovanju u neizvjesnost. Pored svega onoga što se u godinama mira brižno stjecalo, u Kokirevu im ostalo svi dokumenti, među njima i ta nesretna gradjevinska dozvola. Završiše u ratnom prihvatištu u Petrovcu na Mlavi. — Po cijele bismo dane okopavali tuđe njive i vrtove, samo za hranu. Kad nam je to poslije dvije duge godine dozlogrdilo, u Konzulatu RH u Beogradu izvadili smo privremene dokumente i s njima se vratili na Kordun. Zatekli smo pravu pustoš, kuću bez vrata i prozora. Traktor s brojnim priključcima, tri krave, naše svinje, puni podrumi i tavan, ničega više nije bilo. Sve je opljačkano i razneseno, pa i naši, u panici zaboravljeni dokumenti. Na sreću, međunarodne humanitarne organizacije donirale su nam jednu kravu, pa smo polako krenuli ispočetka. Eto, to vam je ta naša priča, koju sada moram zaključiti: veš se skoro osušio, a čini se da će kiša, pa ga idem što prije pokupiti – dovršava Milka Trbojević naš nenadani susret u kordunskoj pustopoljini. ■

nada

Društveni
magazin
Srpskog
demokratskog
forum

NOVOSTI
НОВОСТИ

#1251, Petak 8. 12. 2023.

BRANKA VIERDA

Mlade generacije mi donose mir

Primjećujem da mlađe aktivistkinje puno hrabrije propituju odnose unutar postojećeg sistema. Ne kažem da mi to nismo radile, ali nismo bile toliko javno glasne. Smatram da je to njihova prednost zahvaljujući kojoj svi možemo imati pozitivnu perspektivu

DIPLOMIRANA pravnica i programska direktorica Inicijative mladih za ljudska prava Hrvatske BRANKA VIERDA ovogodišnja je dobitnica nagrade 'Krunoslav Sukić' koju pojedincima zaslužnima za promicanje sloboda i mirovstva dodjeljuje Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek. Vierda, kojoj je zbog njenog angažmana na području suočavanja s prošlošću lani pripala i nagrada 'Ordinary Hero' Centra za post-konfliktna istraživanja, rođena je 1986. u Rijeci, a odrasla u Dubrovniku. Razgovor za Nadu vodile smo povodom 15. rođendana Inicijative, a u njemu se Branka prisjeća svojih prvih aktivističkih koraka. Govori i o radu s mladima, teretu 1990-ih te izazovima koje sa sobom nosi bavljenje tranzicijskom pravdom u aktualnom kontekstu, obilježenom ratnim sukobima na globalnom nivou i ponovnim buđenjem nacionalizma na onom lokalnom.

Kako su izgledali vaši aktivistički počeci i što vas je uopće motiviralo da se angažirate unutar civilnog društva? Moja pokojna majka i otac su se aktivno bavili društveno-političkim radom, a pošto sam jedinica, neminovno sam bila uključena u njihove razgovore. U četvrtom razredu srednje škole, kada su se pojavile nekakve prve opcije, uključila sam se u debatni klub, a povremeno sam pisala i za školski list. Nedavno sam spremala stare stvari i pronašla primjerak 'Info dira', kako se zvao taj list, u kojem sam pisala o važnosti korištenja glasačkog prava. Dobro se sjećam tog uzbudjenja kada sam izašla na prve izvore, zaista sam se osjećala kao da raspolazem bitnim pravom koje mi omogućuje da na nešto utječem (smijeh).

Vrlo brzo nakon što sam došla na studij prava u Zagreb, učlanila sam se u SDP. U toj stranci sam provela 12 godina, najviše kroz angažman u forumima mladih i žena. I moram reći da sam bila stvarno posvećena, vjerovala sam da kroz takav tip političkog rada mogu postići promjene. To je, naime, bilo vrijeme IVE SANADERA, otpora HDZ-u i tada mi civilno društvo uopće nije bilo u perspektivi, a u socijaldemokratsku ideju sam stvarno duboko vjerovala. Toliko da sam joj u svojim 20-ima ponekad bila puno predanija nego studiju (smijeh). Međutim, sve te ideje su mi bile nekako rasute, nedostajalo je da shvatim teorijske okvire i feminističku perspektivu. Usred svega toga, 2015. godine, upisala sam Ženske studije koje su tada vodile ANKICA ČAKARDIĆ i ANDREA GREGORINA, i to mi je jako puno značilo. Za početak, motiviralo me da završim fakultet i napokon sam dobila potreban prostor da svoje dotadašnje iskustvo artikuliram u suvisle ideje. U tom momentu mi tema suočavanja s prošlošću uopće nije bila na vidiku.

SDP se okrenuo tvrdom neoliberalizmu

Kako je uopće došlo do vašeg izlaska iz SDP-a? Zbog razočarenja? Tako je. Tu odluku nisam lagano donijela jer je SDP bio kolektiv koji mi je bio iznimno blizak, pogotovo ljudi s kojima

Brojne cure iz Hrvatske rođene nakon 1990-ih znaju da će ako se zaljube u Srbe imati problema unutar svojih obitelji. Mnogima od njih to znači potpuno rasturanje vrijednosti koje su im duboko usaćene

sam nešto pokušavala promijeniti. Na početku 30-ih sam shvatila da više ne vidim perspektivu u toj stranci. Tim više što se SDP s godinama udaljavao od ideje socijaldemokracije i okrenuo tvrdom neoliberalnom smjeru. Dobro se sjećam izlaznog perioda. Tada nekako se KAROLINA LEAKOVIĆ bila kandidirala za predsjednicu SDP-a, a mi koji smo je podržavali bili smo ridikulizirani unutar partije, doslovno se na nas gledalo kao neku vrstu luđaka. Tada je u SDP-u govoriti o BERNIEU SANDERSU ili JEREMYU CORBYNU, kao uostalom i o mainstream tipu socijaldemokracije, bilo smiješno. Karolina je na kraju poražena na unutarstranačkim izborima, a bila je jedina osoba za koju sam vjerovala da SDP-u može dati drugačiji smjer. Kada više nisam vidjela nikakvu šansu da se SDP transformira u ozbiljnju partiju ljevig tipa, iščlanila sam se. Taman u tom periodu sam počela raditi u Inicijativi mladih za ljudskih prava pa sam htjela i razdvojiti te identitete. Tada mi je postalo jasno i kakva je zapravo pozicija te stranke prema temama s kojima se sada bavim i da će me to dovoditi u neki tip sukoba, ponajviše sa samom sobom.

Odakle rad na temi suočavanja s prošlošću? U kolikoj mjeri je na odabir utjecalo vaše iskustvo odrastanja u Dubrovniku?

Još dok sam studirala bilo mi je jasno da se ne želim baviti odvjetništvom, sudstvom ili korporativno-birokratskom primjenom prava. Inicijalno sam razmišljala o zaposlenju u npr. sindikatu, odnosno da osnova moga rada sadržava kolektivističku perspektivu i borbu za društvenu jednakost. Nakon završetka fakulteta počela sam volontirati u Documenti u sklopu monitoringu suđenja za ratne zločine, a mentorica mi je bila MILENA ČALIĆ JELIĆ. Odmah sam se zaljubila u tu temu i po prvi put shvatila što se zapravo događalo 1990-ih jer dotad o tom uopće nisam ni razmišljala. Danas kada se prisjećam svog djetinjstva shvaćam da su moja prva sjećanja uistinu vezana uz sklonište u Dubrovniku. Moj otac je za vrijeme cijelog rata bio u gradu, mama i ja smo u jednom momentu otišle u prognanštvo u Rijeku, ali nikad nisam osjećala da je to nešto što značajno određuje moj identitet. Zahvaljujući angažmanu u Documenti i procesima na kojima sam radila, shvatila sam kako ti postupci izgledaju, kome se sudi za zločine, a

kome ne, što se uzima kao olakotna ili otegotna okolnost.

Uskoro je Inicijativa mladih raspisala natječaj za koordinatoricu programa pravde. Realno, o konceptu tranzicijske pravde sam tada vrlo malo znala, pa me na novom radnom mjestu dočekalo vatreno krštenje. Odmah me je, naime, dopalo da se bavim predmetom PRILIĆ i drugi, koji se tada vodio pred sudom u Hagu, odnosno udruženim zločinačkim poduhvatom Hrvatske koji je podrazumijevao strašne zločine počinjene u BiH. Osjećala sam ogromnu odgovornost prema tome što sam saznašala, želju da što veći dio populacije dozna činjenice koje su dio naše prošlosti i postojećeg, kolektivnog identiteta. Kako onda, tako i danas, bilo mi je važno pokušati pronaći način da se postojeći nacionalistički mitovi barem donekle dekonstruiraju. Cijelo vrijeme je ostao prisutan i osjećaj zabrinutosti zbog činjenice da se tako malo ljudi i organizacija civilnog društva bavi tom temom. Ako govorimo o ljevcima, devedesete u njenoj interesnoj sferi gotovo isključivo postoje kroz ekonomsku perspektivu.

Kako to tumačite?

U postojećem kontekstu je sigurnije baviti se naslijedom Drugog svjetskog rata. Puno je, naime, lagodnije izučavati antifašizam iz 1940-ih nego rastvarati postojeće nacionalne mitove koji se dominantno temelje na događajima iz 1990-ih. Cinici na ljevcima bi rekli da se radi o identitarnim pitanjima, a ja mislim da to nije pošten pristup i da je cijeli period prethodnog rata na ovđajnjim prostorima puno kompleksniji od njegovog svodenja na konstruiranje etničkih identiteta. Mislim i da ljeveci tu puno može dati, da postoji puno prostora koji se istraživački, politički i aktivistički može koristiti, pogotovo imajući u vidu aktualnu situaciju i ratove koji se vode. Ali to se nažalost ne dešava.

Rad na izgradnji mira zahtjeva konstantnost

Spomenuli ste utjecaj koji su na vas ostavili majka i otac. Istraživanjem koje je provela Inicijativa također je utvrđeno da su za mlade najznačajniji izvor znanja o ratu članovi njihove uže obitelji. Međutim, već je generaciji kojoj pripadamo nas dvije teme suočavanja s prošlošću poprilično neinteresantna. Kako u takvim okolnostima Inicijativa dopire do još mladih, pripadnika generacije Z?

Istraživanje 'Ratne devedesete iz perspektive mladih' donosi i uvid u vrijednosnu orientaciju mladih. Iz rezultata proizlazi da bi njih 36 posto sankcioniralo korištenje pozdrava 'Za dom spremni', a njih 33 posto 'Smrt fašizmu - sloboda narodu' i da bi ih čak 55 posto kažnjavalo isticanje čiriličnih natpisa na službenim institucijama u Vukovaru. To pokazuje njihovu potpunu vrijednosnu dezorientaciju, a neki rezultati ukazuju i na nesuosjećanje prema žrtvama koje nisu pripadnici njihovog naroda. O tome sam dosta razgovarala s mlađom kolegicom SENNOM ŠIMEK i došle smo do zaključka da to uopće nije čudno jer

mladi toliko malo znaju o periodu 1990-ih. Mislim da su to činjenice o kojima ozbiljno trebamo razmislići kao društvo.

U takvoj situaciji ipak uspijevamo doprijeti i do mladih generacija, najčešće preko volonterskih aktivnosti, a priča o radu Inicijative najčešće se širi usmenim putem. Tako konstantno proširujemo mrežu mladih ljudi, rođenih nakon rata, koji nužno ne moraju odmah razumjeti temu suočavanja s prošlošću, ali vide da imaju probleme u profesionalnom, privatnom, pa i ljubavnom životu koji su determinirani postojećim međuetničkim odnosima. Drugim riječima, brojne cure iz Hrvatske znaju da će ako se zaljube u Srbe imati problema unutar svojih obitelji. Mnogi se u takvim momentima nađu na prekretnici jer to znači i potpuno rasturanje vrijednosti koje su im duboko usaćene. To silno utječe na njih i očito im stvara potrebu da se zainteresiraju za temu suočavanja s prošlošću, bilo kroz akademski rad ili aktivistički angažman.

Vidite li na aktivističkom polju ikakve međugeneracijske pomake?

Primjećujem da mlađe aktivistkinje, bilo da se bave tranzicijskom ili klimatskom pravdom, bilo da sudjeluju u organizaciji studentskih prosvjeda kakav je nedavno održan na zagrebačkoj Akademiji dramskih umjetnosti, u pravilu polaze od kolektivnih problema, što je donekle slično s generacijom kojoj pripadamo vi i ja. Međutim, mislim da naše mlađe kolegice puno hrabrije propituju društvene odnose unutar postojećeg sistema i kapitalizam kao takav. Ne kažem da mi to nismo radile, ali mi se čini da smo bile zatvorene u uski krug istomišljenica i da nismo bile baš toliko javno glasne. Smatram da je to njihova prednost zahvaljujući kojoj svi možemo imati pozitivnu perspektivu.

U kontekstu suočavanja s prošlošću na našim prostorima, ali i šire, zapravo je teško pronaći pozitivnu perspektivu. Spomenimo samo neke od problema: u Hrvatskoj se konstantno rehabilitira ustaški pozdrav 'Za dom spremni', a u Srbiji se ratnim zločincima podižu spomenici i iscrtavaju murali. Da li se zbog svega toga, kao i sveopće militarizacije, ponekad osjećate obeshrabreno?

Prije bih rekla da se u mom slučaju javlja zabrinutost. Prvenstveno zbog

Još za mandata Grabar-Kitarović zatražili smo da se Jelki Glumičić dodeli državno odlikovanje. Nikada nismo dobili odgovor, a mislim da je takav tip zahtjeva Milanoviću sada smiješno i postavljati

specifičnosti teme o kojoj razgovaramo, a koja podrazumijeva strpljenje i neprestani angažman bez obzira na to što je najveći broj pomaka na tom području nemoguće vidjeti u kratkom periodu. Rad na izgradnji mira zahtijeva konstantnost kako bi to jednog dana postao politički prioritet. U Hrvatskoj to naprsto nije slučaj, što je, primjerice, jasno iz PLENKOVIĆEVOG govora koji je ove godine održao na obljetnici 'Oluje' u Kninu. Među ostalim je rekao kako se u njegovom mandatu proračun za hrvatsku vojsku i oružane snage povećao sto posto i da sada iznosi oko milijardu eura, kako je hrvatski vojnik prioritet i da je militarizacija *de facto* cilj njegove Vlade. S druge strane apsolutno nema govora o, primjerice, mirnoj reintegraciji Podunavlja, a kamoli ideje o posvećenosti mirovnim temama unutar obrazovnog sustava ili da se novac namijenjen vojsci preusmjeri na reparaciju žrtava rata.

To im nije u političkom cilju.

Nije. Kao što i recentni ratovi pokazuju da je upitno na koji način Evropska unija, koja je i stvarana između ostalog i kao mirovni projekt, danas pristupa izgradnji mira, i unutar i izvan EU-a.

Među ostalim, to je razotkriveno tokom rata u Ukrajini, a sada i u Gazi. Štoviše, i one koji u takvoj situaciji zazivaju mir naziva se izdajnicima, diljem zapada dobivaju i otkaze. U takvim okolnostima izgradnja mira i solidarnosti sve teže može postati politički cilj i u zemljama kao što je Hrvat-

ska. I ne samo da ne postoje pregovori, nego se konstantno zanemaruju svi mehanizmi, financijski, intelektualni i kadrovski, koji bi mogli dovesti do obustave masovnih kršenja ljudskih prava. Bit će zanimljivo pratiti i što će se događati sa suđenjima za ratne zločine kada govorimo o sukobu na Bliskom istoku i u Ukrajini. Mi smo zapravo imali sreću što je postojao Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju, da je more zločinaca osuđeno i, što je još važnije, da su utvrđene relevantne činjenice. Međutim, pokazalo se da činjenični temelj nije motivirao postojeće političke elite na sustavan rad na pomirenju.

Prijetnje me ne obeshrabruju

Teret izgradnje mira ovdje su dominantno preuzele žene, kako 1990-ih, tako i danas. Uostalom, u zagrebačkom uredi Inicijative zaposlene su četiri žene, sve direktorice Inicijativa u regiji su također žene, a i nedavna okupljanja podrške Palestini organizirala je grupa aktivistkinja. Crpite li inspiraciju od svojih prethodnica? Apsolutno. Riječ je o ženama koje su se svojim životima borile za mir i ta ogromna količina hrabrosti mi je nevjerojatna, toliko da se posramim kada ponekad ostanem bez snage. Nažalost, mirovne aktivistkinje iz 1990-ih danas su u mainstreamu potpuno nevidljive iako je riječ o ženama koje i

danasa vrlo aktivno, strastveno, posvećeno i strpljivo rade na izgradnji boljeg društva. Mislim da je jako važno da se baš u ovim periodima teških sukoba u javnosti čuje njihov glas. Inicijativa mladih je u tom smislu imala neke pokušaje. Recimo, zagovarali smo da se Koranskom mostu ne dodijeli naziv po Gromovima, jedinici čiji je pripadnik MIHAJLO HRASTOV osuđen zbog ubojstva razoružanih ratnih zarobljenika, već da se imenuje po JELKI GLUMIČIĆ, karlovačkoj aktivistkinji i jednoj od suosnivačica Antiratne kampanje Hrvatske, ali nismo uspjeli. Još za mandata KOLINDE GRABAR-KITAROVIĆ zatražili smo i da joj se posthumno dodijeli državno odlikovanje. Nikada nismo dobili odgovor, a imajući u vidu koga sve ZORAN MILANOVIC odlikuje, mislim da je takav tip zahtjeva sada smiješno i postavljati.

Aktivisti Inicijative Srbije svojevrećeno su fizički napadnuti jer su se usprotivili obraćanju haškog osuđenika Veselina Šljivančanina na tribini SNS-a, u kvartu u kojem živi Sofija Todorović, direktorica tamošnje Inicijative, nedavno je osvanuo prijeteći, mizogini grafit, a prijetnje je dobivao i zagrebački ured. Kako se s takvim pritiscima nosite na osobnoj razini? Pod takvim tipom tereta, konstantne izloženosti i pritisaka s kojima se nose naše kolege iz Inicijative u Beogradu, i ne samo oni, nego i drugi mirovni aktivisti i aktivistkinje u Srbiji, kako je teško raditi. Silno ih poštujem jer sve to uspijevaju transformirati u novu energiju koja ih gura da se još prednje angažiraju. Lagala bih kada bih

Ljute me oni koji unatoč nizu privilegija koje uživaju nisu spremni javno adresirati određene probleme. Priča da je sve tako kako jest, da tako mora biti, to me najviše uzemiruje

rekla da me prijetnje ne diraju, ali me ne obeshrabruju, a također me ni ne tjeraju na prkos. U takvim momentima me ljuti što nas je tako malo. Pogotovo me ljute oni skloni ekstremnom individualizmu, oni koji unatoč nizu privilegija koje uživaju nisu spremni javno adresirati određene probleme. Priča da je sve tako kako jest, da tako mora biti, to ubojstvo imaginacije, to me najviše uzemiruje.

Inicijativa mladih Hrvatske nedavno je obilježila svoj 15. rođendan. Na što ste najponosniji iz tog perioda? Na ono što su radili drugi (smijeh) i ljudi koji su izašli iz komfor zone, mlade koji su se pored svega drugoga što im se nudi opredijelili za bavljenje temom koja je jedna od najosjetljivijih, do te mjere da ne znaš gdje će te odvesti. A kroz tih 15 godina je na tisuće ljudi prošlo kroz naše programe od kojih neki danas rade na poslovima koji se odnose na izgradnju pozitivnih društvenih promjena. Mislim da je to najvrjednije. Ponosna sam i na ljudе koji još uvijek rade u Inicijativi jer oko teme s kojima se bavimo danas nema pretjerane podrške ni unutar civilnog društva, pogotovo nakon ulaska Hrvatske u EU. Organizacije koje se kod nas još uvijek bave suočavanjem s prošlošću nose se s jednim tipom tereta, a sada smo na neki način razdvojeni od regije jer nas se često percipira kao nekakvu srednjoeuropsku državu koja njeguje ljudska prava, kao da ovdje teku med i mlijeko, a zapravo je toliko toga pod tepihom. Iskustva drugih država pokazuju nam da to ne možemo naprsto pustiti jer neće izaći na dobro.

Za intenzivno bavljenje takvom temom zapravo treba imati i hrabrosti. Ima li nade s mladim generacijama? Apsolutno ima, one mi stvaraju mir. Svaki put nakon što završimo s nekom radionicom, zadovoljstvo mi je ledati njihova lica, posebno onih koje je sve to inspiriralo, usudila bih se reći i oslobođilo nekih tereta. Imajući u vidu sva institucionalna zaobilaze rada s mladim u području ljudskih prava, mislim da bi se aktivnije trebalo raditi na međugeneracijskom prijenosu znanja i unutar civilnog društva. S obzirom na teške i nestabilne uvjete u kojima svi mi radimo, možda nije pošteno da od mojih kolega i kolegica imam takva očekivanja. Ali druge trenutno nema-mo.

Zbog nas sviraju ulice

Daniel Mitrev iz Makedonije navečer svira harmoniku na Glavnom kolodvoru u Zagrebu ili u Oktogonu. Nastup Magdalene Rogić ima dva sata programa, od klasike do Čolića, Olivera i Stonesa. Maddie Williamson, gitaristica iz Kalifornije, svira u Puli i u Zagrebu. 'Što god da se dogodi, ulica je uvijek tu', poručuje

APOLONIJE S Rodosa u svojoj 'Agronautici', kao i antički putopisac PAUSANIUS u svom 'Opisu Grčke', pripovijeda o dvojici braće, Amfionu i Zetu, koji su izgradili Tebu. Amfion je bio općinjen lirom koju mu je podario Hermes, u čijim zvucima bi uživao do te mjere da bi mu brat prigovarao da dangubi i da ga sviranje odvraća od građevinskog rada. I dok se Zet upinjao svom snagom da pomakne i naslaže kamenje u tebanske zidine, Amfionovim notama kamenje se lakoćom podizalo i lebjdje, naliježući s mekoćom na svoje mjesto na hrpi. Rad muzičara na ulicama i trgovima, ne samo Tebe nego godinama kasnije suvremenih grčkih i drugih europskih gradova, lišavan je karakteristika rada, tretirajući se kao dokolica i životarenje, iako su se gradovi i države nekada i danas njime na različite načine okorištavali. U nekim trenucima je bilo oportuno taj potisnuti rad zabraniti, a u nekim regulirati ili nadzirati, a prezir prema uličnim muzičarima bio je usporediv s prezironjem prema drugim radnicima zahvaćenima u ekonomiju ulice, kao i prema nezaposlenima i korisnicima socijalne pomoći. Povijest putujuće i ulične muzike rijetko je zapisivana, uglavnom isključivo, kako napominje HARRISON-PEPPER 1990. u knjizi 'Drawing a Circle in the Square', u

zakonima koji su se okomljivali na muzičare predbacujući im lijepost, lutanje, buku i ometanje javnoga morala i reda. Svim tim odredbama snažno su doprinijeli i xenofobija, rasizam i nacionalizam u kapitalističkim stegama.

DANIEL MITREV iz Makedonije navečer svira harmoniku na Glavnom kolodvoru u Zagrebu ili u Oktogonu. Radi u jednom staračkom domu kao njegovatelj, svirajući obično po par

sati prije ili nakon smjene. Nije mu naporno s dva posla, kaže. Nakon što je dugo skrbio za majku oboljelu od karcinoma, kaže da 'kada već duša opušta od tijela, treba da osoba ima nekog pored sebe'. Nedavno je okupio bend s par ljudi iz Hrvatske i BiH, ali nikako da nagovori grupu da za početak zasviraju na ulici. Uz kavu, prije nego kreće njegova noćna smjena,

Maddie Williamson

kaže da je za prvo sviranje u Makedoniji za tri sata zaradio 20 eura. Sjeća se nelagode, ali i predrasuda s kojima se susretao na početku.

— Mama jedne drugarice u Makedoniji mi je šutnula kutiju za harmoniku i rekla neka idem tražiti pravi posao. Kada sam doputovao u Zagreb, poslao sam drugarici da pokaže mami koliko imam na računu, da vidi kako se pristojno od ovoga posla živi – priča Daniel.

Proputovao je Makedoniju uzduž i poprijeko, a radio je i u Slovačkoj i Crnoj Gori prije dolaska u Zagreb.

— Provjerio sam postoje li kazne u Hrvatskoj jer si ne mogu priuštiti da mi policija oduzme instrument. Naplate mogu biti i od 100 do 400 eura. U komunalnom redarstvu izvukao sam dozvolu koja vrijedi pet mjeseci. Obično policija odbija dozvole izdati za mjesta gdje su državna administracija ili dućani. Čekam onda tako da se zatvore dućani u Oktogonu, oko 19.30, da mogu svirati. Tamo je fenomenalna akustika – dodaje.

Daniel uživa u teškotu i tradicionalnim makedonskim pjesmama, veseljeći se kada ih ljudi prepoznaju. Svira i TOŠU PROESKOC, a tokom studija razvio je interes i za bizantsku muziku.

MAGDALENA ROGIĆ s violinom i klavirom stvara od svoje devete godine, a danas pohađa Glazbenu gimnaziju i neumorno osvaja nagrade na brojnim natjecanjima. Kaže, prvi put je nastupila u Lisinskom još u maminom trbuhi. MAJA ROGIĆ, tekstopisac, aranžerka i voditeljica zbora Kikić&Genijalci koji djeluje već 26 godina, na kćer je prenijela ljubav prema muzici. Ova naredena srednjoškolka odnedavno svira i u simfonijском orkestru, u školi je dio klavirskoga trija, u sklopu je zbora i radila je na sinkronizaciji muzikala 'Matilda' za Netflix.

— Početku me baš bilo strah stati pred ljudi i svirati. Onda je profesor rekao mojoj mami da pet minuta ljeti stanem na rivu i sviram, kao način prevladavanja treme. Strah se lagano krenuo otapati i ja sam shvatila koliko uživam u tome. Sada sviram kad god se pruži prilika u školskim obavezama – kaže Magdalena.

Nakon što je cijelo ljetno svirala po pet minuta kao dijete, sama je uspjela uštedjeti za školsku torbu.

— Naučila sam raspolažati novcem, a danas, svirajući, naravno, znatno duže, skupljam za novu violinu. Radi

Provjerio sam postoje li kazne u Hrvatskoj jer si ne mogu priuštiti da mi policija oduzme instrument. Naplate mogu biti i od 100 do 400 eura... U Oktogonu je fenomenalna akustika, kaže Daniel

se o skupom instrumentu, ali malo po malo, uz trud i rad, znam da će uspjeti – dodaje.

Magdalenin nastup ima oko dva sata programa s 'Malom noćnom muzikom', 'La Turkom', 'Vltavom', BOCCHERINI-JEVIM 'Menuetom', 'Čardašom', ali i 'Despacitom', 'Senoritom', 'Memories', ZDRAVKOM ČOLIĆEM I OLIVEROM DRAGOJEVIĆEM.

— Sviram i Stonese i filmsku glazbu, od 'Phantom of the Opera' do 'Kuma' i 'Titanica'. Oslobođila sam se potpuno kroz muziku i zna mi se desiti da mi odjednom samo nađe inspiracija, neka ideja za videospot ili pjesma koju moram u tom trenutku zapisati – priča Magdalena.

Jednom su joj, prisjeća se, prišli Koreanci kojima su prijatelji, koji su je slušali na istom mjestu prije godinu dana, preporučili da je svakako potraže kad budu u Zagrebu.

Da uličnom muzikom odjekuju snažni glasovi mladih žena svjedoči i MADDIE WILLIAMSON, gitaristica iz Kalifornije. Njezina je baka davnih 1910-tih oputovala za Ameriku iz Ogulina, a s obitelji se kao tinejdžerica preselila u Chioggia, pored Venecije. Tamo je počela svirati na ulici kao jedna od rijetkih u tom poslu u malom ribarskom gradu u kojem se zajedništvo osjećalo i kroz male geste, kao što su sladoled ili pizza u pauzi koje su joj znale donijeti starije prolaznici. Znala je da želi raditi nešto što je čini sretnom, zbog čega nije bilo dileme da će nastaviti svirati i po dolasku u Hrvatsku, u Puli i u Zagrebu. Ulica predstavlja i svojevrsni plan B, neku vrstu paradoksalne sigurnosti u ekonomski nesigurnom svijetu.

— Što god da se dogodi, ulica je uvijek tu – poručuje.

Maddie eksperimentira s jazzom, rockom, bluesom i funkom, a voli i improvizirati.

— Želim se okušati u različitim žanrovima kao muzičarka da bih mogla proširiti paletu mogućnosti u kreiranju vlastita stila. Ponekad se nečega sjetim i isprobam to na gitari, uvježbam i onda dorađujem u interakciji s ljudima – kaže Maddie.

REPREZIJA prema uličnim muzičarima veže se uz pokušaje 'uvodenja reda' u Austro-Ugarskoj nakon Napoleonovih ratova, pa je pristup tim oblicima rada bio omogućen pretežno ratnim veteranima s invaliditetom i drugim osobama sa socijalnim statusom, kojima je država pomagala u kupnji vergla. Regulacija rada uličnih muzičara u zatečenom obliku, gdje svirači i pjevači putuju od mjesta do mjesta, bez stalne adrese i poslodavca koji ih veže, nije bila opcija jer bi to otežalo prikupljanje poreza i nadzor nad pretežno romskim i migrantskim stanovništvom. Rasjajljivane radnike sputavalo se tako da bi im lokalna uprava dodijelila neko mjesto, prema kojem je bilo moguće kontrolirati njihovo kretanje, a papiri se ni danas puno ne razlikuju u proceduri. Rasprave u novinama i parlamentima u 18. i 19. stoljeću oko ulične muzike prelamale su se na pitanjima 'uznemirenosti' i, slijedom toga, smanjenje produktivnosti radnika te 'dolaska stranaca' sa svojim kulturama i načinom životom na europske ulice.

Dozvola za ulične muzičare regulira na kojim mjestima mogu, kada i

Daniel Mitrev

Magdalena Rogić

koliko dugo svirati. Ta administrativna kontrola obično znači razvlačenje od ureda do ureda, gdje nitko ne zna što uopće treba i kakva su pravila, a kreira i prostor za policijsko uznemiravanje. Pričaju neki od naših sugovornika, koji se nisu osjećali sigurnima podijeliti podatke, da u nekoj sobi netko napokon razgrne kartu Zagreba i kaže – možete odabratи dvije lokacije. Dozvola se čeka 21 dan, ali čak s privremenom dozvolom zna biti teškoća. Ulične muzičare gradske vlasti sve više raštrijuju s turističkih lokacija, pa je tako na jednoj od stranica, na kojima ulični muzičari upozoravaju jedni druge, mo-

guće naći da je npr. na sjeveru Italije manje policije, a da su jezero Garda ili Amalfijska obala skoro pa van dosega. Policija, kažu, povremeno samo nezainteresirano prođe pored muzičara, a povremeno ih potjeru, obrušavajući se na njih, ovisno o raspoloženju. Jednoće se od njih dogodilo da mu je isti policajac prišao dva dana zaredom s različitim uputama. Prvi dan, kad mu je pokazao dozvolu, policajac je rekao – dobro, samo nemojte biti glasni. Drugi dan je opet prošao i rekao muzičaru da ne smije svirati, da nije bitno imati dozvolu ili ne. Neki vlasnici trgovina također znaju biti neugodni tjerajući

U početku me baš bilo strah stati pred ljudi i svirati. Onda je profesor rekao mojoj mami da pet minuta ljeti stanem na rivu i sviram, kao način prevladavanja treme. Sada sviram kad god se pruži prilika, priča Magdalena

ulične muzičare koji dođu preblizu. No bez obzira na to, svaka osoba na koju smo naišli u šetnji gradom ističe da svakodnevno upozna i puno predivnih i dragih ljudi.

Obezvredjivanjem ulične muzike kapital prekriva i njezinu stvarnu vrijednost, a na radu uličnih muzičara zarađuju ugostiteljski objekti i turističke zajednice, upravo institucije grada čije politike otežavaju svakodnevnicu muzičara. Daniel primjećuje da bi bilo jednostavnije kada bi ulični muzičari i drugi izvođači bili povezani u neki oblik radničke organizacije koja bi mogla zahtijevati bolje uvjete rada, pristup zdravstvenoj skrbi i stjecanje staža za mirovinu.

— Ulična muzika ništa ne osigurava. Kada bi nastupao po kavanama ili koncertima, uzdržavao bih se na taj način, mogao bih samo jedan mjesec raditi kao strani državljanin. Poslije toga bih trebao proboraviti tri mjeseca izvan države i onda se tek vratiti. Budući da sam zaposlen kao njegovatelj, imam pravo na godinu dana rada – ukazuje on kako reprodukcija nacionalnih država funkcioniра u stratifikaciji prostornih i radnih odnosa.

— Ne bi smjelo biti zakona protiv sviranja na ulicama. Vlast ne bi trebala ograničavati mogućnost rada uličnim muzičarima. Policija i administracija samo odmažu. A nije da ikome ninosimo štetu – kaže jedan od naših sugovornika.

Upućuje nas na to da policija nije potrebna jer na ulici postoji već cijela jedna mreža solidarnosti temeljena na drugarstvu i uzajamnoj podršci. Da je to zaista tako, pokazuje jedna i od Maddienih priča. Kada je svirala u Puli, jedan pijani muškarac joj je prišao psujući i prijeteći. U blizini su bile dvije osobe koje je do tada samo sretala u prolazu i koje su prišle muškarцу i otjerale ga. Kaže, puno znaće ti oblici savezništva, spoznaja da će ti, ako se nešto dogodi, netko priskočiti.

Ima koja godina da se opet u Zagrebu može začuti vergl, uz okretaje HADŽIJA VELJKOVIĆA iz grupe Kraljevi ulice, u taktvima iz kojih isparava promrzli dah zapuhnut u rukavice i užurbana gradska vreva. U stvarnosti u kojoj se obeshrabruje bilo kakav oblik pobune i užitka, ulična muzika pokreće kamenje i najučmlijih mjestu, u svojim slobođarskim porivima izvlačeći iz pepela ono preostale vatre u obraze. ●

Roze zastavice

Tri studentice novosadskog Filozofskog fakulteta pokrenule su u Srbiji inicijativu koja je osigurala besplatne higijenske uloške na brojnim fakultetima i u školskim ustanovama. Ostajemo dosledne cilju, a to je da se PDV na menstrualne proizvode smanji, poručuju

z potrebe da se u obrazovnim institucijama i društву normalizira menstrualna siromaštva, 2020. godine neformalno su se okupile tri studentice novosadskog Filozofskog fakulteta. Komunikologinja JELENA MIRIĆ, filologinja i studentica srpskog jezika i književnosti JOVANA MRDALJ i apsolventica sociologije MILICA SEKULIĆ prošle su godine osnovale i službeno udruženje Ženska inicijativa 'Roze zastava'. Danas broje više nagrada za svoj rad, uključujući nedavnu nagradu za najbolji studentski projekt u Srbiji u 2023. godini.

Dosad su realizirale mnogobrojne tribine i edukativne radionice, ali i bile podrška nevladinom sektoru po pitanju reproduktivnog zdravlja i podrške mlađima. Uz pomoć kompanije Vega IT napravile su besplatnu mobilnu aplikaciju s funkcijama menstrualnog kalendarja pod nazivom Pink Flag. Kako nam kaže, sama pomisao da mogu pomoći svojim kolegicama i svim djevojkama na univerzitetima dovoljan im je motiv da budu spremne za prvu liniju borbe.

— Drago nam je da smo postale jedne od vodećih aktera kada govorimo o smanjenju menstrualnog siromaštva i poreza na roze u Republici Srbiji. Kroz dosadašnji rad, edukacije, radionice, konferencije, ali i putem kanala komunikacije naših društvenih mreža svakodnevno podsećamo na važnost ove teme. Trenutni porez na menstrualne proizvode u Republici Srbiji iznosi 20 procenata, dok se ostale zemlje regiona mogu pohvaliti sa manjim procentom. U hrvatskoj je to 13 procenata, u Bosni i Hercegovini 17, u Severnoj Makedoniji pet, a u Crnoj Gori sedam — objasnila je Jelena.

Ženska inicijativa je za prošlu akademsku godinu osigurala besplatne higijenske uloške na ukupno 15 fakulteta u Novom Sadu, Beogradu, Nišu, Kragujevcu, Beogradu, Subotici, Zrenjaninu i Kosovskoj Mitrovici te time pružila podršku za čak 18.000 studenata. Osigurale su i besplatne uloške u dvije srednje škole, a od ove godine i u jednom studentskom domu. U ovome im osim donatora pomažu brojni suradnici i predstavnici raznih kompanija te brendova higijenskih uložaka poput Bella, Always, Libresse i PomPom.

— Imamo i saradnje sa privatnim ginekološkim ordinacijama koje motivišemo da daju popust za studentkinje prilikom pregleda. Trudimo se da na našim tri-

tice Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. Prema rezultatima ankete samo je 16 procenata studentica upoznato s višekratnim perivim ulošcima. Njih 59 odsto troše od 300 do 500 dinara mjesечно na menstrualne potrepštine, što su jedno ili dva pakiranja jednokratnih uložaka, a njih 10 odsto potroši manje od 200 dinara, što znači da uzimaju menstrualne uloške lošijeg kvaliteta.

— Osobe koje menstruiraju, a koriste jednokratne menstrualne potrepštine, verovatno će tokom života potrošiti značajnu količinu novca na njih te stvoriti nezanemarivu količinu nerazgrađenog otpada. Tačnije, tokom života, iskoristiće 12.000 do 15.000 jednokratno upotrebljivih menstrualnih proizvoda koji stvaraju 250 do 300 kilograma otpada po osobi. Međutim, videli smo u kakvim uslovima su žene živele ranije te da im ni tada nisu bile dostupne menstrualne potrepštine zbog društveno uslovljenog života. Takav društveni kontekst je opstao i danas, pa, u nedostatku razgovora o ovoj temi, ona nastavlja da bude nešto što je predmet stida — objašnjava Milica.

Jelena dodaje kako menstrualno siromaštvo osim finansijskih može imati i socijalne, kulturne i političke prepreke. Cijena menstrualnih proizvoda u Srbiji je samo u 2022. godini porasla za više od 30 procenata, što je na godišnjem nivou povećanje od skoro 2000 dinara. Prema proračunima Ženske inicijative, svaka žena i djevojčica u Republici Srbiji mora izdvojiti više od 8000 dinara godišnje za održavanje osnovne menstrualne higijene.

— Takva situacija znači da, na primer, samohrana majka sa dve čerke godišnje treba da izdvoji skoro celu mesečnu minimalnu zaradu za ove osnovne životne potrebe. Istraživanje je pokazalo da je usled nepriuštivosti skoro polovina devojaka koje su učestvovali u istraživanju primorana da neki od proizvoda koriste duže, a četvrtina se našla u situaciji da ih pozajmi. Porez na roze dodatno opterećuje mesečni budžet, pogotovo u našoj zemlji gde je preko 50 odsto žena nezaposleno ili nemaju stalni izvor prihoda... Kad je reč o ekonomskom razvoju, zdravstvu, obrazovanju i politici, u raspodeli sredstava i donošenju važnih odluka oslanjamо se na brojke. Međutim, pošto statistika često zanemaruje rod, pošto se muškarci smatraju standardom, a žene izuzetkom, diskriminacija je sastavni deo naših sistema — kaže Milica.

AKO im podrške ne manjka u vidu ljudstva, nedostaje im financiranja. Kako bi mogle nastaviti, ali i unaprijediti projekte i programe, potrebni su im kontinuirani prihodi, jer pored donacija, ovaj je projekt od samog početka u potpunosti volonterski. Žensku inicijativu može se podržati putem njihove mobilne aplikacije gdje postoji odjeljak za uplate.

— Plan je da se u narednom periodu, pored uvođenja higijenskih uložaka, posvetimo edukacijama, kao i predavanjima srednjoškolcima Grada Novog Sada, da budemo mentorke Omladinskim klubovima u Republici Srbiji na temu menstrualne pravde, ali i da ostanemo dosledne cilju, a to je da se PDV na menstrualne proizvode smanji — zaključuje Jelena. ●

binama delimo besplatne PAPA testove, izrađujemo brošure na temu menstrualne siromaštva, ali i budemo na raspolaganju nevladinom sektoru za zajedničke akcije. Predstavnici medija su jedni od našim najvećim saveznika. Kroz tri godine Ženska inicijativa se našla u preko 200 članaka, intervjuja, uključenja u TV program ili izveštaja o samim aktivnostima. To znači da su svaki četvrti dan prethodnih godina u medijima odjeknule reči 'menstruacija' ili 'menstrualno siromaštvo među mladima' — kazala je Jovana.

Jelena Mirić, Milica Sekulić i Jovana Mrdalj (gore). Korpa s besplatnim ulošcima (dolje)

Pod menstrualnim siromaštvo podrazumijevaju situaciju u kojoj žene ne mogu priuštiti proizvode potrebne tijekom ciklusa, misleći na kvalitetnije uloške, tampone, menstrualne gaćice ili čašice i tablete koje su često neophodne zbog bolova.

U sklopu inicijative provele su istraživanje o dostupnosti menstrualnih potrepština na uzorku od 1554 studen-

Шта ће вам месо

Алиша Кенеди, која је некоћ била веганка, у својој књизи не осуђује конзументе меса, већ за-право покушава вратити стари сјај поврћу и приказати га као нешто вријед-но јела, а не тек као ути-литарни, безлични и безокусни прилог

Салишом Кенеди упознала сам се када ми је почетком 2022. године познаница прослиједила један њен билтен. 'Ово ће ти се свидjeti', поручила је. С правом је процијенила да ће ми одговарати Кеннедијино преиспитивање друштвених мрежа и присутности на њима, алгоритама и курирања властитог живота којему смо сада сви, а

поготово они који на било који начин креирају садржај – подложни. Једина ствар коју могу продати сам ја сама, вриштала је тада Кенеди и била је у праву. Накачила сам се и од тада сам вјерна обожаватељица ње и њеног изразито популарног билтена 'From the Desk of Alicia Kennedy' на којега је претплаћено више од 32.000 читатељица.

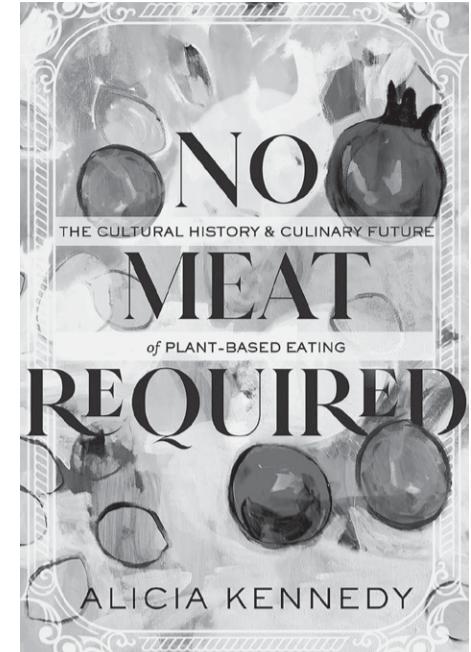
Алиша Кенеди

Кенеди у идућој години припрема редизајн, али за сада су њени есеји у којима пропитује разна питања од производње хране до одрживости властитог пословног модела и даље за читатеље бесплатни, док се плаћа за ауторичине рецепте. Американка, која са супругом живи у Порторику, пише о храни и политици, вегетаријанству, веганству, (не)једењу меса и кухању. Будући да живи у Порторику, Кенеди често пише и о томе како живи климатску будућност. Урагани и сличне непогоде, као и сиромаштво, нестабилна електродистрибуцијска мрежа, све је то ондје дио свакодневице. Она куха (и живи) врло јасно имајући у виду проблеме несташице и редукција воде, па тада и нешто тако једноставно као што су кухање тјестенине и вода која је за тај потхват потребна више није само пукни кулинарски задатак након којег се вода одбацује. Њена књига стога је написана из визуре особе која живи у држави која се налази на челу климатских промјена.

Кенеди је некоћ била веганка која је једно кратко вријеме држала и своју веганску пекару у Њујорку. Сада конзумира месо, тј. каменице (јер су одрживе), те млијечне производе и јаја која набавља од локалних производа, но још увијек пише о животу и прехрани без меса. У својој књизи 'No Meat Required: The Cultural History and Culinary Future of Plant-Based Eating' (Нема потребе за месом: Културна повијест и кулинарска будућност биљне прехране) Кенеди даје преглед разних супкултуре и политика које су дефинирале алтернативне изворе хране у Сједињеним Америчким Државама, од раних експеримената у производњи темпеха који су се радили у комунама и веганских панк кафића у 1970.-има, преко анархијистичких фанзина из 1990.-их, до кухара и писаца који данас раде на тзв. деколонизацији вегетаријанске хране, јер у капитализму често долази до кооптације хране аутохтоних заједница.

Ради се, тврди Кенеди, и о демократизацији биљне прехране, јер се на такав тип прехране, а посебно веганство, често (и неријетко с пуним правом) гледа као на својеврни елитизам којега си само ријетки могу приуштити. Кенеди пак сматра и истиче да сватко може јести добро и (релативно) јефтино те да припрема хране чији је нагласак на поврћу није и не мора бити комплицирана. Она притом ова питање не види као одвојена од питања околиша, климатских промјена и хране, али и питања углавном изразито лоших ујета рада у погонима у којима се месо производи, као и радне снаге која га производи (у сад-у ради се углавном о мигрантима). Говори и о огромној количини пластичног отпада која се ствара, примјерице, доставама хране.

Ауторичина 'турнеја' сад-ом у потрази за прехраном која не укључује месо почиње познатом хит-књигом 'Diet for a small planet' (Прехрана за мали планет) ауторице Францис Мур Лупеј изданим 1971. године у којој ауторица заговара вегетаријанску прехрану као рјешење за глад у свијету. Кенеди књигу завршава расправом о лабораторијском узгојеном месу те често 'лажним' технолошким рјешењима која се намећу за климатску кризу, а да ништа стварно не мијењају.

и да не преиспитују одређене обрасце понашања и конзумеризма.

Разговор о климатским промјенама, као и чињеница да ће оне морати довести, а понегде већ доводе, до одређених промјена понашања и конзумирања, многи често тумаче као климатске мјере штедње. Уз све што нам се готово свакодневно одузима, уз растућу несигурност у свијету, као и инфлацију, промјене које многи заговарају – примјерице прелазак на вегетаријанску или веганску прехрану – људима представљају још једно одузимање или стезање ремена.

Овај пут се ради о месу, које је (због маркетинга и субвенција) за многе постало први, па готово и једини, протеински избор и извор. Стога као освјежење стиже став Алише Кенеди којим она конзументе меса не осуђује, већ заправо покушава вратити стари сјај поврћу и приказати га као нешто вриједно јела, а не тек као утилитарни, безлични и безокусни прилог јелу. Највећи допринос њене књиге јест освјешћивање да месо није потребно како би се окусило обиље. Месо није потребно за кулинарски ужитак.

Кенеди теми приступа и из активистичког ракурса. Истиче како је индустријска производња меса велики извор емисија које доприносе глобалном загријавању, стога је његова редовита и регуларна конзумација неодржива. Но великим броју људи месо већ дugo представља сигурност и просперитет, каже Кенеди, те једење меса повезује и с мачизмом, као и с традицијом америчких каубоја.

Њена књига писана је примарно имајући у виду контекст Сједињених Америчких Држава, што ауторица понајбоље и познаје. Због тога, али и чињенице да спаја аутобиографске елементе и често питки – па понегде и површи – новинарски стил, стјече се дојам да ауторица ипак није до краја избрисала аргументе, ни одлучила у којем смјеру у књизи точно жели ићи.

Свеједно, ауторичина размишљања представљају вриједан допринос повијести веганства и контракултуре у сад-у и дају обол другачијем размишљању о (пре)храни, кухању, поврћу и месу. Размишљању и глеђању на ствари који није искључиво и у обзир узима разне перспективе и позадине. За скептике увијек је ту ауторичин билтен у којем она своје есеје и промишљања и даље нуди – бесплатно. ●

DVOKORAK NAPRIJED

Kovanje otpora

PIŠE Ivana Perić

RATNI zločini klešu srca i kuju otpor, piše na velikom transparentu duž sjeverne tribine stadiona Hamadi Agrebi. Iznad tribine se lelujaju gigantska platna na kojima su oslikane sive zgrade kako se ruše. U centralnom dijelu koreografije stoji lice dječaka zalivenog krvljom. Dječak u desnoj ruci drži stari ključ. Preko očiju mu brojke 06405. Pirotehnika na stadion donosi dim i buku rata. U službi strave, a ne slavlja. Koja će se utakmica uopće ovdje danas igrati, i koga briga kako će završiti?

Ultrasi Cluba Africaina, jednog od najpopularnijih tuniških nogometnih klubova, svoje su napravili. Cilj njihove utakmice bio je skrenuti pozornost na Palestinu koreografijom kakvu se teško zaboravlja. Nije ovo prvi put da će se pamtitи njihov stadionski performans. Prije dvije godine, u jeku polemika oko uvođenja Superlige kao novog elitnog nogometnog natjecanja, na internetu je masovno cirkulirala fotografija gigantskog transparenta 'Stvorili siromašni, ukrali bogati', izvještenog na jednom stadionu. Tuniški novinar FIRAS KÉFI kazat će medijima kasnije da su originalni transparent izradili ultrasi Africaina, za prijateljsku utakmicu koju su u januaru 2017. godine igrali protiv Paris Saint-Germaina (PSG).

Club Africain je osnovan 1919. godine pod francuskom kolonijalnom vlašću, a historijat mu se veže uz radničku klasu i otpor kolonijalistima, pa je ostao omiljeni narodni klub u zemlji. Osvojio je mnoge titule od 1960-ih do 1980-ih, a nakon toga su došla teža vremena. U tim su se vremenima sve jače i šire organizirali nogometni navijači i navijačice, što je kulminiralo početkom 2011. godine, revolucijom koja je dobila ime po jasminu. Više od 60 grupa ultrasa osnovano je u Tunisu u posljednja dva desetljeća, a tijekom revolucije mnogi od njih su, kao i u Egiptu, bili važni mobilizatori i među prvima se borili protiv policijske represije na ulicama.

Ultrasi Africaina ispjevali su i najpoznatiju navijačku pjesmu u Tunisu, 'Ja Hajetna' (O, živote naš). Pjesma je nastala 2019. godine, nakon što je 12 poljoprivrednih radnika poginulo, a 20 ozlijedeno u sudaru kamiona na putu za posao. Radnice su bile natrpane u stražnji dio kamiona, a navijači su nakon pogibije poručili da se prema slabo plaćenoj, uglavnom ženskoj radnoj snazi, vlasnici poljoprivrednih kompanija odnose 'kao prema stoci'. U 'Ja hajetna' tako pjevaju: 'Sustav mrzimo tako nemilosrdno / Nikada nećemo zaboraviti poginule u sudaru kamiona / Ili majku koja je rodila dijete u kartonskoj kutiji / Kakva šteta što one umiru, a vi ostajete živi.'

Koreografija tuniških ultrasa (Foto: Wassim Mahjoub/IMAGSPORT/PIXSELL)

Ta je pjesma u međuvremenu zaživjela i na drugim stadionima sjeverne Afrike, pjevali su je ultrasi u Maroku, Egiptu. A zadnjih se godina zajednički pamti i lik i djelo OMARA LABIDIJA. Labidi je bio član ultrasa Africaina, a ubijen je 2018. godine, u dobi od 19 godina. Igrala se tada utakmica između Africaina i Médenine Olympica, a završila je policijskim nasiljem i tlačenjem navijača. Policijska brutalnost proširila se i izvan tribina, dok su progonili navijače po ulicama. Prema svjedočenjima očevidača, Labidi je bačen u rijeku. Molio je za pomoć, ali su mu se policajci rugali da 'nauči plivati'. Utropio se. Nakon više od četiri godine pritisaka, sud je optužio 12 policajaca uključenih u slučaj za 'uboštvo iz nehaja'.

Prije četiri godine tuniške su vlasti uvele zabranu dijeljenja tribina s ultrasima, u želji da ograniče doticaje i dosege njihova rada. Četiri godine kasnije, na tribinama je Palestina, i to čuje čitav svijet. ●

GORSKI KOTAĐ

пише Валентина Вукадиновић

Торта од мркве

Ako желите испробати неки десерт који је мало другачији од осталих, пишем вам рецепт за одличну торту од мркве. Поврће у колачима? Немојте окренути очима јер стварно функционира! Кремшните од батата, колачи с циклом или куглице од мркве, а с бундевом можете створити чуда од колача, чак и сладолед.

Куглице од мркве је радила моја бака за посне славе и ми смо се отимали за њих јер су биле попут желе бомбона, а већ сам вам писала рецепт за куглице од мркве и рогача. Од мркве је моја мајка радила изврстан сок у комбинацији с наранчом или циклом. Бундеву и сама често користим за сласиће па чак и они скептични кажу да им се свиђа. Тако је и ова торта од мркве баш за праве сладокусце па свакако испробајте рецепт.

Ову фантастичну торту сам први пут пробала на rođendanu моје мале нећакиње и одушевила се колико је укусна, ароматична и сочна. Мрква јој даје сочност, боју. У комбинацији с наранчом и кремом од сира, торта је баш право изненађење за непце. Није комплицирана за припрему, а цијело сусједство ће мирирати док се пеке.

Састојци за бисквит

250 г брашна
(половина глатко, половина оштро)
1 прашак за пециво
130 г шећера (може и смећи)
2 ванилин шећера
2 жличице зачина за медењаке
150 мл уља
150 мл текућег јогурта
120 г сјецаних ораха
(можете ставити и бадеме)
4 јаја

500 г нарибане мркве (сирове)
нарибана корица 1 наранче

Крема

250 г масцарпоне сира
200 г сирног намаза (користила сам Абц)
300 мл врхња за шлаг
3 жлице шећера у праху (можете га замијенисти медом)
сок 1 наранче

Припрема

Брашно просијте, помијешајте с прашком за пециво, зачином за медењаке и обје врсте шећера. Све те суке састојке полако мијешајте и дојдите једно по једно по јаје, уље, јогурт, нарибану мркву и на крају сјецане орахе. Најмањом брзином сједините све у смјесу.

У калуп за торте (мој је био промјера 20 cm) намјестите масни папир и излијите трећину смјесе и пеците на 160 ступњева неких 35 до 40 минута, оvisno о пећници. Поновите то још два puta да добијете три бисквита. Ако вам се жури, можете пећи један бисквит па га прerezати када се потпуно охлади, но тада радите у већем калупу и пеците мало дуље.

За крему помијешајте врхње за шлаг са шећером у праху и израдите до жељене густоте. Додајте масцарпоне, сирни намаз и сок од наранче. Можете додати и мало рибане корице. Све израдите у глатку крему. Торту слажете на сталку за торте, бисквит, једна трећина креме, бисквит, друга трећина креме и на крају бисквит па све премажите задњом трећином креме. Можете ју додатно украсити тученим слатким врхњем и посuti орасима или рибаном мрквом. Торту је најбоље оставити да се охлади пре конохи како би се okusi прожели.

Добар тек! ●

IMPRESSUM

Godina III / Zagreb | petak, 8. 12. 2023.

Nada #048**Društveni magazin****SDF** srpski demokratski forumIZDAVAČ
Srpski demokratski forum
Andrea RadakZA IZDAVAČA
Jelena NestorovićGLAVNA UREDNICA
Novosti
Andrea RadakUREDNIKA NADE
Tamara OpačićREDAKCIJA
Nikola Bajto, Vedrana Bibić, Katarina Bošnjak, Nina Čolović, Anja Kožul, Ivana Perić, Olja Savičević, Ivančević, Anja Vladisavljević i Valentina VukadinovićGRAFIČKI UREDNIK
Ivica Družak / Finalizacija
DIZAJN
Parabureau / Igor Stanisljević i Tena KržanecNada je financirana sredstvima
Savjeta za nacionalne manjine
Vlade Republike HrvatskeREDAKCIJA
Draškovićeva 25
10 000 Zagreb
nada@sdf.hr
www.sdf.hr

Zid na granici – krvava linija Nogalesa

NGTONA među božanstva, što mnogo govori o ovoj naciji – ili detaljnije analize američke politike i geopolitike (što ipak nećemo posve zaobići), odlučili smo više prostora posvetiti drugim gradovima koje smo posjetili, kao i sugovornicima koje smo sreli u glavnom vlastitom inicijativom. S obzirom na golemu raznovrsnost i kompleksnost SAD-a – pojedine savezne države doimaju se kao posve različite zemlje – ovi kratki fragmenti nisu ništa više od odbljesaka.

Nogales, Arizona

Grad para devetometarski zid sastavljen od malko razmaknutih čeličnih bordo stupova, s pri vrhu razvučenim valjcima žilet-žice. Zid leluja uz brežuljke i padine, ponegdje prolazeći jedva koji metar od kuća. Hodajući uz zid može se naći na vijenac obješen u sjecanje na 16-godišnjeg JOSÉA ANTONIA ELENAU RODRÍGUEZA, u kojeg je 2012. američki graničar odavde ispalio deset metaka, pravdujući to obronom od kamenja kojim ga je tinejdžer navodno gađao. Nedaleko se nalazi prodavanica policijske opreme: na popratnim plakatima su snajperisti u punoj spremi.

— Izgradnja zida započela je tijekom mandata GEORGEA W. BUSHA, a nastavila se pod OBAMOM. Trump je zid povisio na 30 stopa te ga proširio i na one predjele u kojima se smatralo da je zbog nepristupačnosti terena nepotreban. A sada u Trumpovom zidu BIDEN popunjava rupe, dok Teksas podiže ogradu prema Novom Meksiku, iako je riječ o istoj zemlji. Tu su, nadalje, i virtualni zidovi – senzori, dronovi, nadzorni avioni i helikopteri, nadzorni tornjevi, reflektori i patrole. Čitav svijet za sebe – govori nam MELISSA DEL BOSQUE.

Nalazimo se u Nogalesu, gradiću od dvadesetak hiljada stanovnika na samoj granici Arizone i Meksika. S druge strane zlokobnog zida nalazi se istoimeni, desetak puta veći grad, smješten u meksičkoj državi Sonori. Naša vođica vrlo je iskusna i višestruko nagrađivana novinarka, koja o američko-meksičkoj granici još od 1998. piše za ugledne svjetske medije. Autorica je i istraživačke knjige 'Blood Lines' ('Krvave linije'), koja se bavi FBI-jem i brutalnim narkokartelima, koji novac peru ulažući u konjske utrke. Spomenuta više od tri tisuće kilometara duga granica velikim dijelom prolazi kroz pustinje Sonoru i Chihuahuu. Na njoj je od 1998. poginulo osam tisuća migranata. Stvarni broj vjerojatno je mnogo veći: tisuće ljudi su nestale.

Mediteran predstavlja najsmrtonosniju morsku, a američko-meksička granica kopnenu rutu na svijetu. Oboje su iznimno opasni za ljude koji traže zaštitu, napomije novinarka. Tijekom 2023. samo do kraja rujna američke su službe na ovoj granici presrele 2,5 milijuna ljudi, tisuće dnevno. U statistiku ulaze i više puta presretne iste osobe, no sigurno je riječ o višedesetljennom rekordu. Migranti dolaze iz desetaka zemalja – najviše iz Venezuele, Gvatemale, Meksika, Honduras-a i ostalih latinoameričkih država, ali i iz Rusije, Kine, Turske ili afričkih zemalja. Dolazak sve većeg broja očajnih ljudi u kombinaciji sa zapaljivom političkom retorikom istovremeno jača xenofobiјu, pa granicom patroliraju paravojske 'zabrinutih' građana.

— Tvrde da štite Ameriku od 'invazije'. Često koriste humanitarni diskurs, pa navodno spašavaju djecu-migrante od toga da im organe ne otmu sotonistički pedofili – upleli su se u QAnonove teorije zavjere (riječ je o ekstremno desnom pokretu čiji pripadnici zastupaju bizarse teze, op. a.). Patroliraju granicom i ispituju djecu tko su im u SAD-u rođaci, a potom te podatke prosljeđuju grupama koje

Nadtrampavanje Trumpa

Američke službe su na granici s Meksikom do rujna presrele 2,5 milijuna ljudi, u Phoenixu pod šatorima na vrućinama umiru beskućnici, u Chicagu je medijalni prihod bijelaca 3,3 puta veći od prihoda crnaca, a Florida ekonomski buja uz žestoku kampanju protiv LGBT zajednice

RUJANSKU turneju Sjedinjenim Državama nastavili smo u Washington DC-ju. Tu je započeo naš studijski program Marshall Memorial, koji organizira Njemačka Marshallova zaklada (GMF). U SAD-u je trajalo i dalje traje turbulentno razdoblje,

obilježeno svesrdnim TRUMPOVIM pokušajima da se 2024. vrati na vlast. Osim snažnom podrškom tradicionalne desnice i ekstremista, manjim ali važnim dijelom nošen je i bijesom zanemarenih ljudi – oni, istaknuo nam je upućeni sugovornik, 'ne podupiru Trumpa zato što ga vole, nego zato što osjećaju da ni-

kad nisu imali kandidata koji je za njih nešto uradio, pa glasaju za onog koji je obećao da će srušiti čitav sustav'. Ipak, umjesto oslikavanja vošingtonskih znamenitosti – poput spomenika MARTINU LUTHERU KINGU ili slike na kupoli Capitola (zgrade Kongresa), koja prikazuje uzdizanje GEORGEA WASHI-

Izgradnju zida započeo je G. W. Bush, nastavio Obama, Trump ga je povisio na 30 stopa i proširio na predjele na kojima ga se smatralo nepotrebnim. Biden popunjava rupe u zidu, a Teksas podiže ogradu prema Novom Meksiku iako je riječ o istoj zemlji, govori del Bosque

traže pedofile. Djecu uglavnom zastrašuju i dijele im Bibliju. Ne pucaju, ali stvaraju paranoju. Tako je 2019. mladić sa sjevera Teksasa došao u El Paso te izvršio pokolj kako bi spriječio hispanskiju invaziju. Ta retorika potječe direktno od texsaškog guvernera i paravojnih skupina – nastavlja del Bosque. U spomenu tom napadu ubijeno je 23 ljudi.

Odjednom uočavamo dva tijela: probijaju se kroz kolutove žilet-žice pri vrhu zida, pokušavajući se spustiti na američku stranu granice. Zrak ispunjavaju uspaničeni povici mladića, kao i nešto odmijereniji glas s druge strane.

— Dječak se prepao kad nas je vidoio, no s druge strane mu je krijumčar objašnjavao da nismo policija – kaže naša vodička.

Po njenoj procjeni, samo za prelazak zida treba krijumčarima platiti nekoliko stotina dolara, dok su duže pratične, naravno, mnogo skuplje. Kada pređe granicu, većina se migranata sama preda graničarima. Neki budu odmah deportirani, dok se drugima omogući podnošenje zahtjeva za azilom, no pritom nije posve jasno što presuđuje koja od tih mogućnosti će se odviti, osim što obitelji s djecom imaju bolje šanse. Ipak, neke se migrante, uključujući i djecu, još u Obamino doba neko vrijeme držalo u prostorijama koje sliče na kaveze, dok se u Trumpovom mandatu ljudi držalo u šatorima i na suncu (ove godine je Phoenix, glavni grad Arizone, 54 dana zabilježio temperature više od 43 Celzija, zbog čega umiru beskućnici). Iako samo čekanje za sastanak sa sucem za azil može trajati godinama, migranti nakon jedne godine mogu dobiti radnu dozvolu, tako da imaju motiv za dolazak u SAD. Nakon što su dječaci već zbrisali, susrećemo policijski auto, vjerovatno alarmiran kamerama. Iz opisanog je, međutim, jasno da zid i prateći sustav nisu pretjerano učinkoviti.

— Zid ne sprečava ulazak ljudi, ali zato služi političarima. O sigurnosti granice neprestano pričaju desni mediji poput Fox Newsa, i svaki republikanski političar će zagovarati zidove. No zid je simbol propale politike – ne služi granici, nego Washingtonu. Odnosno, političarima da budu reizabrani, a privatnim partnerima granično-sigurnosne industrije – vrijedne milijarde dolara – da zarade novac. Ti isti političari humanitarnu krizu koriste za širenje antimigrantske mržnje i zagovor autoritarnih politika, baš kao i u Europi – zaključuje del Bosque.

Dvestotinjak metara od zida postavljena je bina oko koje se polagano okupljaju mje-

štani očekujući nastup mariachi-bendova i lokalnih folklornih ansambla. Tog 16. rujna kada se zatičemo u Nogalesu je, naime, Dan meksičke nezavisnosti, a Meksikanci čine znatan dio stanovništva Arizone. Šarene haljine, polupustinjski krajolik pun kaktusa oko ceste za Tucson, imena arizonskih indijanskih plemena (Apači, Navajo, Pima) – ovdašnje slike putniku iz nekadašnje Jugoslavije prizivaju još toplij svijet od onog njutorškog, svijet vlastitog djetinjstva: ne samo filma, nego i strip-junaka Texa Willera i proručnika Blueberrya. UTucsonu ispiremo grlo odličnim mezcalom, a potom se opraćamo s Melissom i sjedamo na Flixbus za Phoenix.

Chicago, Illinois

S jezera Michigen puše prohладan vjetar: klima je prilično drugačija nego u Arizoni, međutim lažna sjećanja nalazimo i ovdje. Smješten na američkom Srednjem zapadu, Illinois su prvi kolonizirali Francuzi, pa u Chicagu nailazimo na spomenik istraživačima, uključujući LA SALLEO kojem smo zahvaljujući novosadskoj kući Dnevnik čitali u strip-serijalu 'Otkriće sveta'. Nisu, uostalom, daleko ni Kapetan Mark, Žalosna Sova i vukovi s Ontarija. Aktualna stvarnost ipak je manje romantična.

Iako je Illinois privredno peta najjača američka država, Chicago, grad od 2,7 milijuna stanovnika (i gotovo deset na širem području) obilježen je drastičnom nejednakostju. Tri grupe stanovništva – bijelo, latinoameričko i crno – čine približno tridesetak posto svaka. Ali medijski prihod bijelih kućanstava je 2019. iznosio oko 78 tisuća dolara, latinoameričkih 50,5 tisuća, a crnih svega 33,3 tisuće. Chicago pritom slovi i za rasno najsegregiraniji grad u SAD-u, a stopa siromaštva u crnim je četvrtima gotovo tri puta veća od one u bjelačkim. Nade u promjene raspisirala je pobjeda BRANDONA JOHNSONA na travanjskim gradonačelničkim izborima. Progresivni demokrat, učitelj i sin propovjednika odrastao u obitelji s desetero djece tek je četvrti crnac na toj funkciji, a izabran je zahvaljujući vatrenoj podršci sindikata učitelja i drugih radničkih organizacija, ali i glasača svih rasa.

— Johnson je pokazao da je moguća pobeda kandidata čija kampanja nije zasnovana na korupciji i elektoralnoj mašineriji, nego na narodnom pokretu. U čitavoj zemlji svega je nekoliko sindikalnih voda izabrano na političke funkcije. Johnson je ispočetka u anketama imao svega tri posto. Njegov uspjeh je značajan, pogotovo u gradu kojim tradicionalno vladaju moćni interesi. Tije-

Beskućnici u Miamiju – laku noć i sretno (gore). Art-deco i neoklasistički neboder Chicaga (dolje)

kom vladavine prijašnjih gradonačelnika do izražaja je dolazio utjecaj poslovnih lidera i kućevlasnika. Od njega očekujemo da otvoriti vrata sindikatima i ispuniti ono što je zastupao u kampanji – da se boriti protiv kriminala i nasilja, uložiti novac u obrazovanje i socijalne programe te da to financira oporezujući bogate kroz porez na promet nekretninama. Veliki problem su i olovne vodovodne cijevi – govorio nam BRANKO MARCETIC, novinar poznatog njutorškog socijalističkog časopisa Jacobin, nastanjen u Chicagu. S njim se srećemo ispred redakcije čikaškog progresivnog magazina In These Times.

Inače, iako je guverner Illinoisa J. B. PRIZKER, milijarder, saveznom državom koju vodi od 2019. vlada prilično progresivno – primjerice, upisao je pravo na pobačaj u ustav (Roe vs. Wade), ojačao sindikate te tijekom pandemije uveo snažne programe socijalne zaštite. Marcetica smo ipak upitali i za procjene nacionalne političke situacije: ističe da je nemoguće predviđati, ali da na predsjedničkim izborima Trump 'ima realnih šansi te vodi u mnogim anketama'.

— Demokrati za Bidenov mogući poraz već krive CORNELIA WESTA i Zelenu stranku. Makroekonomija izgleda dobro – nezaposlenost je niska, plaće su porasle siromašnjima. Međutim, troškovi života rastu, mnogima nije sigurna ni prehrana. Velikodušna socijalna država uvedena tijekom panademije za Bidenovog je mandata ukinuta. No, Biden nije odličan predsjednik, ali je daleko bolja opcija od Trumpa što se tiče odnosa prema radničkim pokretima i ranjivim manjinama. Trumpov drugi mandat ojačao bi desnu radikalizaciju, rasizam, kampanje protiv ženskih i LGBT prava... Vjerojatno bi se pokušao i ukopati na vlasti poput ORBÁNA u Mađarskoj. To bi bila katastrofa koja bi mogla odvesti u desni autoritarni režim – zaključuje Marčetić, dodajući da su strah od Trumpa i (još uvijek) relativna slabost socijalističkog pokreta utjecali na to da progresivno krilo demokrata podrži Bidena.

Nakon što smo navečer u restoranu Lou Malnati's pojeli čikašku *deep dish* pizzu, sjedamo na pivo s VOJISLAVOM PEJOVIĆEM. Taj neuroznanstvenik i romanopisac iz Crne Gore odavno nastanjen u Chicagu također ističe velike socijalne razlike.

— Javne škole su odličan primjer: jedan javni školski sistem pokriva dijelove grada kao što je Lincoln Park, u kojem je prosječan godišnji prihod po domaćinstvu oko 125.000 dolara, ali i Englewood, gdje je pet puta manji. To za sobom naravno povlači razne druge razlike, od stanja školskih objekata do bezbjednosti djece na ulici i dostupnosti medicinske njegе i kulturnih sadržaja. Dakle, djeca koja stasaju u jednom te istom školskom sistemu imaju radikalno drugačije iskustvo i, nažalost, perspektivu – govori on, dodajući kako se sve više razlikuju i predodžbe o SAD-u, primjerice između gradana koji prate desničarske medije i ostalih.

Razlog za zabrinutost nije samo golema, rastuća nejednakost, nego i činjenica da je politički sistem ‘sve manje u stanju da odgovori izazovima društva’. Pejović ističe prekravanje izbornih jedinica u državama, čime se vještački uvećava zastupljenost republikanaca u Predstavnicičkom domu, potom jednaku zastupljenost u Senatu Kalifornije s 39 milijuna stanovnika, i Wyominga koji nema ni milijun, mogućnost da predsjednički mandat osvoji kandidat koji je dobio manjinu glasova na izborima, kao što je bio slučaj s G. W. Bushem i Trumpom – to su ‘samo neki od razloga koji govore u prilog tome da sadašnje stanje nije održivo’.

— Kad se tome doda da Republikanskim partijom sve više dominiraju desni ekstremisti, teško mi je zamisliti da država može još dugo da ostane u ovom obliku. Nažalost, iskustvo odrastanja u Jugoslaviji čini da klicu raspada, uključujući krvave ishode, vidim u svemu. Četiri godine Trumpove vladavine pokazale su koliko brzo poluge sistema mogu da se zloupotrijebe ili obesmisle, ali takođe i inventivnost i spremnost mnogih da ne pristanu na to. Nadam se da će u godinama koje slijede ovo potonje, plus razum, prevagnuti – zaključuje naš sugovornik.

U Chicagu se zorno vidi kako političari manipuliraju nesrećom. Guverner Texasa GREG ABBOT – Trumpov pobornik – deseteke tisuće migranata ukrcao je u autobuse i poslao u sredine kojima vladaju demokrati, namjerno izazivajući krize. Migrante iz Venezuele, izbjegle pred katastrofalnim uvjetima u toj zemlji, sreli smo u šatorima u čikaškoj četvrti Pilsen, nekad davno naseljenoj češkim imigrantima. Chicago je obilježen i Jugoslavenima, od slavnih MEŠTOVIĆEVIH skulptura Indijanaca do četničkog zlottvora Đujića koji je pokopan u predgrađu. U samom centru, prepunom scenične arhitekture podignute uz kanale rijeke Chicago u nizu stilova – od art-deco i

Melissa del Bosque (gore).
Branko Marčetić (dolje)

neoklasističkih nebodera, preko suvremenih pod utjecajem MIESA VAN DER ROHEA do gigantskog Trump Towera – nalijećemo na dijete-prosvjaka. ‘Ako ne date novac za hranu, umrijet ćete od vegetabilizacije i incesta’, kaže kartonski natpis.

Miami, Florida

Mala Havana, Calle Ocho (Osma ulica). Spomenik ‘mučenicima iz brigade 2506’, odnosno kubanskim kontrarevolucionarima koje je 17. travnja 1961. CIA iskricala u Zaljevu svina kako bi srušili FIDELA CASTRA. No napadac je ipak potukao El Comandante, kojeg je američki orkestrirana invazija ponukala na približavanje sovjetima. Taj poraz rezultirao je i višedesetljennom traumom egzilantske zajednice, osjećajem KENNEDYJEVE i općenito američke izdaje: ‘za starije Kubance u Miamiju ti događaji žive kao da su bili jučer’, kaže nam jedna sugovornica. O političkom nasilju i intrigama unutar kubanske emigracije 1987. je sjajnu reportažnu knjigu objavila JOAN DIDION. Današnji megalopolis, čije šire područje obuhvaća više od šest milijuna ljudi, u svijetu je poznatiji po šarenim vidicima i parti-lajfstaflju. Kao i resort-naselju Miami Beach: najveće art-deco naselje na svijetu, izgrađeno 1930-ih u stilu racionalnog modernizma isijava luksuz i svojevrsni mediteransko-tropski optimizam, podcrtan palmama i ulicama kojima se golišavi studenti voze u nabrijanim kabrioletima, ispijajući koktele uz glasne melodije. Golemi neboderi, koji su naročito do krize 2008. dobrim dijelom služili za špekulativne investicije, dominiraju horizontom ostatka grada, u kojem se vjerojatno može živjeti bez engleskog, ali teško bez španjolskog: 70 posto užeg grada čine Latinoamerikanci – među kojima je njih 1,2 milijuna kubanskog porijekla. Makar površnom promatraču Miami na trenutke djeluje kao alternativna, kapitalistička Kuba. Lagodna slika peruvanskih koktela *pisco sour* i skupih *cevichea* od plodova mora za velik dio stanovništva ipak su iluzija: ovo je nakon New Yorka drugi grad u SAD-u po nejednakosti. Ulicama noću leže beskućnici, naročito ispod podvožnjaka čije sjene ih čuvaju od ubitačne vrućine.

— Najbolji način za razumijevanje Miamija je promatrati ga kao latinoamerički grad u rijeke Chicago u nizu stilova – od art-deco i

SAD-u. Takve gradove obilježava rapidan rast, često nereguliran i bez mnogo planiranja. To može voditi do upečatljivih kontrasta između predivnih, razvijenih područja i onih osiromašenih. Miami je uvijek malko bio poput grada na Divljem zapadu – mnogo uspjeha imaju pametni i obrazovani, oni s novcem i dobrom vezama. Ali nikada nije postojala opsežna socijalna zaštita za one koji zaostaju. Donedavno troškovi života nisu bili previsoki, ali sada su s ekonomsko-demografskim ‘bumom’ skočili u nebo te je postalo izvanredno teško za one koji manje zarađuju – govori nam analitičar međunarodne politike AARON B. ROSEN, baziran u Miamiju, dodajući kako je premalo investicija u ono što bi grad učinilo funkcionalnim za sve, poput javnog prijevoza ili dostupnog stanovanja – ‘o tome se sada više govori i čini se da ima napretka, ali još uvijek ima mnogo posla’.

Posljednjih desetljeća Florida dosljedno glasa za republikance. Naš sugovornik za takvu političku klimu navodi nekoliko razloga. Na sjeveru države, dijelu ‘Starog juga’ oko glavnog grada Tallahasseea, donekle je prisutno nasljeđe Konfederacije. No jug Floride i Miami počeli su se zapravo razvijati tek nakon 1945. i kulturno su prilično različiti: naročito su pod utjecajem latinoameričkih imigranata. Na njih pak utječu događaji u državama porijekla – ‘Kubanci, Kolumbijci, Argentinci, Venezuelci koji su napustili svoje zemlje često nose snažnu želju da glasaju protiv svega što vide kao komunističko ili socijalističko’, ističe Rosen. To koristi republikancima, nastavlja, koji su uložili mnogo novca i truda da održe kontrolu nad državom. Zbog svoje veličine Florida je, kao i Teksas, apsolutno nužna svakom republikancu koji želi pobijediti na predsjedničkim izborima. Konačno, na lokalnoj razini Demokratska stranka nije uspjela pronaći ni snažne ni uvjerljive kandidate. Analitičar upozorava da je stvarnost ipak nijansiranija – na posljednjim su predsjedničkim izborima ‘svi veći gradovi glasali demokratski, a ruralna područja republikanski. Ta urbano-ruralna podjela je snažna i fundamentalna za veliki dio američke politike, slično Evropi’.

— Florida ekonomski i demografski buja. Od pandemije mnogi su se ovdje preselili iz drugih dijelova SAD-a. Uz sunčano vrijeme, mnoge privlače obećanja o tradicionalnim vrijednostima, niskim porezima ili pravu na nošenje oružja. Odnosno, model vladanja al-

Kad se doda da Republikanskom partijom sve više dominiraju desni ekstremisti, teško mi je zamisliti da država može još dugo da ostane u ovom obliku. Nažalost, iskustvo odrastanja u Jugoslaviji čini da klicu raspada, uključujući krvave ishode, vidim u svemu, kaže Pejović

Miami je uvijek malo bio poput grada na Divljem zapadu – mnogo uspjeha imaju pametni i obrazovani, oni s novcem i dobrom vezama. Ali nikada nije postojala opsežna socijalna zaštita za one koje zaostaju, navodi Rosen

ternativan liberalnoj Americi, koji guverner DESANTIS žarko promovira kao ‘slobodnu državu’ Floridu, tvrdeći da su demokratska područja previše oporezivana i regulirana – objašnjava Rosen.

Ta DeSantisova ‘slobodna država’ uključuje, primjerice, žestoku kampanju protiv LGBT zajednice, kao i zabrane pojedinih knjiga u školama zbog njihovog ‘nepočudnog’ seksualnog, rodnog ili ideološkog sadržaja. Ipak, guvernerov usrdni pokušaj da ‘nadtrampa Trumpa’, koji sam majstorski koristi ‘kulturne ratove’, u anketama mu nije donio nikakvu korist – zasad nema ni približne šanse poraziti bivšeg predsjednika pri republikanskoj nominaciji.

Diljem SAD-a više ljudi raznih društvenih pozadina spomenulo nam je mogućnost novog građanskog rata – o tome pišu i *mainstream* mediji – uzrokovanoj ideološkim podjelama i polarizacijom te ekonomskom nejednakosću, koja je danas gotovo dvostruko veća nego 1980. godine (tada je gornjih jedan posto stanovništva posjedovalo 10,3 posto nacionalnog dohotka, dok je 2019. taj udio iznosio 18,7 posto, a udio donje polovice stanovništva opao je za trećinu). Rosen podsjeća da su američke 1960-e i 1970-e bile obilježene mnogo napetijim i nasilnjim uvjetima nego danas, pa su politički sistem i društvo ipak prevladali. Tenzije danas, kaže, nisu na razini da bi prosječna osoba ubijala susjede i riskirala vlastitu smrt, dok među elitama nema ničeg ni približnog geopolitičkoj i ekonomskoj podjeli prije Građanskog rata iz 19. stoljeća kada je ograničavanje rostva ili njegovo ukidanje značilo uništenje čitavog ekonomskog modela.

— Nema snažne paralele tim povijesnim uvjetima koji bi govorili u prilog novom građanskom ratu. No ne trebamo posezati za apokaliptičnim rječnikom da bismo prepoznali kako je država u lošem stanju. Najviši prihodi su posljednjih desetljeća dramatično porasli, u potpunoj disproporciji u odnosu na srednje i siromašne klase. Naročito za srednju i radničku klasu više ne vrijedi tradicionalni američki društveni ugovor, koji je značio da ćete, ako naporno radite, biti nagrađeni, a vaša djeca će živjeti još bolje. To je opasan fenomen za bilo koje društvo, i nešto što se trenutno prožima u antiestablišmentskim političkim trendovima američke i ljevice i desnice – zaključuje naš sugovornik.

UMiamiju, ipak, još uvijek ima poklonika američkog sna. ‘Još jedan dan u raju...’, odgovara nam na pitanje ‘kako ide’ takstist iz Honduras. ‘U početku radiš nekoliko poslova, ali nakon par godina je bolje. Zašto u Europi ne ukinete poreze?’, dodaje. ■

(kraj)

Naftni delegati

Ovogodišnji COP upriličen je u Ujedinjenim Arapskim Emiratima, monarhiji čiji zavidni BDP praktički u potpunosti počiva na crpljenju nafte, a da ništa ne treba očekivati kada je u pitanju dogovor o napuštanju fosilnih goriva bilo je vidljivo već prvog dana konferencije

Sultan Ahmed al Džaber
(Foto: Wikimedia Commons)

OVOGORODIŠNJA međunarodna konferencija o klimatskim promjenama (COP 28) započela je, kao i obično, govorima takozvanih svjetskih vođa koji su jedni druge uvjeravali kako je nužno prestati s masovnim sagorijevanjem fosilnih goriva. Novinari su standardno izvijestili tko se na konferenciji uprizorio a tko nije, primjerice kineski predsjednik XI JINPING koji to ni inače ne čini, a saznali smo i da su izraelski i palestinski predsjednici ISAAC HERZOG i MAHMUD ABAS došli, ali unatoč najavama nisu održali svoje govore.

Uoči konferencije, relevantne agencije objavile su da ciljevi iz Pariškog sporazuma neće biti ispunjeni, prije svega onaj koji se odnosi na zadržavanje porasta globalne temperature na razini manjoj od 1,5 stupnjeva u odnosu na predindustrijsko doba. Štoviše, trenutne su projekcije da će taj porast do 2030. godine dosegnuti 1,2 stupnja, a do kraja stoljeća možda i tri Celzijeva stupnja.

Podaci pokazuju i da su tijekom ove godine oboreni svi temperaturni rekordi, i kopneni i morski, rekordno se smanjila debljina antarktičkog ledenog pokrivača, emisije stakleničkih plinova nimalo, a štete nastale zbog ekstremnih vremenskih događaja kakvi su poplave, oluje, toplinski valovi, valovi hladnoće, suše, požari i klizišta mjeru se sve većim brojem milijardi dolara i smrti izazvanih tim pojavama.

Objavljeno je i da su tijekom 2022. godine G20 zemlje fosilnu industriju subvencionirale s rekordnih 1,4 bilijuna dolara javnog novca, dvostruko više nego svake od prethodne tri godine. Tu lojalnost vlada najvećih ekonomija svijeta fosilnoj industriji trebalo je stoga dostoјno i obilježiti. Ovogodišnji COP upriličen je u petrodržavi Ujedinjenim Arapskim Emiratima, monarhiji čiji zavidno pozicionirani BDP – 34. mjesto od 196 država – praktički u potpunosti počiva na crpljenju nafte. Domaćin COP-a je, kako i priliči, SULTAN AHMED AL DŽABER, čovjek koji je uspio objediniti funkcije ministra industrije, UAE-ovog izaslanika za klimatske promjene, predsjednika državne naftne kompanije ADNOC, a sada evo i predsjednika COP-a. Iako je enorman utjecaj fosilne industrije na klimatskim konferencijama notorna stvar, moglo bi se reći da je fosilni lobi s al Džaberom nadmašio samog sebe s obzirom na to da nikada dosad COP-om nije predsjedao neki menadžer, a kamoli još iz redova fosilne industrije. U takvim okolnostima 30. studenog započeo je COP 28, okupivši na događaju koji će trajati najmanje 12 dana predstavnike 170 zemalja svijeta.

Osim o fosilnim gorivima, raspravlja se i o povećanju obnovljivih izvora energije i efikasnosti upotrebe energije, smanjenju i adaptaciji na štete nastale klimatskim promjenama i uspostavi mehanizma za naknadu tih šteta. Ove godine provest će se i revizija kolektivnih npora u implementaciji Pariškog sporazuma i donijeti zaključci na temelju tih podataka.

Razgovor o operacionalizaciji fonda za naknadu štete (*loss and damage*) smatraju se jednim od najvažnijih na ovogodišnjoj konferenciji s obzirom na to da bi putem tog mehanizma bogate zemlje globalnog sjevera trebale kompenzirati štete koje su njihovim djelovanjem počinjene u siromašnim zemljama globalnog juga. Odluka o uspostavi fonda donesena je na prošlogodišnjem COP-u u Egiptu, ali samo načelno. Prijelazni odbor koji se time bavi sastajao se tijekom cijele ove godine kako bi utvrdio detalje funkcioniranja fonda, no bez konkretnih rezultata, pa se očekuje da će i dogovor, ukoliko ga bude, biti maksimalno razvodnjen.

Da ništa ne treba očekivati kada je u pitanju dogovor o napuštanju fosilnih goriva bilo je vidljivo već prvog dana konferencije. Jedan

Potkraj studenog BBC je dobio uvid u dokumente iz kojih se vidi i da su predstavnici Ujedinjenih Arapskih Emirata svoju ulogu domaćina COP-a namjeravali iskoristiti kako bi ispregovarali naftne i plinske dlove s najmanje 27 stranih vlada

od rijetkih predstavnika zapadnih zemalja koji se oko toga angažirao je Francuz EMMANUEL MACRON, predsjednik države koja je već odavno odlučila da će joj primarni izvor biti nuklearna energija.

Potpredsjednica SAD-a KAMALA HARRIS i predsjednica Evropske komisije URSULA VON DER LEYEN predstavile su Povelju o dekarbonizaciji naftne i plinske industrije i utroštrucenje kapaciteta iz obnovljivih izvora energije. Povelju je potpisalo 118 država, koje su time obećale da će do 2050. godine svoje emisije stakleničkih plinova dovesti na nulu. Entuzijastičniji sudionici to su proglašili 'najvažnijim danom na bilo kojem COP-u u posljednjih 30 godina', dok su relevantne nevladine organizacije upozorile da se radi o standardnom *greenwashingu*, s obzirom na to da povelja ne samo da nije obavezujuća, već uopće ne spominje fosilna goriva. Stoga ne čudi da je povelju podržalo i 50 fosilnih kompanija, među kojima su ExxonMobil, Shell i TotalEnergies. Štoviše, pridružila se i Saudijska Arabija, najveća svjetska izvozница nafte, odnosno njezina državna kompanija Aramco, najveća energetska kompanija u svijetu.

Činjenicu da su u istoj povelji sadržani ciljevi koji se odnose na fosilna goriva i oni koji se odnose na povećanje obnovljivih izvora, iz organizacije Oil Change International nazvali su stoga 'Trojanskim konjem Big Oila', odnosno 'kalkuliranim potezom' čiji je cilj zamaskirati slabost' obećanja koje se odnosi na ukidanje fosilnih goriva.

AKO se to u ovoj povelji možda i nastojalo zamaskirati, sam predsjednik COP-a al Džaber takvim se trivijalnostima nimalo ne zamara. U nedjelju 3. prosinca, četvrtog dana konferencije, Guardian je objavio da je al Džaber prilikom jednog online eventa, održanog dva tjedna ranije, rekao da 'ne postoje znanstveni dokazi' da je napuštanje fosilnih goriva nužno kako bi se zaustavilo globalno zagrijavanje, te da bi to svijet 'odvelo natrag u pećine'. Drugim riječima, predsjednik najvažnije svjetske klimatske konferencije, koji bi trebao zastupati interes planetu i čovječanstva, sasvim otvoreno i javno zastupa fosilna goriva, služeći se pritom frazama kakve koriste poricatelji klimatskih promjena.

Novosti su za komentar dosadašnjeg tijeka COP-a zamolile NIKOLU BILIŠKOVA, višeg znanstvenog suradnika u Institutu Ruđer Bošković i člana inicijative Znanstvenici za klimu, koji se retorički zapitao što uopće možemo očekivati od te konferencije u smislu

slu rješenja i konačnog odvajanja od fosilnih goriva kada znamo gdje se ona održava i tko njome predsjeda. Razgovarali smo prije objavljanja al Džaberovih izjava, no i bez toga naš se sugovornik osjećao tako rezignirano da je sve skupa uspio opisati jedino kao 'jadno'.

— Minimum bi bio da postoje nekakvi kriteriji prilikom odabira ljudi koji će voditi klimatske pregovore, s obzirom na to da se radi o jednoj od najvećih kriza kojima smo kao čovječanstvo izloženi. Krajnje je promašeno te pregovore prepustiti ekonomiji koja se temelji isključivo na fosilnim gorivima ako se ista želi postići. Čini mi se da je Glavni tajnik UN-a ANTÓNIO GUTERRES u golemom raskoraku s organizacijom UN-a. Slušajući njegove govore i apele rekao bih da je on u njima vrlo iskren, no sama organizacija, koja bi trebala donositi političke odluke, potpuno je razočaravajuća i sve to skupa izgleda kao loš vic – rekao nam je Biliškov.

OSIM što je al Džaber na spomenutom dogadaju relativizirao uzroke klimatskih promjena, potkraj studenog BBC je dobio uvid u dokumente iz kojih se vidi i da su predstavnici Ujedinjenih Arapskih Emirata svoju ulogu domaćina COP-a namjeravali iskoristiti kako bi ispregovarali naftne i plinske dlove s najmanje 27 stranih vlada. Šteta bi bilo ne iskoristiti priliku kad su već tamo, pa su tako tajni pregovori uključivali 'zajedničke LNG mogućnosti' s Kinom. Brazilskog ministra okoliša trebalo je pak nagovoriti da 'osigura podršku' emiratskom ADNOC-u u namjeri da preuzme najveću latinoameričku kompaniju za preradu nafte i plina, brazilski Braskem. Dokumenti koje je BBC pregledao sadrže i natuknice za pregovore s predstavnicima SAD-a, Njemačke, Francuske, Saudijske Arabije i niza drugih zemalja, koje bi sve trebala inicirati vlada UAE-a. Ti planovi predstavljaju najteže kršenje standarda postupanja predsjednika COP-a s obzirom na to da je obaveza njihove nepristranosti jedan od 'kardinalnih principa' koji je postavila UN-ova Okvirna konvencija o klimatskim promjenama (UNFCCC).

Još u listopadu američki portal The Intercept objavio je temeljito istraživanje o tome kako je al Džaber u tim koji upravlja COP-om postavio nekoliko desetaka zaposlenika državne naftne kompanije ADNOC, čiji je on predsjednik. Zaposlenici ADNOC-a najmanje su do lipnja uredno odgovarali na novinarske upite o klimatskoj konferenciji, unatoč upozorenjima koja je al Džaber zbog toga dobio

U Dubai je došlo nešto aktivista, no to se ne može mjeriti s COP-ovima u zemljama u kojima su protesti dozvoljeni, zbog toga ove godine neće biti govora o temeljnim uzrocima klimatskih promjena, a to su kolonijalizam, kapitalizam i patrijarhat – kaže Biliškov

Glavni tajnik UN-a António Guterres (Foto: UN Climate Change/Kiara Worth) (gore). Nikola Biliškov (Foto: Slavko Midžor/PIXSELL) (dolje)

od UNFCCC-a. The Intercept je ustanovio i da na unaprjedenju al Džaberove reputacije već godinama predano rade neke od najutjecajnijih američkih PR agencija, uključujući i Edelman, po prihodima najveću svjetsku PR agenciju koja tradicionalno zastupa interesne fosilne industrije. Suradnja al Džabera i Edelmana započela je prije petnaestak godina, kada je on kao glavni menadžer projekta Masdar City – 'grada budućnosti s nula emisija ugljika' u pustinji Abu Dhabija – tu agenciju angažirao da promovira projekt i konstruira njegov imidž zagovornika obnovljivih izvora energije. Kako je proces natjecanja za posao domaćina COP-a 28 odmicao, piše The Intercept, tako su i PR agencije u dokumentima napuhavale brojke koje su trebale svjedočiti o posvećenosti vlade UAE-a obnovljivim izvorima. No nisu uspjeli prikriti podatak da je UAE obećao da će do 2021. u svom energetskom miku imati 24 posto obnovljivih izvora, a imao je tek bijednih dva posto.

Nikola Biliškov primjetio je i da je ove godine javnost gotovo u potpunosti izolirana od pregovora pa se oni odvijaju bez uzmiravanja prosvjednika.

— COP-ovi su dosad uvijek bili popraćeni velikim protestima, no oni se u zadnje vrijeme odmiču u zemlje koje to sprječavaju. U Dubai je došlo nešto aktivista, no to se ne može mjeriti s ranijim COP-ovima u evropskim zemljama u kojima su, ako ništa, protesti dozvoljeni – kaže Biliškov, dodajući da stoga ove godine 'neće biti govora o temeljnim uzrocima klimatskih promjena, a to su kolonijalizam, kapitalizam i patrijarhat'.

— O takvim se stvarima ne razgovara na COP-ovima, osim u sklopu protesta, vjerojatno zato što to zvuči previše aktivistički i neozbiljno. No znanstveni podaci pokazuju nam da emisije ugljičnog dioksida i dalje rastu i to je jedino što nam je kao čovječanstvu bitno ako želimo sprječiti porast temperature iznad 1,5 ili 2 stupnja. Radikalno smanjenje emisija naprosto se ne može ostvariti uz daljnje djelovanje fosilne industrije – zaključuje naš sugovornik. ■

INTERNACIONALA

Genij navodan, zločini stvarni

Osim što su Kissingerovi potezi rezultirali stotinama tisuća žrtava, u bliskoj budućnosti bi se s katastrofalnim posljedicama mogla urušiti suradnja SAD-a i Kine, čije je uspostavljanje predstavljalo njegov najznačajniji poduhvat

HENRY KISSINGER, jedna od najprepoznatljivijih političkih figura druge polovice dvadesetog stoljeća, premisnuo je 29. novembra u svojoj stotoj godini. Njegova formalna politička karijera, neobična po tome što se nikada nije kandidirao ni za jednu izbornu funkciju, uključivala je mjesto predsjedničkog savjetnika za nacionalnu sigurnost (1969. – 1975.), kao i ono državnog tajnika, odnosno američkog ministra vanjskih poslova (1973. – 1977.). Na obje te pozicije, koje je jedno vrijeme sasvim neuobičajeno držao paralelno, prometnuo se u ključni faktor američke vanjske i vojne politike u jeku hladnog rata. Karijeru je počeo skromnije. Njegova nje-mačko-židovska obitelj bila je prisiljena emigrirati iz nacističke Njemačke 1938. u New York, kada je Heinz (kasnije Henry) imao petnaest godina. Državljanstvo je stekao tek nakon što je regrutiran u američku vojsku 1943. godine, a rat i neposredni poslijeratni period proveo je po svemu sudeći na kontraobaveštajnim zadacima. Interes za taj tip posla i veze s obaveštajnom zajednicom nije napustio ni za vrijeme svoje uspješne akademske karijere 1950-ih, a tokom nadrednog desetljeća uključuje se kao savjetnik i čovjek iz sjene u niz republikanskih kampanja i predkampanja. Iako originalno pristalica njegovog suparnika, Kissinger se ipak nakon dolaska na vlast RICHARDA NIXONA 1969. uspio izboriti za mjesto u njegovom krugu. Kada je postao Nixonov savjetnik za nacionalnu sigurnost, što je funkcija znatno utjecajnija nego što službeni naziv sugerira,

Kissinger je uživao veliko povjerenje obavještajnog 'establišmenta' i vanjskopolitičkih krugova, a u narednim godinama to je povjerenje iskoristio da se nametne kao jedna od ključnih figura u svom polju.

U periodu kada je nosio dvije najvažnije vanjskopolitičke funkcije u SAD-u presudno je utjecao na niz politika koje su obilježile hladni rat. U Vijetnamskom ratu prvo je forsirao dramatičnu eskalaciju rata intenzivirajući bombardiranja ne samo sjevera te zemlje nego i susjednih Laosa i Kambodže, s katastrofalnim posljedicama koje su uključivale stotine tisuća civilnih žrtava. Potom je orkestrirao postepeno povlačenje SAD-a, što je naposljetku rezultiralo porazom u tom ratu. U Africi je podržavao ratove južnoafričkog aparthejd režima u Namibiji i Angoli, a u Južnoj Americi bio ključni zagovornik vojnih hunti, osobito u Argentini i Čileu. U ovoj posljednjoj zemlji poticao je rušenje demokratski izabranog socijalističkog predsjednika SALVADORA ALLENDEA. Njegovo nasljeđe uključuje i potporu indonezijskog okupaciju Istočnog Timora, te pakistanskog rata protiv Bangladeša. Tijekom posljednjeg rata počinjeni su masovni zločini koje neki smatraju genocidom.

Istovremeno, Kissingeru se pripisuju zasluge za neke revolucionarne poteze u hladnoratovskoj diplomaciji: američko priznanje NR Kine i uspostavu diplomatskih odnosa s tom zemljom, mir između Egipta i Izraela, pri čemu je najveću arapsku zemlju pretvorio iz sovjetskog u američkog saveznika i u jednog od jamaca izraelske sigurnosti te detant, odnosno relaksaciju odnosa sa SSSR-om koji su rezultirali sporazumima o ograničenju nuklearnog oružja. U svakoj od tih političkih odluka, koje su bez sumnje obilježile hladni rat, Kissinger se rukovodio pokušajem smanjenja utjecaja ključnog američkog rivala – Sovjetskog Saveza – na globalna događanja, po cijenu uske

sudarjenje s ekstremno autoritarnim ali antikomunističkim režimima i doslovce milijuna žrtava. Nakon afere Watergate i odlaska osramotnog Nixon-a u vlasti, Kissinger je ostao na poziciji i u administraciji GERALDA FORDA i zadržao pažljivo medijski građenu sliku vanjskopolitičkog genija i neke vrste *celebrityja*, pa čak i navodnog seks-simbola, intimno povezanog s elitnim krugovima. Odlazak s pozicije državnog tajnika 1977. nije značio i gubitak utjecaja na svjetsku politiku. Kissinger se vratio na niz savjetničkih funkcija po *think tankovima*, obično povezanim s obavještajnim krugovima, ali i na akademiji i u privatnom sektoru. Njegova posljednja visoka politička funkcija bila je ona predsjedavajućeg komisije koju je osnovao GEORGE W. BUSH za istragu napada 11. septembra. Podupirao je i invaziju Iraka 2003. godine, koja je dovela do katastrofalnih humanitarnih i geopolitičkih posljedica.

Kao potvrda njegovog visokog renomea među svjetskim liderima, unatoč povremenim stavovima koji su bili suprotni odlukama establišmenta, mogu se promatrati i dirljive izjave koje su u povodu njegove smrti dali vodeći američki, evropski, pa čak i kineski političari. U njima se Kissinger implicitno tretira kao genij vanjske politike, motiviran možda ponekad ciničnim, ali naposljetku racionalnim postulatima vanjskopolitičkog realizma. Ta se 'škola' dovodi u vezu s politikom lišenom diktata ideoloških principa i apsolutno posvećenoj državnom, odnosno nacionalnom interesu, što uključuje i povremeno nužnu akomodaciju različitih interesa inače suprotstavljenih velesila. Za takvo tumačenje Kissingera ne nedostaje dokaza: on je uložio velike napore da brutalnom silom uguši perspektive ljevice u Južnoj Americi, kao 'stražnjem dvorištu' SAD-a, ali je istovremeno za vrijeme sovjetsko-kineskog sukoba stao na stranu gorljivijeg komunista u tom sukobu – MAO CE TUNGA. Sve kako bi, dakako, oslabio ključnog američkog rivala. No on je istovremeno od svojih navodnih realističkih uzora iz 19. stoljeća, lorda CASTLEREAGHA i KLEMENSA VON METTERNICHA, kojima se bavio u svom doktoratu, nesumnjivo naslijedio i ultrakonzervativni i antirevolucionarni žar, koji je iskazivao ne samo u vanjskoj, nego i u domaćoj politici, pa čak i u osobnom odnosu sa svojim progresivnijim kolegama. Njegovo nasljeđe uključuje brojne zahtjeve, pa čak i formalne pravne pokušaje da mu se sudi kao ratnom zločincu. No čak i njegov status vanjskopolitičkog genija, o kojem postoji širok konsenzus, mogao bi u narednim godinama doći pod veliki znak pitanja. Dugoročno, njegova gorljiva podrška ekstremno desnim autoritarnim režimima u Južnoj Americi i Africi nesumnjivo je doprinijela lošem imidžu SAD-a na tim kontinentima, što je trajni američki problem. Izraelsko-egipatsko savezništvo koje je uspostavio sredinom 1970-ih ostavilo je neriješenim palestinsko pitanje, osobito problem Gaze, koji je sada jedan od ključnih izazova američkoj vanjskoj politici. Takoder, kompromis koji je napravio s NR Kinom o tome da SAD formalno priznaje vladu NR Kine kao jedinu kinesku vladu, ali svejedno brani Tajvan od kontrole Pekinga, mogao bi u bliskoj budućnosti dovesti do katastrofnog svjetskog rata između aktualne dvije velesile i naposljetku – strahuju mnogi u američkom establišmentu – do slabljenja američke pozicije kao vodeće svjetske sile.

■ Nikola Vukobratović

KRATKO I JASNO

Najveći broj zločina nije prijavljen

Prema podacima misije OSCE-a čak 3.346, odnosno 76 odsto osumnjičenih za ratne zločine u Bosni i Hercegovini ostalo je neprocesuirano – kako to komentirate?

Neozbiljno je broj neprocesuiranih ratnih zločinaca svoditi na nešto više od 3.000 ljudi kada znamo da se samo nestalih osoba traži više od sedam hiljada. Tužilaštva su u dosadašnjim predmetima obuhvatila tek mali postotak ekshumiranih žrtava. Zahvaljujući nerazumnoj dogovoru iz 1998., tužilaštva iz Federacije vršila su ekshumacije na području Republike Srpske i obrnuto. Pritom ni jedno ni drugo pravosude nije bilo mjesno nadležno da poduzima dalje radnje. Tako samo u Prijedoru kod prvih 1.900 ekshumiranih tijela žrtava nije podignuta ni jedna optužnica od strane Kantonalnog tužilaštva u Bihaću, jer nisu bili mjesno nadležni.

U čemu je problem sa podizanjem prijava? Paradoksalno je da su manjinske zajednice nad kojim je počinjen najveći broj zločina bile najmanje u prilici da podnesu krivične prijave. Tamo gdje su nad njima zločini počinjeni, nije bilo uslova da odu u policiju ili tužilaštvo da zločine prijave, a tamo gdje su raseljeni postoja je problem mjesne nadležnosti. Najveći broj ratnih zločina niti je prijavljen niti su istražni organi uložili neki poseban napor da vlastitim radnjama dodu do svih počinioča. Nisu to uradili ni tamo gdje su morali, prilikom pronalaska masovnih i pojedinačnih grobnica sa tijelima žrtava.

Nedostupno je čak 87 optuženih. Kolika je odgovornost Srbije i Hrvatske, u kojima se nalazi dio osumnjičenih, pa i osuđenih za zločine?

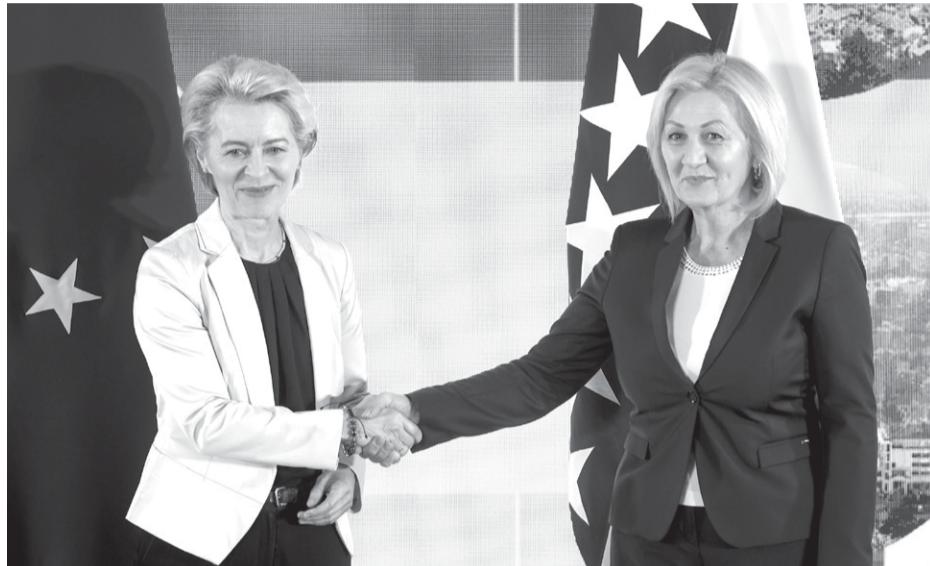
Činjenica da su Hrvatska, a pogotovo Srbija udomile toliki broj ratnih zločinaca nije više problem BiH. Javnost u tim zemljama trebala bi biti nespokojna što se kod njih kriju silovatelji, djecoubice i drugi ratni zločinci. Ti ljudi tamo žive pasjim životom u stalnom strahu od izručenja ili toga da će ih tamošnja pravosuđa izvesti pred lice pravde. Izuzetak su samo visoki oficiri i ratni profiteri koji imaju podršku vlasti ili su u stanju sebi pružiti kvalitetan standard. Oni su sada prijetnja za građane u Srbiji i Hrvatskoj. Postoje primjeri kada se ratni zločinci kriju i u BiH, kao u slučaju BRANIMIRA GLAVASA. Korektno bi bilo da svaka država neselektivno i pošteno procesira svakog zločinca koji joj se nađe unutar granica.

■ Dejan Kožul

Pažljivo građena slika celebrityja, čak i seks-simbla – Henry Kissinger
(Foto: Nationaal Archief Nederlands/Fotocollectie Anefo/Wikimedia Commons)

Put u neizvjesno

Evropsko vijeće 14. i 15. prosinca odlučuje o otvaranju pristupnih pregovora s Ukrajinom i BiH. Prvom se protivi Mađarska, a drugom Nizozemska

NAKON što je u lipnju prošle godine Evropska komisija (EK) dala preporuku da se Ukrajini i Moldaviji dodijeli status kandidatkinja za članstvo u Evropskoj uniji, odluka o tome hoće li te dvije zemlje dobiti zeleno svjetlo za početak pregovora trebala bi biti donesena na sastanku Evropskog vijeća koji će se održati 14. i 15. prosinca. Na lanjskom sastanku obećanje da će dobiti kandidacijski status jednom kada ispuniti kriterije dobila je Gruzija, dok se za pitanje članstva balkanskih država ne očekuju bitnije odluke. Srbija, Crna Gora, Sjeverna Makedonija, Albanija te Bosna i Hercegovina imaju kandidatski status, ali su samo

prve dvije otpočele pregovore i nisu daleko odmakle u ispunjavanju kriterija, dok je Kosovo blokirano činjenicom da pet članica EU-a ne priznaje njegovu državnost. Iako je u pitanju država koja je u aktivnom ratnom sukobu, Ukrajina je prošle godine dobila status kandidatkinje, a predsjednica EK-a URSULA VON DER LEYEN u studenom je izjavila da je 'ispunila više od 90 posto uvjeta' koje joj je Komisija lani postavila. Komisija je u ovogodišnjem izvještaju od Ukrajine zatražila da pojača institucionalne kapacitete za borbu protiv korupcije, izmjeni zakone koji se odnose na prijavljivanje imovine državnih dužnosnika, ograniči utjecaj oligarha i donese zakone za zaštitu manjina, ali je unatoč tome ostala pri političkom stavu da proces pristupanja Ukrajine treba ubrzati.

Predsjednica EK-a Ursula von der Leyen i predsjedavajuća Vijeća ministara BiH Borjana Krišto (Foto: Armin Durgut/PIXSELL)

PERSONA NON CROATA

Foto: IMAGO/Subash Shrestha/
ImagoStock&People

Od 29. studenog u Nepalu su prvi puta priznati istospolni brakovi, a pred matičara su prvi stali SURENDRA PANDEJ i MAJA GURUNG, transrodna žena legalno smatrana muškarcem. Par je u hinduskom obredu vjenčan već 2017., no suočavao se s osudama okoline i legalnim preprekama poput odbijanja sudova da njihov brak i registruju. Ipak, u svibnju je Vrhovni sud naložio registraciju takvih brakova, a prošlog mjeseca isto je dozvolilo nadležno ministarstvo. 'Postigli smo legalno priznanje, monumentalnu pobjedu ne samo za nas, nego za čitavu LGBTQ zajednicu', rekao je medijima Pandej.

■ J. B.

Uoči sastanka Evropskog vijeća idući tjeđan mađarski premijer VIKTOR ORBÁN u dva je navrata uputio predsjedniku toga tijela CHARLESU MICHELU pismo u kojem je od EU-a zatražio da ne otvara pregovore s Ukrajinom. Zaprijetio je i da će na nadolazećem sastanku iskoristiti pravo veta na plan da se Ukrajini dodijeli 50 milijardi eura pomoći iz evropskog proračuna. Odluka o početku pregovora također mora biti donesena jednoglasno, pa je Komisija najavila da će, kako bi dobila podršku Orbána, debllokirati finansijska sredstva namijenjena Mađarskoj ali zamrznuta zbog njezinog kršenja vladavine prava. Što se BiH tiče, ona je status kandidatkinje dobila prije godinu dana, no očekuje se da će na skorašnjem sastanku Evropskog vijeća dobiti uvjetnu preporuku za otvaranje pregovora, i to kada dosegne nužnu razinu uskladenosti s kriterijima za članstvo. No šest članica NATO saveza i EU-a, te Austrija koja nije članica NATO-a, u dva su navrata apelirale na EU da do kraja ove godine osigura otvaranje pristupnih pregovora s BiH. Podrška je upućena na inicijativu Hrvatske, uz obrazloženje da bi odgađanje moglo 'dodatno povećati nestabilnost u regiji' i ići na ruku 'protuevropski i protuzapadno nastrojenim političarima'. Austrijska ministrica obrane KLAUDIA TANNER u nedavnom posjetu Sarajevu rekla je da će ta zemlja na skorašnjem sastanku Evropskog vijeća tražiti da se i na BiH primijeni postupak ubrzanog pristupanja.

Kako navodi Radio Slobodna Evropa, u nacrtu dokumenta o kojem će raspravljati Evropsko vijeće poručuje se i da EU ne podržava secesionističke inicijative Republike Srpske. U dokumentu se navodi i 'ograničen napredak u reformama', mahom zbog učestalog kršenja Ustava BiH u tom entitetu. Ulogu koju ima Mađarska u odnosu na pristupanje Ukrajine EU-u za BiH bi mogla odigrati Nizozemska, čija je vlada nedavno svom parlamentu uputila priopćenje u kojem izražava protivljenje otvaranju pregovora s BiH. Skeptične su i Njemačka i Francuska, koje traže da se prije nastavka proširenja provede reforma procesa odlučivanja unutar same Unije. Inicijativa, čiji bi krajnji cilj trebala biti demokratizacija donošenja odluka u EU-u, nedavno je formalizirana rezolucijom Evropskog parlamenta. U pitanju je dugotrajan proces koji bi, ako to o njemu bude ovilo, pristupanje balkanskih zemalja mogao dodatno usporiti.

■ Tena Erceg

Feministički opći štrajk

DILJEM Baskije 30. je novembra održan generalni feministički štrajk. Baskijski feministički pokret na štrajk je pozvao u ime kolektivnog prava na skrb. Prvi je to generalni štrajk takve vrste u toj autonomnoj španjolskoj

zajednici koja broji oko tri milijuna stanovnika, a i na razini Europe strši kao izuzetno postignuće. U eksplicitno feminističkom generalnom štrajku tisuće radnika i radnika poduzeća je industrijske akcije kako bi zahtijevali 'sustav javne skrbi u zajednici'. Iako se radi o inicijativi proizašloj iz feminističkog pokreta, na štrajku se godinama zajednički radilo sa sindikatima koji predstavljaju oko dvije trećine svih sindikalno organiziranih radnika u Baskiji. Radnička vijeća koja predstavljaju radnike u 1.500 poduzeća obvezala su se pridružiti štrajku, a na sam dan štrajka održano je 125 prosvjeda diljem regije. Među štrajkačima su bili radnici i radnici tvornice automobila Mercedes u Vitoria-Gasteizu, metroa u Bilbau, javnozdravstvenih službi, najvećih tvrtki za čišćenje (Eulen, Garbaldi, ISS) i glavnog baskijskog televizijskog kanala (EITB). Pozivu su se odazvali i vodoinstalateri i metaliski radnici, kao i seksualne radnice i kućne pomoćnice.

Jedna od vodećih baskijskih feminističkih autorica i aktivistkinja JULE GOIKOETXEA u razgovoru za časopis Jacobin objasnila je kako je izgledalo organiziranje štrajka, i po čemu se razlikuje od prijašnjih feminističkih štrajkova koji su se održavali za Osmi mart. Raniji štrajkovi nisu bili generalni, a planiranje ovog štrajka započelo je 2020., u feminističkim kolektivima koji su se tijekom pandemije sve više fokusirali na pitanje skrbi. Konkretnim i strateški promišljenim koracima za cilj je postavljeno širenje feminističkog sindikalizma te mijenjanje prioriteta i raspona 'klasičnog' sindikalnog rada. Nije nevažno ni to što Baskija inače ima najvišu stopu štrajkova u Europi, uključujući duge štrajkove i velike recentne radničke pobjede u sektorima u kojima dominiraju žene, poput pružanja usluga čišćenja. Najnoviji podaci pokazuju da žene u Baskiji čine 56 posto svih sudionika štrajkova. Feministkinje su u toj regiji tijekom osmomartovskih prosvjeda dosljedno problematizirale pitanje kućanskog i skrbničkog rada, ali ga i konstantno uvezivale s problemima migrantskih radnika i radnika, za što su tradicionalni sindikati u svom radu ostajali zatvoreni.

Stvoren su tako prvi autonomni sindikati temeljeni na drugačijoj metodologiji i fokusu rada, poput sindikata seksualnih radnika i kućnih pomoćnica. Nadalje, upornim umrežavanjem feminističkih kolektiva s 'klasičnim' sindikatima, postepeno je došlo do promjena u tim krugovima. Sindikati su počeli prepoznavati i mobilizirati radništvo kojim se ranije nisu bavili. To je rezultiralo dugim štrajkovima u pojedinačnim sektorima i poduzećima, od kućanstava do maloprodajnog lanca H&M. Goikoetxea stoga naglašava da je za uspješno organiziranje generalnog štrajka presudna njegova intersindikalna narav, to da je feministički pokret godinama radio na pokretanju novih sindikata, kao i na transformaciji starih. Za taj proces prečaca nema. Postepeno su se širili po gradovima i selima, u mješovitim prostorima, od poduzeća i udruženja do kvarnovskih plenuma i kućanstava. Na plaćenoj i neplaćenoj razini rada, među zaposlenima i nezaposlenima. Nama sada preostaje da feminističko sindikalno organiziranje u Baskiji dalje pratimo, proučavamo, i – primjenjujemo.

■ Ivana Perić

Uzorci i posljedice

Sigurno slijetanje letjelice za uzimanje uzorka s asteroida Bennu bilo je ključno za uspjeh NASA-ine misije. U pomoć pri traženju mesta za slijetanje pritekao je i astrofizičar i gitarist Brian May. Uzorci su sretno stigli na Zemlju, ali do većeg dijela znanstvenici još ne mogu doći

PRIJE nešto više od tri godine, 20. listopada 2020., duboko u svemiru odvijala se drama. NASA-ina letjelica spremala se na riskantan manevar – primarnu svrhu svojeg postojanja – dok su se njeni kontrolori nemirno znojili s udaljenosti veće od 300 milijuna kilometara. Sonda OSIRIS-REX pokušavala je zagrabit uзорак s drugog nebeskog tijela, najveći u povijesti, i iz tog bliskog susreta izići neoštećena.

Znanstvenici i inženjeri u kontrolnom centru Lockheed Martina u Denveru nestrpljivo su čekali podatke s letjelice. Sve su informacije stizale s više od 18 minuta začasnjenja – toliko je dugo trebalo radijskim signalima, koji putuju brzinom svjetlosti, da stignu od letjelice do Zemlje. Letjelica je ili uspješno izvršila svoju misiju ili je već sasvim uništena... no oni će to doznati tek nakon što bude prekasno da bi išta mogli učiniti. Zato su sve što su mogli učiniti, učinili prije. OSIRIS-REX brižno je, čak dvije godine, obilazio asteroid Bennu i pomno bilježio svaki pedalj njegove površine. Znanstvenici su pažljivo birali moguće lokacije za ekstrakciju uzorka, vijećali i raspravliali. Nadali su se naći svojevsne ‘ravnice’ na asteroidu, područja glatkog površine gdje bi opasnost od oštećenja letjelice bila minimalna, no iznenadilo ih je koliko ih je malo bilo.

NASA-inom timu neočekivano je pritekao u pomoć britanski astrofizičar BRIAN MAY, široj javnosti poznatiji kao gitarist rock bend-a Queen, koji je zajedno s kolegama izradio stereoskopske fotografije površine asteroida kako bi lakše identificirali sigurna mjesta za slijetanje. Jednom kada su odabrali lokaciju, sonda je prošla još dvije generalne probe – simulirane prilaske asteroidu koji su namjerno prekinuti u zadnji čas. Sve što je moglo biti provjero i isprobano prije uzimanja uzorka,

bilo je. Preostalo je samo nadati se najboljem. Cilj je bio prikupiti barem 60 grama regolita, prašine i kamenja koji su prekrivali površinu Bennua.

Možda je i bolje da proces nisu mogli pratiti uživo. Umjesto da je letjelica naišla na koliko-toliko čvrsto tlo, prilikom kontakta s asteroidom glava za uzimanje uzorka doslovno je uronila u regolit, kao da se radilo o životu pijesku. Da su gledali kako se glava zabija više od 40 centimetara u površinu asteroida, znanstvenicima bi vjerojatno srce stalo od straha da bi cijela letjelica mogla zaglaviti u rahlom tlu. OSIRIS-REX se, pod vlastitim autonomijom, ipak uspio na vrijeme izdignuti i udaljiti od Bennua, a znanstvenici su se suočili s neočekivanim problemom – letjelica je prikupila previše uzorka. Mada bi se moglo činiti da se radi o željenom ishodu, taj je trenutak označio početak niza poteškoća s uzorcima, koje traju i dok pišemo ovaj tekst.

Asteroid Bennu majušni je objekt, promjera tek oko četvrt kilometra, no znanstvenicima je zanimljiv iz niza razloga. Za početak, radi se o asteroidu koji predstavlja zasad najveću poznatu prijetnju Zemlji kada se u obzir uzmu mogućnost sudara i njegova masa. Bennu ima elipsoidnu putanju koja se sječe s putanjom Zemlje oko Sunca te bi u budućnosti mogao prolaziti opasno blizu našeg planeta. Trenutne procjene govore o vjerojatnosti od 1 u 1750 da bi mogao pogoditi Zemlju negdje oko 24. rujna 2182., no šanse postoje i u godinama koje će prethoditi i slijediti tom datumu. Možda se radi o maloj vjerojatnosti, no njegov bi udar u Zemlju izazvao eksploziju snage 1,2 gigatona – 20 puta veću od sovjetske ‘Car-bombe’, najveće termonuklearne naprave u povijesti. Znanstvenike su stoga izrazito zanimali svi mogući detalji o njemu, od veličine i mase do točne putanje, a posebno njegov sastav.

Brian May – astrofizičar i gitarist Queen (Foto: Eamonn McCormack/Press Association/PIXSELL)

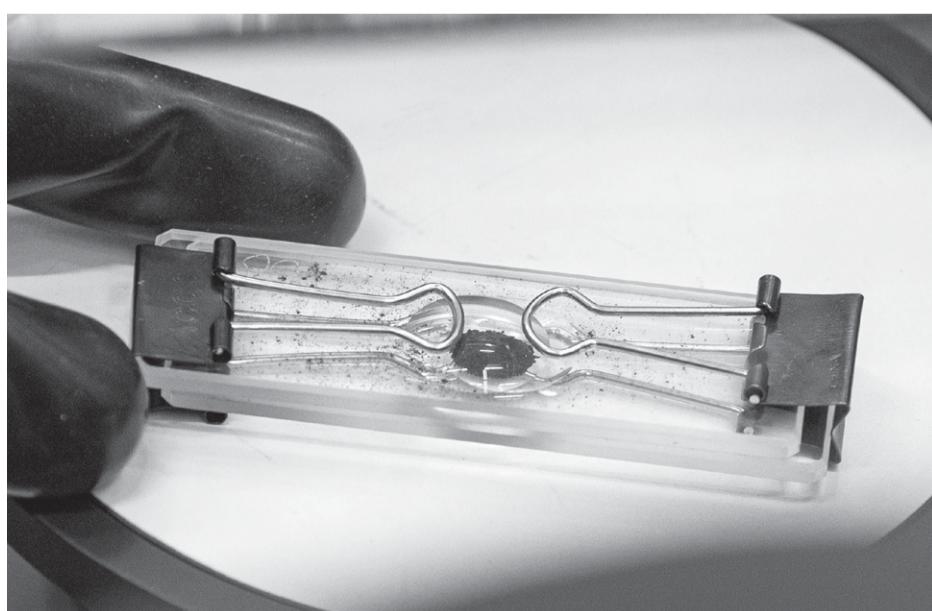
Bennu je zanimljiv i sam po sebi, čak i da se ne radi o potencijalno opasnom objektu. Pripada rijetkoj podvrsti ugljikovih asteroida, takozvanom B-tipu, za koje se vjeruje da su primitivni zaostatak iz davne prošlosti Sunčevog sustava, puni volatilnih organskih spojeva. Njegov sastav bi tako trebao predstavljati svojevrsnu vremensku kapsulu staru više od četiri milijarde godina, iz koje bismo mogli doznati kakvi su točno uvjeti vladali u vrijeme kada su se oko našeg Sunca stvarali prvi planeti. Posebno je zanimljivo pitanje kakve su se molekule tada nalazile u svemiru. Koliko je i kojih tipova organskih spojeva bilo u kojim količinama, koliko je moguće da su se preduvjeti za život – ili možda čak sam život – stvorili u svemiru puno ranije nego što je Zemlja postala nastanjuv planet u ‘zoni Zlatokose’ oko svoje zvijezde.

Korisno je napomenuti kako se termin ‘organski spojevi’ ovdje odnosi na ugljikovu kemiiju, na složene molekule na bazi ugljika koje su danas temelj svec poznatog života, no to ne implicira da su nastale kao nusproizvod života – pregršt prirodnih procesa u svemiru može rezultirati nastankom organskih spojeva. Detaljne tajne kemijskog sastava novorodenog Sunčevog sustava Bennu će nam vjerojatno polagano početi otkrivati kada se znanstvenici bace na proučavanje njegovih uzorka, što za sada još ne mogu u punom opsegu, sve zbog problema koji je započeo u listopadu 2020., na dan kada su prikupljeni. Glava za prikupljanje uzorka tada je neočekivano usisala toliko materijala da se nije mogla ispravno zatvoriti. Znanstvenici su ubrzo otkrili kako su kamenčići zaglavljeni u poklopac, zbog čega su sičušni dijelovi uzo-

raka bježali u svemir. Letjelica je po prvom planu trebala napraviti brzi krug oko svoje osi, kako bi mjerjenjem okretnog momenta izračunala masu prikupljenih uzorka, no od toga se odustalo kako još više sadržaja kanistra ne bi bilo ispušteno u svemir. Cijela je glava za uzorce stoga pospremljena u kapsulu za povratak na Zemlju, a letjelica se nakon još nekoliko preleta asteroida zaputila na svoje dugo putovanje kući, koje je trajalo više od dvije godine.

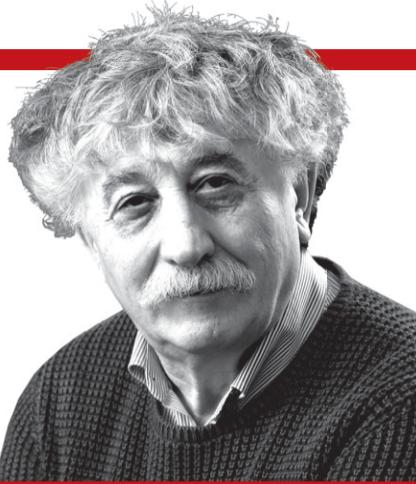
Kapsula u kojoj su se nalazili uzorci – dio unutar same glave, a dio rasut oko nje – ispuštena je na putanju prema Zemlji 24. rujna ove godine, s udaljenosti od 101.000 kilometara, pažljivo naciljana kako bi pala unutar vojnog poligona u američkoj saveznoj državi Utah. Nakon usporavanja u atmosferi, otvaranja dva padobrana i polaganog spusta, kapsula je konačno sletjela u Utah istog dana, a znanstvenici su požurili s njenim prebacivanjem u NASA-in Svemirski centar Johnson u Houstonu, gdje su je čekali posebno pripremljeni oprema i uvjeti. Znanstvenicima je od najveće važnosti bilo da spriječe bilo kakvu kontaminaciju uzorka. Bilo kakvo prisustvo ne samo zemaljskih bioorganizama, već i korozivne Zemljine atmosfere moglo bi obezvrijediti višegodišnji trud i oko milijard dolara utrošenih u donošenje komada asteroida na Zemlju. Kapsula je stoga prebačena u glovebox, zatvoreni pretinac ispunjen dušikom, inertnim plinom, u kojem znanstvenici manipuliraju sadržajem isključivo kroz zaštitne rukavice, samo alatom koji je odobren i dostupan unutar tog pretinca. Čim je kapsula otvorena, oko glave za skupljanje uzorka nađeno je gotovo 60 grama materijala s površine Bennua te je započelo slavlje jer je primarna misija ispunjena. No do ostatka, prepostavlja se puno većeg, još uvijek ne mogu doći. Dva od 35 zatvarača na poklopцу glave su se zaglavila i alati dostupni u pretinu ne mogu ih otvoriti. NASA-ini stručnjaci zato su pincetama i žličicama uspjeli izvući još malo uzorka, taman da se nakupi ukupno 70 grama, a ostatak su potom hermetički zatvorili i zapečatili u spremnik s dušikom, dok inženjeri razmišljaju kako otvoriti glavu do kraja ili barem kako pincetama skupiti ostatak uzorka.

Prvi pregledi uzorka pronašli su ono najzanimljivije, čemu su se znanstvenici i nadali – prisutnost vode i ugljikovih spojeva, a detaljnije će se analize obavljati u narednim mjesecima i godinama. Ukupno više od 200 znanstvenika diljem svijeta nestrpljivo čeka svoje dijelove uzorka, a veći dio ukupnog uzorka bit će pohranjen kako bi ga proučavale i buduće generacije znanstvenika, od kojih se neki još nisu ni rodili, u nadi da će znanost do tada još napredovati i da ćemo bolje znati što i kako tražiti u uzorcima. ■

Uzorak asteroida u londonskom Prirodoslovnom muzeju (Foto: Joshua Bratt/The Times/News Licensing/News Syndication/PIXSELL)

MAKSIMIR
I MIROGOJ

PIŠE Sinan Gudžević

*Htio sam da budem
bar jedan dan
u Utjehi, kojoj je,
po Bećovu svjedoče-
nju, ime nadjenuo
pjesnik Vito Nikolić.
Otići nisam mogao,
jer se na nekoliko
mjesta od velikih
kiša odronila ze-
mlja i na prugu i na
cestu. Zato smo se
opet čuli telefonom.
U dugom razgovoru
zazvali smo i poko-
ju uspomenu iz
Lucerna. Sjetili smo
se i vina teran*

Bećo i vino

OSMOG aprila ove godine, u Utjehi, između Bara i Ulcinja, umro je BEĆO KAPLANOVIĆ. Sahranjen je u rodnom selu Kunje, tri kilometra uzbrdo od Utjehe. Na grobu mu ne stoji ni godina rođenja ni godina smrti. Njegov grob podsjeća na one koje ljudi za života pripreme, a kad odu sa svijeta uklešu se na ploču godine. Svojim kćerkama JASMINI i SABINI ostavio je želju da mu na spomeniku bude napisano samo: Bećo. Klesar, očito nije razumio Bećovu želju, pa mu je napisao još i puno ime i prezime, Bećir Kaplanović, a ispod toga još i ono Bećo. Jasmina Kaplanović sad hoće da ispunji očevu želju potpuno, da klesar izbriše Bećovo građansko ime i prezime, a ako to ne uspije, namjerava da mu izradi novu bijelu ploču s jednom riječju: Bećo.

Beća sam upoznao u Lucernu, godine 1988. Ondje sam radio na recepciji hotela Park, bio sam noćni recepcionista, kod nas se to zove noćni portir, a Bećo me je zvao noćni direktor. Bećo je bio barmen, recepcioner, kabaretista, vodič turistički. U Jugoslaviji je završio ugostiteljsku školu, pa je radio u Titogradu. Kad smo se upoznali, imao je iza sebe već petnaestak godina gastarbajterskog iskustva po restoranima i hotelima u gradovima i na alpskim liticama. U Lucernu je tada radio u noćnom klubu Trocadero, na desnoj obali rijeke Reuss, klub je imao i bar, a ovaj se zvao Goethe bar. U noćnom klubu Trocadero Bećo je otvarao najbolje šampanjce ovoga svijeta. Toga je bilo toliko da je Bećo, od otvaranja šampanjaca, često imao žuljeve na obadva dlana. Pričam šta sam sam video.

Noćni klub i njegov bar su dobro plivali u švajcarskoj zabrani prostitutucije. U baru se točilo, pilo, trošilo i naplaćivalo, a uspaljene goste su dame vodile na druge adrese. Sloboda podvođenja u pijanom podvodništvu i odvodništvu. Nekoliko puta sam, kad sam imao slobodnu noć, otišao u Goethe bar, sjeo na visoku stolicu za barom, Bećo bi mi natocičio čašu šampanjca i odande sam gledao kako za niskim stolovima on poslužuje i naplaćuje. Za barom su, na visokim stolicama, sjedili gosti plitka džepa, a za stolovima su se baškarili bogataši ili oni koji su htjeli da ostave utisak. Kabaretske i barske dame su u snažnom i naočitom Beću vidjele pouzdanog zaštitnika, a njegova opuštenost, duhovitost i jezična kompetencija lebdjele su nad časama i usnama. Lako je izlazio na kraj s pripitom i usplahirenim gostima koji ma skupi šampanjac i zanosne žene pomute pamet. Sjetio sam se mnogo puta epigrama MAKEDONIJA KONSULA iz desete knjige 'Palatinske antologije':

Vina i tjelesne strasti sa kupkama štete životu.
Možda i štete, no znaj: nema života bez njih.

Između tri i četiri noću Bećo bi završio posao, pa napustio i krenuo kući. Mnogo puta bi svratio kod mene na sat-dva razgovora. U pravilu bi iz svoga bara donio flašu šampanjca, nju bi ostavio meni. Kod mene bi, u boravku za goste iza recepcije, za mramornim stolicićem, pio pivo Eichhof. Od tri do pet smo za tim stolom ličili na dva gavrana, kad ono u tmuran jesenji dan stoje na ledini, te dugo čavrljavaju jedan drugome. Bećove priče iz života u Švajcarskoj i u Jugoslaviji, sve same životne zgrade, bile su takve da su mi dva uha za njih bila malo.

Grob Beća Kaplanovića u selu Kunje, opština Bar.
Foto: Ekrem Zejnilić

Bećo Kaplanović je na posao odlazio uveče. Prije odlaska svratio bi u moj hotel i sa jugoslavenskim društvom za barom proveo bi skoro sat vremena. U tom jugoslavenskom društvu bio je i jedan Banjalučanin, zvao se DUŠAN VUKOVLJAK, koji je u Švajcarskoj imao rijetko radno mjesto: bio je trener švajcarske paralimpionske reprezentacije. Dušan je svojim takmičarima bio posvećen potpuno i pričao je čudesne zgode. Tu nacionalnu švicarsku družinu vodio je svake godine na pripreme u Istru. Pričao je kako njegovim sportistima odgovara istarsko podneblje i kako im pripreme poprave sve parametre za takmičenje. Mnogi od njih su osvajali medalje na najvećim takmičenjima po cijelom svijetu. O trojici trakača je ispričao kako svaki dan popiju po čašu istarskog vina i kako ih ono preporodi. Mora da sam mu djelovao jako znatnojno dok sam ga slušao, jer je jedne večeri naišao i poklonio mi bocu toga vina koje podiže motoričke i voljne sposobnosti njegovih sportista. Kazao je kako ga pravi neka jako dobra vinarija, te njegovu ekipu snabdijeva iz posebne kolekcije. Ime vinarije nisam upamlio, ime vina jesam: teran. Za vino teran čuo sam i prvu čašu terana popio sam u Lucernu, za mramornim stolicićem uz recepciju hotela Park, na Morgenstrasse 13. Kažem čašu, a bila je flaša, popio sam je s Bećom Kaplanovićem. Bećo je dobro poznavao vina, i za taj teran je rekao da, 'ako mu je u svakoj boci ovakvo vino' može biti upisan u veliku četvorku, zajedno sa *vranjem pro corde* (tada još *pro cordem*), *postupom i dingačem*. Te godine nam je, što meni što Beću, Dušan Vukovljak poklonio još nekoliko puta po flašu vina. Svaki put smo je Bećo i ja popili zajedno, pred zorom, na istom mjestu, za mramornim stolicićem u prostoru za goste iza recepcije hotela Park. Ne znam koliko smo boca te godine popili, računam da ih nije bilo manje od deset. To je godinama bio sav moj teran. I danas mi, kad pomislim na njega, pode voda na usta, kao onome paščetu u pokusu PAVLOVLJEVU. A ono što o vinu znam, svakako najviše dugujem Beću Kaplanoviću. U ovo života nisam baš pio, najviše što jesam, bilo je s Bećom, u prostoru za goste kraj recepcije hotela Park u Lucernu.

Teran sam kasnije ponekad pio i u Istri. Ali to nije bio onaj teran iz Lucerna. Svakako da nisam ni ja bio više onaj iz Lucerna, ali mora da ima i nešto objektivno u razlici između ta dva terana. Možda je vino koje su dobivali švajcarski paralimpici bilo od posebne rezerve, posebno godište, i kako to sve ide. Možda, ne znam. Dušan Vukovljak nije više živ, ne znam ni jesu li živi njegovi atletičari, nemam koga da pitam.

PRIJE nekoliko godina sam u novemburu bio u Podgorici. Bećo je tada već bio penzioner, pa je bio u svom rodnom kraju u uvjetima Utjeha, ondje je imao kuću, i boravio u njoj više nego u Lucernu. Bio je bez auta, te smo se dogovorili da se sutradan vidimo, da ja odem do Utjeha. Htio sam da budem bar jedan dan u Utjehi, kojoj je, po Bećovu svjedočenju, ime nadjenuo pjesnik VITO NIKOLIĆ. Otići nisam mogao, jer se na nekoliko mjesta od velikih kiša odronila zemlja i na prugu i na cestu. Zato smo se opet čuli telefonom. U dugom razgovoru zazvali smo i pokoju uspomenu iz Lucerna. Sjetili smo se i vina teran. Odmah me je pitao da li pratim 'svadu Hrvatske i Slovenije o onome vinu što su ga Duletovi paraplegičari pili za doping'. Ništa o tome nisam znao, pa mu nisam ni znao odgovoriti, a on mi je, e to je trebalo slušati, rekao: 'Ada pa će ti živjeti kad to ne znaš? Slovenci i Hrvati hoće jedni drugima oči da povade o tome čije je to vino, i kako da ga zovu. Opasno su se približili poludjelim Grcima koji hoće da Makedoniji predjenu ime!' Pa mi je tu ispričao kako je od nekoga čuo da je neki vinar iz Istre načinio i 'pjenušavac od terana'. Meni je to sve bilo novo, pa sam mu obećao da kad sljedeći put dodem u Crnu Goru, neću doći bez toga terana koji šušti kad ga u čašu nalijevaš. Ni to se nije dogodilo. Bećo je umro iznenada, od posljedica psorijaze, prije osam mjeseci, a ja još nisam okusio taj pjenušavi teran. Ako znate gdje se može nabaviti, javite mi, da ga okusim sam, za Beća, čovjeka koji je imao žuljeve na dlanovima, od otvaranja šampanjaca. ■

BETI ŽEROVC i SANJA HORVATINČIĆ Raznolikost spome- nika NOB-u njihova je ključna vrijednost

Naša knjiga kontrira trendu da se na visokomodernističke spomenike NOB-u ne gleda razvojno, nego kao da su pali na Balkan s neba. Taj pristup osporava našim prostorima i socijalizmu sposobnost proizvodnje nečega tako suvremenog i kompleksnog

POVJESNIČARKE umjetnosti BETI ŽEROVC i SANJA HORVATINČIĆ uredile su zbornik tekstova, monografiju 'Shaping revolutionary memory – The production of Monuments in Socialist Yugoslavia' ('Oblikovanje revolucionarnog pamćenja – Proizvodnja spomenika u socijalističkoj Jugoslaviji'; Udruženje Igor Zabel za kultu-

ru i teoriju i Archive Books, 2023.) U knjizi su, osim tekstova autorica, objavljeni i oni LJILJANE KOLEŠNIK, HEIKE KARGE, SABINE TANOVIC, MARIJE ĐORĐEVIĆ i VLADIMIRA KULIĆA te intervju s BOJANOM PEJIĆ. Objavljena je na engleskom jeziku i bogato opremljena fotografijama, a osim užoj struci, namijenjena je i široj javnosti, zbog čega razgovaramo s autoricama.

U razgovorima sa studentima došli smo do pitanja: zašto bi socijalistički sistem, umjesto spomenika dostupnih svima, stvarao apstrahirane i apstraktne, katkad posve hermetične objekte koje velik dio ljudi nije mogao ni razumjeti? – kaže Žerovc

Vaš suurednički rad na ovoj monografiji temeljen je i na predavačkom iskustvu s Odjekom za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Ljubljani o spomenicima NOB-u i revoluciji na tlu Jugoslavije. Što je najviše zanimalo, a što zbumjivalo vaše studente? ŽEROVC: Kad sam 2011. počela predavati, globalno oduševljenje modernističkim spomenicima iz bivše zajedničke države zbumjivalo je mlade generacije. Na području umjetnosti taj se prostor u okviru naše struke obično doima perifernim, pa je studente zanimalo od kuda globalna fascinacija, i to upravo tom baštinom. Budući da spomenici ranije nisu bili bitan dio slovenskog povijesnoumjetničkog narativa, oni nisu znali kako je i zašto došlo do spoja modernizma i spomenika. Činilo im se i da država, za koju oni često čuju da je bila siva, totalitarna i nesposobna, nikako ne bi mogla proizvesti nešto tako ultimativno *hype*. U razgovorima o jugoslavenskoj likovnoj i arhitekturnoj platformi tako smo došli do pitanja: zašto bi socijalistički sistem, u temama vezanim uz počast žrtvama iz svih društvenih slojeva,

umjesto spomenika dostupnih svima stvarao apstrahirane i apstraktne, katkad posve hermetične objekte koje velik dio ljudi nije mogao ni razumjeti ni uživati u njihovoj estetskoj izvrsnosti jer je za takvo što potrebna naobrazba? Tu je dakle za studente dolazilo do zbumjajuće kontradiktornosti: upravo spomenik, kao ideološki mehanizam koji bi Jugoslavene trebao uvjeriti da žive u egalitarnom društvu, mogao im je dati do znanja da to nije tako. Propitivali su i suvremenu recepciju: jesu li ti visokomodernistički spomenici istinski socijalistički i 'ljevičarski'? Mogu li oni doista transferirati taj tip vrijednosti ili tu moć umjetnosti danas tek priželjkujemo? Zašto je suvremeni kapitalistički svijet oduševljen njima? Zbog čega ih se tek sad integrira u zapadni umjetnički kanon? Mladima je teško razumjeti i činjenicu da je tadašnja mletačka umjetnička scena takve spomenike odbijala. O tome u knjizi razgovaramo s poznatom beogradskom kustosicom sedamdesetih i osamdesetih Bojanom Pejićem.

**Spomenici,
a ne 'spomeniks'**

U knjizi naglašavate pojam heterogenosti tog spomeničkog korpusa: što on uključuje?

HORVATINČIĆ: Upravo je raznolikost spomenika ključno obilježje – a mislim i vrijednost – te produkcije u cijelosti. Moje

bavljenje spomenicima od početka je bilo fokusirano na terenski rad. Zanimala me njihova prisutnost u praktički svakom naseljenom mjestu Jugoslavije, koja je do te mjere bila uobičajena da je spomenik NOB-u postao – i ostao, ako nije uklonjen – dio standardnog urbanog inventara. Kada to stavimo na mapu, vidimo da je u svega nekoliko desetljeća stvoren prilično gust sloj memorijalne 'okupacije' urbanog i prirodnog krajolika. Ovisno o tome kada je i u kojem dijelu Jugoslavije nastao, u kojem kulturološkom kodu je 'programirana' ikonografija, spomenik je za svoju sredinu mogao biti vrlo lako čitljiv, nalik spomenicima iz prethodnih razdoblja, poput bisti ili heroja i alegorija visoko iznad ljudi. S vremenom su dobili nova obilježja i funkcije, često ukidanjem standardnih tipoloških elemenata, poput postamenta, zauzimali su cijele trgrove, stvarali scenografije ili ambijente. Utilitarni spomenici poput domova kulture, svjetionika, parkova ili fontana nisu bili novost, ali je ambicioznost, pa i ekstravagancija u njihovu oblikovanju odražavala izdašna javna ulaganja. Zanimljive su strategije obilježavanja originalnih lokacija povijesnih događaja, svojevrsna sakralizacija partizanskog ratovanja kroz čuvanje 'aure' lokaliteta poput bolnica, mjesta sastanaka, formiranja brigada. Zbog nepristupačnosti tih lokacija važnu je ulogu imala dosjetljivost autora, uglavnom arhitekata. Kadakada su to bile elaborirane prostorne oznake ili vizualne asocijacije, kadakada doslovne rekonstrukcije objekata u šumi, muzeji na otvorenom.

Zašto je neophodno naglasiti historijski kontekst spomenika NOB-u?

ŽEROVC: Knjiga kontrira trendu da se na visokomodernističke spomenike ne gleda razvojno i usporedivo s drugim srodnim međunarodnim zbivanjima u to vrijeme, nego ih se predstavlja kao zasebnu vrstu, koja kao da je pala na Balkan s neba. Na stranim jezicima čak se koristi termin 'spomeniks'. Taj je pristup štetan. Recimo, odvraća nam pozornost od heterogenosti polja, pa i od razlika unutar te produkcije (recimo, kiparske i arhitektonске), a u isto vrijeme i osporava našim prostorima i socijalizmu sposobnost proizvodnje nečega tako suvremenog i producijski kompleksnog. Snažno je i ideološki uvjetovan: korištenjem termina 'spomeniks' u temelju se odričemo spomena antikapitalističke revolucije. Knjigu počinjemo analizom građe 19. stoljeća da bi razvojno objasnile preduvjetne tako ekskluzivne spomeničke produkcije nakon 1945. Već je prva Jugoslavija imala dobra suvremena umjetnička i arhitektonska znanja u vezi spomeničkog medija, kvalitetne autore, škole – poput PLEČNIKOVE u Ljubljani i MEŠTROVIĆEVE u Zagrebu – i veliku produkciju spomenika palima u Prvom svjetskom ratu. Tu su bile ujedinjene različite tradicije komemoriranja i upisivanja ideologije kroz vizualno u prostor pa je već u osnovi razmišljanje o spomeniku bilo složeno, da bi se svima udovoljilo. Budući da su od 19. stoljeća ovo bila područja žestokog nacionalizma, spomenik je bio shvaćen i kao alat za postizanje željenih agresivnih učinka.

Po čemu je poslijeratna jugoslavenska spomenička produkcija iznimna u europskom kontekstu?

ŽEROVC: Iznimna je primjerice po fokusu na složene komemorativne komplekse s modernističkim spomenicima uz koje je mlada država, bez dulje zajedničke povijesti i sa specifičnom doktrinom, intenzivno vezala svoje najvažnije karakteristike. Tim spomenicima se od kasnih 1950-ih sve manje oplakivalo žrtve i sve više se 'sakraliziralo' zajednička ratna postignuća, državnu dogmu i revoluciju, gdje se, između ostalog, pretpostavljalo da će visokomodernističke forme imati učinak revolucioniranja recipijenata. Da bi se dakle postigao transfer socijalističkih vrijednosti, implementirala se buržoaska mitologija o moći i univerzalnosti umjetnosti zapadnog tipa. Uz sve rečeno lakše je razumjeti činjenicu da je poznata arhitektonska revija L'architecture d'aujourd'hui 1963. godine te spomenike predstavila u broju posvećenom sakralnoj arhitekturi.

Ističete da antifašistički spomenici na tlu Jugoslavije iziskuju istovremeno razumevanje političkog sistema i kulturnih politika. Kako?

HORVATINČIĆ: Primjerice, Heike Karge u našoj knjizi piše o mukama specijalne savezne komisije Saveza boraca (SUBNOR-a) da sprovedu odluku o postavljanju 'općejugoslavenskih' spomenika tijekom 1950-ih godina. Ljiljana Kolešnik tu dekadu opisuje kao vrijeme bujanja javnih rasprava o kulturi, ali i izgradnje administrativnih uvjeta njene decentralizacije, koja će uzeti maha 1960-ih. Paralelni procesi političke i kulturne decentralizacije i liberalizacije rezultirali su sve većom stratifikacijom spomeničke produkcije: dok su se na nižim razinama pojavljivali različiti modeli proizvodnje spomenika, od zanatskih do amaterskih, praksa na najvišim razinama, koje su podrazumijevale i najveće investicije, sve se više profesionalizirala. Inzistiralo se na originalnosti i autorskoj autonomiji, na

Suprotno predodžbi o kontroli nad spomenicima, SUBNOR je morao provoditi odluke žirija koje nisu korespondirale ni s ukusom njegovih članova, bivših partizana i proletera, ni mještana i lokalnih zajednica koje su katkada i protestno odbijale eksperimentalna spomenička rješenja – ističe Horvatinčić

eksperimentalnim pristupima. Prevagu u žirijima saveznih natječaja redovito su donosili zagovaratelji visokomodernističkih rješenja – katkada oni koji su sami radili spomenike putem direktnih narudžbi, npr. BOGDAN BOGDANOVIĆ. Ako je namjera da se stvore 'općejugoslavenska' mjesta sjećanja kroz spomenike 'partizanu borcu', 'ženi borcu', 'jugoslavenskoj omladini' 1950-ih propala zbog nedovoljnog interesa suvremenih umjetnika za takve teme, ona je 1960-ih uskrsala kroz narudžbe koje su tematski bile tako široko definirane općenitim pojmovima poput 're-

volucije' ili 'pobjede', da su umjetnici mogli 'podvaliti' praktički bilo što što ih je estetski 'furalo'. Dakle suprotno predodžbi o kontroli nad spomenicima, SUBNOR je po pitanju oblikovanja većih narudžbi morao provoditi odluke žirija koje nisu nužno korespondirale ni s ukusom njegovih članova, bivših partizana i proletera, ni mještana i lokalnih zajednica koje su katkada i protestno odbijale eksperimentalna spomenička rješenja.

Kakva je situacija bila sa spomeničkom produkcijom u lokalnim sredinama?

HORVATINČIĆ: Amaterizam i jeftiniju, seriju produkciju spomenika, kakvu su si manje sredine mogle priuštiti, likovna je kritika odbacivala s prijezirom do te mjere da se predlagalo njihovo rušenje. Dolazilo je i do sukoba s nekim od ključnih protagonisti prethodne generacije 'figurativaca', odnosno onima koji su postavili temelje spomeničke produkcije još prije rata: AUGUSTINČIĆEM, RADAUŠEM, ali i njihovim učenicima figurativnog usmjerenja poput RADOVANIJA i SABOLIĆA. S druge strane, konzervatori su najveću spomeničku vrijednost vidjeli baš u očuvanju izvornog konteksta 'zbivanja revolucije' zagovarajući minimalne intervencije, što se pak kosilo s modernizacijskim ambicijama izgradnje reprezentativnih kompleksa. Konačno, recipijenti spomenika nisu bili klasno ni politički monolitna skupina. Mnoge naprasto nisu zanimali, a nekima su komunistička obilježja na partizanskim spomenicima – kako god oni oblikovani – bila ideološki

Beti Žerovc (Foto: Screenshot ZRC SAZU) (gore). Sanja Horvatinčić (Foto: Screenshot/VIDA TV) (dolje)

zazorna. To od 1990-ih otvoreno i iskazuju nihovim rušenjem ili uklanjanjem.

Čišćenje od komunizma

Što obilježava specifičnost odnosa prema toj spomeničkoj baštini u Hrvatskoj danas?

HORVATINČIĆ: Kada sam počela istraživanje početkom 2010-ih, činilo da je ta tema u Hrvatskoj čvrsto zarobljena između brutalne devastacije i revizionizma s jedne strane i elitističkog poimanja njihove umjetničke vrijednosti, s druge. Ako uopće, rušenje spomenika je bilo problem jedino u smislu gubitka modernističkog nasljeda. Istovremeno je antifašizam 'očišćen' od komunizma i revolucije kako bi se uklopio u tzv. evropske vrijednosti. Nije mnogo drugačije ni danas. U tom ideološkom ključu najbolje funkcioniраju spomenici bez petokrake, bez slike partizana, samo univerzalna zapadna estetika. Obnova spomenika nije manje ideološki impregnirana praksa od njegove izgradnje. Srušeni 'Spomenik pobjedi revolucije narađa Slavonije' nalazio se u fizički i ekonomski potpuno devastiranom kraju, obilježenom dubokim ranama posljednjeg rata. Istovremeno, okolini požeški kraj, osobito Zvečeve, prepuno je NOB-a: partizanskih groblja i spomenika civilnim žrtvama, partizanskih škola i tiskara, savezničkih aerodroma. Reklabih da takva mjesta danas, u vrijeme jačanja povjesnog revizionizma, mnogo jasnije govore o antifašizmu i revoluciji od 'najvećeg apstraktognog spomenika na svijetu'.

Što je za vas poanta suvremenog interesa za spomenike prošlosti?

Žerovc: Želimo li, u razmišljanjima o alternativama suvremenom kapitalizmu, zadržati fokus na jugoslavenskom socijalizmu, trebali bismo što jasnije reći što je u njemu funkcionalo, a što nije. To da je nešto kvalitetan umjetnički rad po kriteriju zapadnog umjetničkog kanona, ne znači nužno da je taj rad u funkciji spomenika mogao istovremeno učinkovito funkcionirati i kao ideološki alat ili barem ne kao ideološki alat u korist socijalističke ideologije, koja ga je postavila. Smeta mi kad danas o umjetnosti ili spomenicima razmišljamo kao da smo još uvek duboko u 20. stoljeću. Zanima me kakvi to spomenici danas, i da li uopće, učinkovito reproduciraju ideologiju socijalnih, egalitarnih, multietničkih država i zajednica i vrednote kao što su socijalna pravda, aktivna usmjereność na ljudе i zajednice, nekompetitivnost i kontraintividualizam. Pitam se je li sudjelovanje umjetnosti u tim procesima nužno i pozitivno? Recimo, u socijalizmu se u Sloveniji tzv. živim spomenicima – npr. školama – gdje se umjetnost nije upitala, puno aktivnije komemoriralo žene. S druge strane, razmišljam što je danas spomenik, tko ga postavlja i da li ga uopće prepoznajemo kao takvog. Gradi se puno spomenika na tradicionalan način, kroz koje veće ili manje zajednice upisuju svoje važne osobine u prostor. Često i pasivna agresija, a i glasne podjele i 'šećermanja', koje proizlaze iz njih, nisu ništa drukčiji od onih iz 19. stoljeća. Ali kad razmišljam koja se imena pojedinaca danas globalno slave uz spomenike nalik monumentalnim spojevima umjetnosti i arhitekture u javnom prostoru, ne mogu a da ne pomislim na luksuzne privatne umjetničke muzeje, u kojima se eksplicitno slavi umjetnost uz njene vlasnike. U ime umjetnosti, dragovoljno pristajemo na to da si najbogatiji muškarci svijeta tu vrstu obilježja postavljaju sami i njima prenose svoje vrijednosti. ■

Критик у главној улози

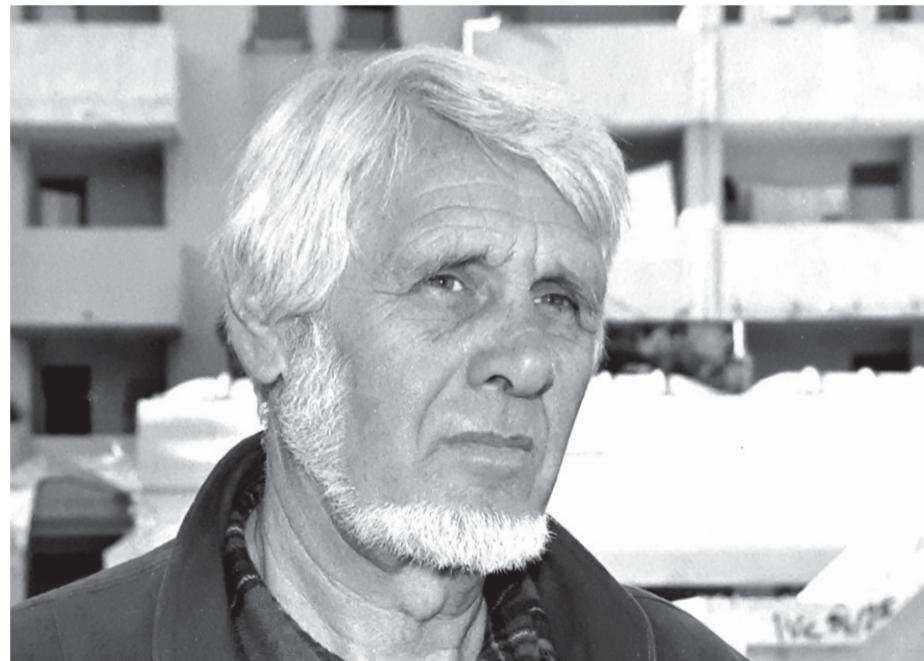
Кудрјавцевљев списатељски дискурс хотимице је желио заобићи журналистичку сензационалност и сухопарност израза примјерену 'широким масама'

ДАЛМАЦИЈА је као и море: све купи у се... Е, баш ову метафору моглоби се преобразити до у формулу по којој простор Далмације и менталитет Далматинаца за све другачије од себе може изнаћи копчу да оно нешто страно или туђе солидарно приђене к себи... Или макар допусти да се све придошло и фурешто у њој, Далмацији, најпослеје међу њезиним ребрима оствари или настани. Те су и такве тековине добро дошлице приправиле и парићале мјеста, конкретно, у Сплиту, да у њему алогају и обитељско гнијездо свију потомци изbjегличких руских бјелогардијаца, који су од друштвенога кошмара у властитој земљи побјегли из домовине дошавши довде у нас с надом за пронаћи свој властити мир. Међу тим бјегунцима пред Октобарском револуцијом из мајке Русије био је и АЛЕКСАНДАР КУДРЈАВЦЕВ, за овдашњу културу анонимни отац пре-познатога својега сина Анатолија Кудрјавцева; човјека, који ће као рођени Сплићанин постати једним од његових управо културолошких и хуманистичких симбола и штандарда и који ће живјети и дисати дух града кудикамо далеко више од својих вршњака и суграђана којима су 'и папе и диди били Торцида', илити фетиви мандрили, рекло би се: Сплићани 'о' колина'... Џор Тоља – како је овом великим и умном човјеку у Сплиту био надјенут пришварак – био је и више од аутохтоног Сплићанина...

Нема, мислим и вјеријем, пуно Сплићана – и међу живима и међу мртвима – који су с више запуханости дисали зрак овога града.

Снажне руске коријене млади је Анатолиј вазда његовоа и дао им да се посвема уткају у далматинско тло које га је отхранило, а он је свјесно понудио се бити добровољцем који ће, као стабљика, изникнути из тога хумуса развијши се до у грање и лишће смјерне интелектуалне крошње. Култура коју је на даљину усисао и традиција коју је свим својим осјетилима и осјећајима конзумирао, створили су од њега антропоморфни амалгам који се за читавога његовог живота остваривао као непорециви рефлекс недјељивога козмополитизма.

Обитељ Кудрјавцев имала је обитељску кућу у првом реду тик до Црвеног трга у Москви, а булдожери револуције самљени су је у прах заједно с читавим сусједствима, не би ли незаситни желудац мегаломаншине сварио читаве фамилијарне повијести и винограде обитељских лозâ

у потрази за данашњом визуrom једног међу највећим трговима на Земљи уопће. Та иста обитељ Кудрјавцев, осим што данас нема ни стопе од некадашњега метрополитанског московског огњишта властитог презимена, нема ама ни гробља на којему би било укопиште с лапидом с уклесаним именима где се може оставити цвијет или молитва прецима. Гробиште с обитељском раком било је убицирано тик уз Волгу, а накнадни архитекти смјера тока ријеке учинили су то да су умјетним рукавцима и меандрима преусмјерили течење воде, па је посљедње почивалиште предашника колења Кудрјавцев данас потопљено у дубини и неприступачно за близину... Волга је одавно испрала гробље и кости обитељи Кудрјавцев у њему.

Усуд је намијенио јувенилном Анатолију одрастање у сплитском Велом Варошу, који Сплићани од миља титулирају као – Мала Москва... Ако му већ није била суђена она исходишна по крви, а онда га је 'допала' она преко конала Шолте. Она, у Сплиту... И то формативно одрастање Тоље међу веловарошким рибарима и тежакцима, њиховим калетама и конобама, означило га је доживотно. Био је заљубљен у сваки детаљ Сплита и његове повијести, обичаја или навике. С дивљењем је слушао, па их онда и записивао, древне легенде из усмене предаје или анегдоте из не-фikcijskih приčâ starih Spilićana. Био је кроничар интиме града, 'спљетописац' како га је на једном мјесту описао Здравко Зима, а приврженост казалишту та-којер је зарана била загарантирана. Отац

му је пјевao у збору у Театру, сестра Вјерочка била је глумица и утемељитељица славнога казалишта 'Титови морнари', тога мрјестилишта будућих најпознатијих сплитских акторa...

А Анатолиј Кудрјавцев почeo је писati своje kritike za Slobodnu Dalmačiju na nagovor Vlatka Perkovića, šest godina od njega mlađeg kazališnog pragaoca, koji je u teatru prošao sve stepenice i hodiške, kuloare i promenoare: od glumca i asistenta режије, преко режисера i autora čije su drame izvođene na otvorenoj pozornici, do kazališnoga kritičara i teatrologa, pisca knjiga o scenkoj umjetnosti i sveучilišnom profesoru dramaturgiјe... U mnogochemu su im biografije, eto, bile podudarne. С tim da se Toљa glumom bavio amaterski, iz štosa, u mlađim danim, чак је и режираo; али, он је у svojoj karijeri prelazio iz pozornice u kazalište, a kasnije u akademiju teatrologije.

Као већ итекако искусни критичар у fojima i cijevi među stрукom, Anatoliј Kudrjavcev je 1983. godine objavio knjigu 'Гледалац са задатком' – u Zagrebu, molim lijepe, u tada vjernoj biblioteći 'Пролог' pod uređnicom palićem Slobodanom Šnađerom – koja je bila pionirski ostvaraj akumulacija kazališnih osvrtâ unutar stranica knjige. Игор Мандић био је родоначелником жанра, koji se prvi sjetio u knjigu preštampani po periodicama već objavljeni napise (književne kritike), a bila je to do dana

данашњега важна knjiga i smjerokaz reprezocije domaće nam literaturu jednoga vremena: 'Уз длаку' (1970.). Кудрјавцев је сабраo своje kritike iz spilitskog dnevniog lista, te proširoi panoramu vidika sa fortifikacijske promatracnici što ју је bio podigao Мандић (u međuvremenu, do ove Toљine knjige, Мандић је objavio i još jedan svetak pretriskanih knjizvenih, ali i dva libra glazbenih kritika, eseja i polemika).

Кудрјавцевљев списатељски дискурс također je хотимице желио заobići журналистичku сензационалност и сухопарност израза примјерену 'широким масама' читалаца. Као поета доктус он је своје оцјене театарских изведби зачињао метафоричним изразима и духовитим formulacijama што су биле већ same по себи некаква literarna vrsta; његовom stilu nije bilo нужно osobno odgledati predstavu o kojoj ova kritičar piše, па da mu буде интересантна његova rasplambla i prostora eruditkska konfabulacija kojom је svaki tekst obilovaо.

Често су Toљine kritike започињале каквом духовитошћу ili заfranacijom, delikatnom digresijom među kulise teatrolisko-dramske teorije, ali to niјe bilo agresivno i наметљivo. И сам је у прологу knjige 'Гледалац са задатком' bio iznino pomalo ironičnu batudu koja може послужiti i kao univerzalni postulat iz filozofije artizma: 'umjetnost очијука с критиком коју презире'... Али Toљa nije очијукаo ни са чим доли успоставом ravnovješa с unaprijed postavljennim iznimno visokim kriterijima. Ova његova knjiga niјe samo saldo јednoga гледаоца sa zadatkom pred novinskom redakcijom, pa i objektivnim zakonom s oštircem naukove heličere, nego је његova reakcija izasobe ostävila opus koji se може smatrati načrtom i kronotaksom za povijest јednoga razdoblja spilitskoga Teatra, ali i шире, будућi su obuhvaћene brojne predstave i особе iz cijele bivše države što su gostovali u Dioklecijanovom gradu. A i Toљa је путовао око, попуњавајуći sliku cjelovitosti.

И moglo se pretpostaviti kako ћe ovaj kritičar, već po vlastitom habitusu, naglasak afiniteta metnuti na zavicaune teme s bojama kampanilizma. Али ne, ширина његovih vidika prostrala se u svojoj punini, почевши s heleničkim tragicharima s kamennih tribina grčkih amfiteatara, Sofokla ili Euriptida, преко renesansnoga Šekspira, realističnoga Čehova i modernista Krleže, па do verističkoga Pirandela i suvremenika poput Daniila Kiša ili Slobodana Šnađera. Пучки teatar i čakavski recitali također nisu zaobiđeni, као ni sasvim monografski prikazi pojedinih artista (načcheshje) iz beogradskoga Ateljea 212, kad se Toљa s visokom uviđavnošću odnosio prema kreacijama готово neneadmashnih ZORANA RADMILOVITIĆ ili MIRE BAĆA.

Сплитом и Dalmačijom kružila је фама како су се Toљe бојали глумци i redatelji, riječju kazalištarci... То је neoprezna konstatacija. Тољe су се бојали natuščicci i artificijelnošću nadmetne oxolice bez talenta. Нису га се бојали ni Radě Šerbečići ni Muštafa Nadarević, ni Fabijan Šovagović ni Josip Genđa... Bojali su ga se, i prijetili su mu, akademski образовани epizodisti lišeni darovitosti који су karijeru proveli gledajući glumce bаш s pozornice, tik uz bok im, с metar ili dva udaljenosti... Anatoliј Kudrjavcev chega se god uхватio, pak, igrao је главне uloge. ■

Shane bio, Shane ostao

Ispod površinske grubosti, MacGowan je bio autor suptilne emotivnosti, ali i sugestivan izvođač. Sastavom The Pogues revolucionarno je povezao irski folk i punk, stvorivši jednu od najoriginalnijih sinteza u povijesti tzv. popularne muzike

SHANE is Shane' ('Shane je Shane') ili 'Shane is a shame' ('Shane je sramota') – ni danas ne znam što mi je zapravo NICK CAVE odgovorio na pitanje o SHANEU MACGOWANU koje sam mu postavio kasnog proljeća 1997. na press konferenciji u hotelu Sheraton, dan prije njegova prvog, znamenitog zagrebačkog koncerta u Lisinskom. Nick i Shane bili su prijatelji, 1992., godinu nakon Shaneova izbacivanja iz Poguesa zbog 'neprofesionalnog ponašanja', tj. kronične alkoholiziranosti, snimili su zajednički (maksi) singl 'What a Wonderful World' praćen antologijskim spotom, singl na kojem je Shane pjevao 'Lucy', jednu od najljepših Nickovih ljubavnih pjesama, a Nick 'Rainy Night in Soho', najljepšu Shaneovu ljubavnu pjesmu. Bio sam veliki poklonik obojice i, s obzirom na njihovu međusobnu vezu, bilo mi je logično Caveu postaviti pitanje o MacGowanu, a on je odgovorio tom jednom kratkom, pomalo gnomskom rečenicom, iz koje sam trebao shvatiti sve.

Doista, bio Shane – Shane ili *shame*, čini se da neke suštinske razlike nema. Jer Shane je bio i ostao Shane, na vlastitu štetu i ponos. Svojim ovisnostima (alkoholom trajno, po vlastitim riječima od pete godine života, heroinom povremeno) uništavao je sama sebe, ali i činio si osjećaj života lakšim i ljepšim. S tridesetak godina izjavio je da nikad neće prestati piti jer se pripit osjeća najbolje – toga se držao, nije lagao ni sebi ni drugima, s njim je svatko znao na čemu je. Cave ga je nedavno opisao kao izuzetno dragog čovjeka koji je uvijek bio ljubazan prema tzv. običnim ljudima, sa sobom je nosio novčanice kako bi ih mogao dijeliti prošnjacima po ulicama. Kao suštu suprotnost slici grubog, pa i opasnog čovjeka koja se o njemu mogla dobiti, među ostalim i zbog dijelova tekstova nekih njegovih pjesama, a svakako zbog njegove često nesvakidašnje zapuštene, prepoznatljivo bezube pojave.

Nisam imao sreću vidjeti ga na koncertu u blizini Bečkog Novog Mjesta proljeća 1996., na minifestivalu gdje su u nizu nastupali Skunk Anansie, Nick Cave and the Bad Seeds i, kao glavne zvijezde večeri, The Pogues, jer Shane već pet godina nije bio u bendu koji bez njega i bez jedine mu adekvatne zamjene, legende Clash-a JOEA STRUMMERA, nije mogao biti isti. No svega dvije godine kasnije nastupio je u

zagrebačkom Domu sportova na posljednjem izdanju festivala Fiju briju sa svojim tadašnjim bendom The Popes. Došao sam gripozan, s visokom temperaturom, samo zbog njega, da bih užasnut svjedočio najgorem koncertu u životu – Shane se jedva držao na nogama i, umjesto pjevanja, nešto je potpuno nerazgovijetno mumljao u mikrofon, zapravo pored njega. Možda je to bilo vrijeme kad je njegova autodestrukcija dosegla vrhunac; u svakom slučaju, kad je 2011. drugi put nastupio u Zagrebu, ovog puta na Šalati i zajedno s Pogesima, bio je u neusporedivo boljem izdanju. Njegovo pjevanje nije imalo nekadašnju nevjerojatnu sugestivnost, ali bio je relativno artikuliran i prepoznatljiv, pa je uz vrhunsku podršku ostatka benda mogao proći

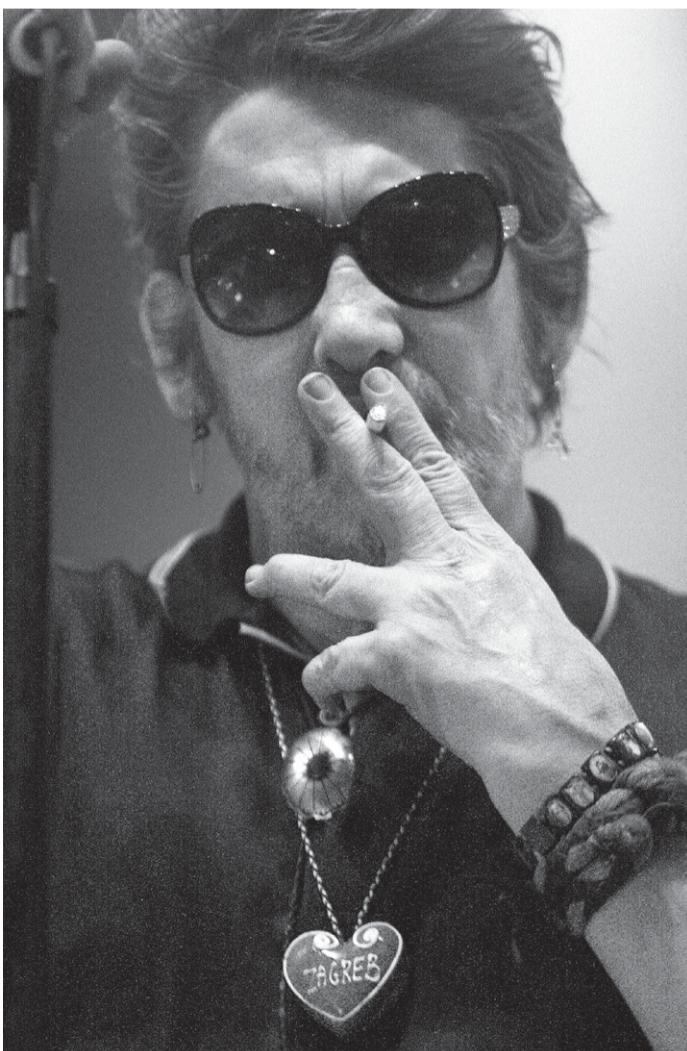
kao korektan. No ostao je žal jer smo svi koji smo voljeli taj bend i Shanea u njemu shvatili da se njihovi najbolji dani nikad neće vratiti.

Shane MacGowan rodio se na Božić 1957. u engleskom selu Pemburyju od irskih roditelja, rano djetinjstvo proveo je u Irskoj, a škole je pohađao u raznim krajevima Engleske, da bi naposljetku završio u 'najvećem irskom gradu' Londonu. Naime, kao literarno darovit učenik dobio je stipendiju za prestižnu Westminstersku školu, odakle je međutim izbačen nakon samo godinu dana zbog posjedovanja droge. Kao i za mnoge druge mladiće i djevojke njegove generacije, dolazak punka i za njega je bio presudan – opisao je to razdoblje prosvjetljujućim i punim prirodnog života, a pod utjecajem Sex Pistolsa i Clash-a osno-

vao je svoj prvi bend znakovita imena Nipple Erectors. No ono što je uslijedilo bilo je još bolje, barem u smislu povijesti umjetničke vrste pjevane pjesme. Okrenuvši se krasnoj tradiciji irskih popijevki i balada, 1982. pokrenuo je novi sastav The Pogues koji je revolucionarno povezao irski folk i punk, stvorivši jednu od najoriginalnijih sinteza u povijesti tzv. popularne muzike. Već prvi singl benda, 'Dark Streets of London', Shaneov autorski rad, suvereno je demonstrirao 'recept' – razarna melodija bržeg tempa, instrumentacija oslonjena na tradicionalne sviraljke poput harmonike i bendža te naracija iz prvog lica lika 'prokletnika', s izvanrednim osjećajem za ambijentaciju i posljedično atmosferu te bitnim motivima protoka vremena, odnosno sjećanja, i Božića. Prvi album 'Red Roses for Me' iz 1984. naišao je na odobravanje kritike kao 'svjež vjetar', sljedeći 'Rum, Sodomy & the Lash' iz 1985. podržan je još više, da bi kreativni vrhunac i svjetska afirmacija uslijedili 1988. s remek-djelom 'If I Should Fall from Grace with God'. Na tom albumu Shaneova autorska dominacija nije bila izražena kao prije – štoviše, možda najfascinantniju pjesmu, potresnu 'Thousands Are Sailing' o irskim iseljenicima u Ameriku, napisao je gitarist PHIL CHEVRON – ali Shaneov pjevački doprinos, nevjerojatna emotivnost izvedbi, bili su među ključnim faktorima. Album je obilježio i najveći hit benda, legendarna božićna 'Fairytale of New York', zajednički rad Shanea te bendžoista i mandolinista JEMA FINERA, složene (okvirne i dijaloške) narrativne strukture, divnog molskog prijelaza u refrenu i nezaboravnog vokalnog učešća KIRSTY MACCOLL. Od samostalnih Shaneovih radova, antologijske su razigrana naslovna pjesma te nježna balada 'Lullaby of London', kojima je iznova demonstrirao, s jedne strane, dojmljivu slikovitost, s druge bogato narativno tkanje; s jedne strane vitalističku energiju i radost i pred smrću, s druge suptilnu emotivnost. S Pogesima je snimio još dva albuma kojima je bend održao kvalitativnu razinu, ali više nije bilo nekadašnje svježine.

Umjetnička ostavština Shanea MacGowana možda je ponajprije koncentrirana u trima pjesmama – 'Fairytale of New York', 'Rainy Night in Soho' i dosad nespomenutoj, a izuzetnoj 'A Pair of Brown Eyes'. Potonja, izvorno objavljena kao singl 1985., također rabi okvirnu, dvostruku naraciju i povezuje naturalističke slike vojnika (i pijanaca) rasutih (dijelova) tijela s (pomalo sablasnom) čežnjom za smedim očima kao simbolom jednom, čini se, posjedovane (ljubavne) nedosezivosti, odnosno simbolom čežnje za nedosezivim kao takvim. Kao dosta puta u svojim uradcima, Shane se referira na druge autore, izvođače i djela – ovdje na JOHNNYJA CASHA i klasičnu over the top pjesmu 'A Thing Called Love' te na 'My Elusive Dreams' u izvedbi RAYA LYNAME i PHILOMENE BEGLEY – ali 'A Pair of Brown Eyes' kao da je najviše progleta duhom SCHOPENHAUERA. Oporost i osjetljivost, krv i blato, ptice koje cvrkuću na drveću i povjetarac, sve zajedno čini svijet te nevjerojatne pjesme o čežnji kao smislju ljubavi i egzistencije. Samo da je nju napisao i otpjevao u životu, Shane MacGowan bio bi veliki kantautor, ali (srećom) njegov je opus mnogo širi, prepun nezaboravnih stihova poput onih iz 'Rainy Night in Soho' koji zvuče kao njegov životni *credo* – 'I'm not singing for the future / I'm not singing of the past / I'm not talking of the first times / I never think about the last.' ('Ne pjevam za budućnost / Ne pjevam o prošlosti / Ne govorim o prvim vremenima / Nikada ne razmišljam o posljednjim.')

Nick Cave napisao je povodom Shaneova odlaska: 'Prelijep i oštećen čovjek, koji je utjelovio vrstu čistoće i nevinosti i velikodušnosti i spiritualne inteligencije kao nitko drugi.' Nema boljih riječi za oproštaj. ■

Shane MacGowan s Pogesima na Šalati 2011.
(Foto: Željko Hladika/
PIXSELL)

HRVOJE TURKOVIĆ

Nedostaje nam javnih teorijskih rasprava o filmu

Teorija filma uglavnom je bila teorijom igranog filma i teorijom ‘filmske umjetnosti’. Moje studije proizlaze iz dugogodišnjeg nastojanja da analitički razmotrim strukturnu raznovrsnost filmskih djela, bez obzira na to računaju li se kao ‘umjetnička’ ili ne, jesu li igrana ili drugačija

AJISTAKNUTIJI teoretičar u povijesti hrvatske filmologije HRVOJE TURKOVIĆ nedavno je navršio 80. godinu života. Tim povodom Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Akademija dramske umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu i Odsjek za komparativnu književnost zagrebačkog Filozofskog 9. prosinca organiziraju skup 'Filmologija, kritika, umjetnost', posvećen na našim prostorima neusporedivo obimnom i raznolikom Turkovićevu opusu. Povod je to i za ovaj razgovor.

Lijep životni jubilej logično je iskoristiti za rekapitulaciju vašeg rada koji je, u smislu njegova uknjiživanja, započeo prije nešto manje od 40 godina. Prvu knjigu 'Filmska opredjeljenja' objavili ste 1985., a nakon nje uslijedilo je petnaestak drugih u kojima ste se bavili raznim filmskoteorijskim aspektima, od montaže ('Teorija filma') preko stilistike ('Retoričke regulacije') do žanrova, odnosno rodova ('Nacrt filmske genologije'), ali i sabrali dio svog vrijednog kritičarskog djelovanja. Svojedobno ste napisali da je po vašem shvaćanju predmet teorije filma 'film u svim njegovim namjenama i uporabama'. Je li vaš cilj bio istražiti sve te namjere i uporabe te sva sredstva kojima se one ostvaruju? Ako jest, koliko ste u tome uspjeli?

Polazno mi to nije bio cilj, ali tijekom kritičarske, a onda i predavačke prakse to je dijelom postao. Doduše, manje cilj, a više uočena i preuzeta obaveza. Moje polazno nastojanje bilo je da sebi protumačim jake dojmove koji su ostavljeni poneki – osobito modernistički – filmovi koje sam doživljavao paradigmatski umjetničkim, a nadovezivali su se na dojmove koje su na mene ostavljala djela drugih umjetnosti. Htio sam nekako shvatiti prirodu tih dojnova i što to u filmu navodi na njih. Mučio sam se s tim 'neuhvatljivostima', tražio u časopisnim i novinskim člancima i onda pristupačnoj literaturi o filmu, osobito u različitim 'tehničkim' priručnicima, orijentire za svoja razmišljanja. Shvaćao sam to kao teorijsku zaokupljenost. Ali, kako sam bio naveden na pisanje kritika, na praćenje repertoara, festivala, televizije, probudila se radoznalost za različite, itekako prisutne varijante filma, za različite oblike televizijskih emisija, za popularne oblike, kao i za one ekskluzivno umjetničke. Sve sam jače uočavao ograničenja i u dominantnom kritičarskom i teorijskom pristupu koji je prevladavajuće koncentriran na igrani film s kino- i festivalskog repertoara, tu i tamo i na dokumentarni, a gotovo nikako na eksperimentalni.

Uočavao sam i činjenicu da je teorija filma ustvari bila uglavnom teorijom igranog filma i teorijom 'filmske umjetnosti', a da se brojne druge vrste filmova – među njima i vrlo artikulirane, podrazumijevane neumjetničke vrste, poput reklama, namjenskih filmova, reportaža, obrazovnih filmova te različitih televizijskih emisija – jednostavno previđalo, kao da ne postoje. Iako sam se i ja u ondašnjim kritikama, ranim teorijskim tekstovima i predavanjima iz teorije montaže bavio tim dominantnim stvarima, počeo sam osjećati obavezu da uzmem u obzir i ostale oblike filma, da se teorija filma temelji na filmu uzetom u njevoj empirijskoj ukupnosti, a ne na tek selektivnom uzorku filmskih vrsta. Moja 'Teorija filma' nastojala je uvodno dati teorijski ('epistemološko-komunikacijski') okvir za obuhvaćanje svih postojećih tipova filmova, a 'Nacrt filmske genologije', kao i posljednja knjiga 'Tipovi filmskog izlaganja' rezime su mojeg dugogodišnjeg nasto-

Bilo je više teorijskih 'suputnika' u vrijeme kad sam počeo objavljivati teorijske tekstove, ali je Dušan Stojanović bio jedini teorijski 'sugovornik'. Uz dugo poznanstvo s Antonom Peterlićem, nisam nikada imao teorijsko-raspravljački razgovor s njime, a ni s Brankom Belanom

Teorijski suputnici

U jugoslavensko doba imali ste važnog filmskoteorijskog suputnika u najvažnijem srpskom teoretičaru i začetniku sustavnog filmskog teoretiziranja u Jugoslaviji Dušanu Stojanoviću, s kojim ste rado diskutirali i polemizirali. U samostalnoj Hrvatskoj takvog sugovornika do danas niste dobili, odnosno snažan je dojam da ste ostali neka vrsta usamljenog viteza na polju filmske teorije u nas, barem što se tiče sustavnog teoretiziranja. Je li takav dojam točan i, ako jest, kako je na vas utjecao nedostatak aktivne, dijaloske recepcije vašeg teorijskog rada na matičnom tlu?

Zapravo, bilo je više teorijskih 'suputnika' u vrijeme kad sam počeo objavljivati teorijske tekstove – osim DUŠANA STOJANOVIĆA, to su bili ANTE PETERLIĆ i BRANKO BELAN – ali je Stojanović bio jedini teorijski 'sugovornik'. S njime sam, naime, neko vrijeme razmjenjivao pisma u kojima smo sučeljavali svoje teorijske argumente, a ta bi razmjena ostala nepoznatom da je on nije odlučio objaviti u svojem filmološkom časopisu 'Filmske sveske'. Za razliku od analitičke anglosaksonske teorije, kod nas – a ni u Europi uopće – nisu baš prisutne vezane javne teorijske rasprave, uzajamno raščišćavanje problematičnih aspekata teorija. Svatko više-manje tjera 'svou' teoriju, eventualno tek s usputnim, polemički nerazvijenim referencama na 'suputnike'. Recimo, uza sve dugo poznanstvo s Peterlićem, nisam nikada imao neki teorijsko-raspravljački razgovor s njime, a ni s Belanom. Ni moje ondašnje kritičarske kolege i prijatelje teorija uglavnom nije zanimala, pa takve razgovore nismo ni imali, a nemam ih ni dan-danas. Dušan Stojanović mi je, međutim, bio neizmjerno važan – važniji – kao urednik Filmskih svezaka koji je jako poticao na objavljivanje teorijskih radova, mene osobito, pa sam u njima obilno surađivao, kao što su mi u Hrvatskoj dragocjeno poticajni urednici bili

ZORAN TADIĆ (za Studentski list i revijalni Polet) i PETAR KRELJA (za radio), a potom ANTE PETERLIĆ (za tekstove u 'Filmskoj enciklopediji'). Iako i danas ima minimalno 'teorijskih suputnika', jer i nadalje ljudi ne doživljavaju teoriju kao nešto u što bi bili kontinuirano uvučeni, donekle je bolja situacija utoliko što se bar uzajamno referiramo i u ponečem nadovezujemo, iako i nadalje uzajamno teorijski ne raspravljamo, ni privatno ni javno, tekstualno.

Temelji montaže

Teorijski, ali i kao nastavnik na ADU-u, puno ste se bavili montažom. Dojma sam da ste veliki poklonik dominantne montažne prakse ponajprije razvijene i definitivno potvrđene u Hollywoodu, dakle (naizgled) bogatog i funkcionalnog raskadriravanja scene. Zagovornici dugog kadra i tzv. montaže unutar kadra tvrdili su da je potonji stil bliži istini životne stvarnosti, realističniji, a zadnjih više godina u sferi tzv. umjetničkog filma popularna je *slow cinema* poetika, gdje se, za razliku od vremena Wellesa, Wylera i osobito Jancsóa, preferira izrazito statičan dugi kadar. Kakvo je vaše mišljenje o toj opreci naglašene montaže s jedne strane, montaže unutar kadra s druge te naglašene redukcije bilo kakve montaže s treće?

Kad sam počeo predavati teoriju montaže (a Branko Belan me je doveo da ga 'naslijedim' na Akademiji) držao sam da moja predavanja ne bi trebala biti pregledom različitih spekulativnih torija montaže, nego da se trebam usredotočiti na probleme s kojima se filmaši, odnosno studenti suočavaju kad trebaju raditi filmove. To znači da ih podučavam tzv. 'pravilima montaže' kako su artikulirana (i verbalizirana) u stvaračkoj praksi, ali i u različitim montažnim teorijama i 'tehničkim' priručnicima. Ali ne da činim samo to, nego sam shvatio kao svoj prvenstveni teorijski zadatak da objasnim zašto su ta pravila uopće uspostavljena, na čemu se (uglavnom psihološki) temelje i u kojem kontekstu se mogu funkcionalno primijeniti, a u kojem ne. Kako su se ta pravila dominantno odnosila na montažu scena u igranim filmovima, to jest na tzv. 'kontinuiranu montažu', njoj sam i posvetio glavninu predavanja, a njoj je posvećen i veći dio moje 'Teorije filma'. Ali kao što sam na početku ovog intervjua rekao, moj je interes bio da teoriju, pa i teoriju montaže, protegnem na sve tipove filmova i postojećih filmskih, dakle i montažnih, struktura.

A kad nije posrijedi 'kontinuirana montaža' koja podrazumijeva da se montažno 'konstruira' ili 'analizira' isti prizor (scena), onda se tu upliču neki drugačiji i širi izlagачki kriteriji koji su u temelju različitih 'tipova izlaganja'. Oni se uglavnom temelje na tzv. diskontinuiranoj montaži (npr. opisni segmenti, montažne sekvence, struktura obrazovnog i znanstvenog filma, reportaža, 'spotovska montaža'), pa i na odsutnosti montaže (kao u filmovima od jednog kadra, odnosno dugih kadrova, spomenutih 'sporih filmova'). Zato sam na Akademiji, sad već dosta davno, uveo poseban kolegij nazvan 'Tipovi filmskog izlaganja', u kojem sam pokazivao po kojim se načelima organiziraju različiti tipovi izlaganja, ne samo narativni (npr. opisni, pojmovni, nabrajalački, poetski), tipovi koji se pretežito temelje na diskontinuiranoj montaži i na uspostavljanju drugačijih veza među kadrovima od onih prizornih,

kakve su u sceni. Konačno sumiranje tog smjera razmišljanja prisutno je, kako sam spomenuo, u posljednjoj mojoj knjizi pod istim nazivom kao i predavanja: 'Tipovi filmskog izlaganja'.

Ostvarili ste vrhunske domete i na tlu kritike, povezujući formalističko-strukturalističko nasljeđe i politiku autora. Drugim riječima, podjednako su vas interesirali oblikovni postupci i autorski svjetonazor, odnosno kako se formom ostvaruje sadržaj. Smatrate li to optimalnim kritičkim pristupom i što mislite o dominaciji interpretacijske odnosno ideološke kritike? U pogledu odnosa formalističke i interpretativne kritike, kroz povijest su zabilježeni ekstremi od potpunog ignoriranja, recimo, degulantnog rasizma poradi pionirske formalne superiornosti u Griffithovu 'Radjanju nacije', ili notorne propagande patrijarhalnosti i kapitalizma u stilski zaraznom lakoćom oblikovanju Lubitschevoj 'Ninočki', do potpunog ignoriranja estetskog sloja djeła zbog ideološke nepočudnosti, ili vrlo nategnutog učitavanja značenja.

Moje kritičarsko opredjeljenje bilo je, prvo, da izbjegnem jednostranost tzv. 'sadržajne', odnosno 'tematske' kritike koja uopće ne uzima u obzir kojim se (npr. vizualno-zvučnim) postupcima taj sadržaj tematizirao, artikulirao, pa sam se trudio da pokušam shvatiti prirodu dojma koji odredeni film ostavlja na mene (podjednako onaj senzualni kao i 'svjetonazorski'), a potom da razmotrim koje sve (sadržajne, stilske) komponente tog filma tome pridonose. Bilo je to na tragu onog kako su filmovima pristupali npr. Ante Peterlić, ANDRÉ BAZIN, ANDREW SARRIS, a i dio tradicije književne kritike – MATOŠ, ŠIMIĆ, UJEVIĆ, ŠOLJAN. No implicitna popratna osobina mojeg pisanja kritika bila je u demonstrativnom ignoriranju političko-ideoloških, doktrinarno teorijskih, pristupa – jer je vrijeme kad sam dominantno pisao kritike bilo vrijeme još uvijek prisutna političko-ideološkog intervencionizma s kojim sam i javno polemizirao, a može se to provjeriti u mojoj knjizi 'Politikom po kulturi'.

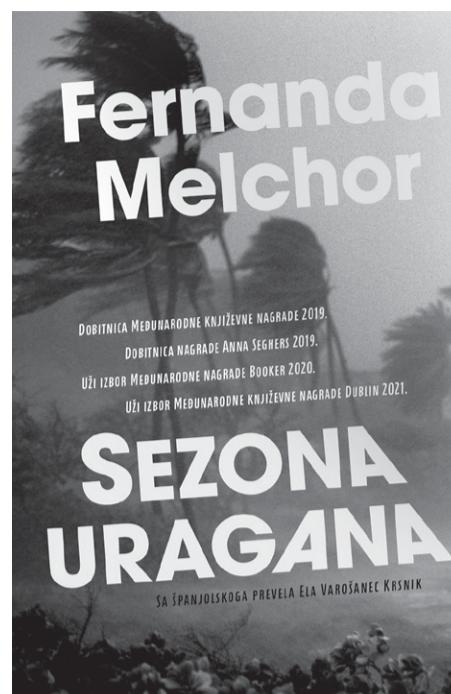
Tako i ovo novije doba kad se i od filmova i od filmske kritike, što iz nasušne potrebe, što pomodno, traži socijalno-politički 'angažman' – to je tradicionalni termin marksističke kritike – ja sam ostao, sad konzervativno, distanciran. Registriram dobre aspekte takve angažiranosti – profeminističke, promajnske, antirasističke – ali i brojne loše dogmatske i tvrdokorno indoktrinacijske, samopromocijske aspekte brojnih takvih pristupa.

Davno ste dobili dvije prestižne nagrade za životno djelo, prije desetak godina Nagradu Vladimir Nazor, prije petnaest Nagradu Vladimir Vuković, ali to vas nije uljuljkalo. Nastavili ste s intenzivnim radom i nakon niza godina privodite kraj 'Filmski enciklopedijski rječnik', jedan od vaših, čini mi se, životnih projekata. Vaša se energija i dalje čini neiscrpnom, što novo planirate?

Pa, teško da me ikoja nagrada, pa i ona 'životna', može uljuljkati. Drage su mi, ali prolazno, nemaju neku prekretničku, dramatičnu ulogu u mojoj svakodnevnom životu i radu. A rad na rječniku pokazao se 'životnim projektom' tek utoliko što mi je blokira veliko razdoblje mojeg kasnog života, u priličnoj mjeri eliminirajući moje druge, personalnije projekte. A energija je itekako iscrpiva, sve više i više kako se moje pozne godine razvlače.

Fernanda Melchor: Sezona uragana

(sa španjolskog prevela Ela Varošanec
Krsnik, Vuković & Runjić, Zagreb, 2023.)

Melchor ne piše da bi
nas zabavila i šokirala

PIŠE Dragan Jurak

Istina groba

Roman koji se ne obraća uhu čitatelja, nego je glas viknut u crnu bačvu

SEZONA uragana' meksičke spisateljice FERNANDE MELCHOR dolazi poput ljljačke u punom zamahu. Jedan krivi korak i prema zatečenom čitatelju iz visine već leti ljljačka s trinaestogodišnjom djevojčicom. Norma (13) pobjegla je od kuće tražeći more, liticu s koje će se baciti na stijene jer joj je očuh napravio dijete, dok su mala braća plakala u prljavim pelenama, a mama rintala u tvornici, ponekad i u dvije smjene, prijeteci joj da će je ubiti ako ju netko napumpa, na što joj je očuh samo namignuo, dok mama nije gledala. I onda je Norma (13) pobjegla, tražeći more, skrivajući se u tršcu od muškaraca s kamioneta koji su joj zvijždali i dobacivali, dečku koji ju je primijetio u gradu na trgu rekla je, mrtva od straha, da je gladna i žedna, i tako je prespavala na prljavom madracu, u užarenoj potleušici. Dečkova mama odmah ju je zavoljela, znala je kako se rješava to što joj raste u trbuhi, nije bila odjučer na štajgi, kurvati se počela kao mala, da ne umre od gladi, znala je ljude koje je trebalo znati, rekla je da će Vještica rješiti njen problem...

'Sezona uragana' roman je o maloljetničkom pobačaju u socijalno devastiranoj zabiti Meksika gdje je izgradnja autoceste između dviju naftnih bušotina ljudima donijela samo kriminal, nasilje, drogu i prostituciju. Možemo reći i da je roman Fernande Melchor osvojio nagradu Anna Seghers i ušao u uži izbor međunarodnih nagrada Booker i Dublin za 2020. godinu, ali ni s jednim ni s drugim nismo puno rekli. 'Sezona uragana' niz je ubojsava, prometnih nesreća i samoubojstava, spirala 'zločina iz strasti', silovanja, maloljetničkog nasilja, klinaca koji već od dvanaest godine siluju ili su silovani, djevojčica koje od dvanaest godine siluju, u kući, izvan kuće, u stražnjem dvorištu, na putu do škole, uz cestu, u kaficu, na karnevalu.

Znamo taj teren, poznat nam je taj krvavi meridian, 'Krvavi meridian' CORMACA MCCARTHYJA. Udari nasilja bljeskaju poput munja u olujnoj noći bez kiše. Svaka socijalna struktura svedena je na odnos žrtve i nasilnika. Prepoznajemo i ROBERTA BOLAÑA. 'Sezona uragana' knjiga je ginocida, feminocida. Stradavaju oni najslabiji: žene, djeca, djevojčice, oni koji ne budu, koji nemaju čime bosti. Literarne sastavnice su prepoznatljive i poznate, ali udar je sasvim neočekivan, brz i snažan, ne može mu se pobjeći. Roman izaziva jezu i strahopštovanje. Bivša novinarka Fernanda Melchor (Veracruz, 1982.), autorica triju zapaženih romana, sasvim je jedinstven glas. Ne piše da bi nas šokirala i zabavila. Njen roman ne poznaje kalkulaciju, niti se obraća uhu čitatelja, on je glas viknut u crnu bačvu.

Završava najavom sezone uragana. Ljudi su poludjeli od vrućine, vrijeme nije normalno, već mjesecima nema ni kapi kiše, a sa sezonom uragana dolazi i nova poplava viesti iz crne kronike. Otac je ubio sina, rekavši da ga je zamijenio za jazavca, ali svi su već znali da stari hoće malom uzeti ženu, da se nalazi s njom sinu iza leđa; neki gadovi su silovali i ubili četiri konobarice, a sudac ih je oslobođio krivnje jer se svjedok nije pojavio na suđenju, zato što negdje leži mrtav i ne bježi, a gadovi koji su ga ubili sad slobodno šeću okolo... Na kraju, još samo zahvala Fernande Melchor, između ostalih, YOLANDI ORDAZ i GABRIELU HUGEU, novinarima ubijenima u Veracruzu dok je guverner bio zloglasni JAVIER DUARTE DE OCHOA. U toj maloj zahvali, tom grobu, leži istina romana Fernande Melchor. ■

Sergiu Matis: 'Žar-ptica'

(r: Sergiu Matis; ZPC)

PIŠE An. Fazekaš

Rad više u nestajanju
nego u nastajanju

Goruća pitanja

Izvedbeno dezorientirana, zbunjujuća predstava koja govori svašta, a ne kaže puno

MITOLOGIJA je bitnim dijelom filtriranje kozmičkog hiperteksta u narativne bliže našoj skromnoj veličini, u kojima ipak ostaje zvjezdana prašina i žar velikih pričevi. Nasljede (južno)slavenskog folklora i mitologije vrijeme je rastrojilo, raspršilo i zametnulo, a motivi su preživjeli najupečatljivije u umjetničkim obradama koje su ih odnijele daleko od zemaljskih korijena. Među najprominentnijim je akterkama slavenskog folklora tako Žar-ptica, dijelom zahvaljujući svojoj spektakularnoj i sasvim slavenski kičastoj prirodi, a drugim dijelom zahvaljujući baletu STRAVINSKOGA čija je naslovna junakinja. No dok te razvedene i fragmentirane perspektive imaju razlučivi smjer, daleko je teže nešto suvislo reći o predstavi 'Žar-ptica', koju su potpisuju SERGIU MATIS i MILA PAVIĆEVIĆ u suradnji sa Studijem za suvremenih plesa, jer predstava govori svašta, a ne kaže puno i kao da ne zna sasvim što želi, zašto i kako, reći. Izvedbeno dezorientirana, predstava je u recepciji zbunjujuća pa osjećam da joj pristupiti mogu samo pitanjima. Je li Žar-ptica u svojoj zbrkanosti ironična? I prema čemu? Folkloru, folklornom kiču? Epskom desetercu? Baletu?

Najava kaže da zamislimo svijet bez ptica, sugerirajući smjer distopijskog ekološkog ili klimatskog angažmana, ali se ta dimenzija ne pojavljuje na sceni, osim u generalnoj atmosferi, pa bismo mogle to razumjeti i kao metakomentar o promjeni tematizacije umiranja planete u plesnoj predstavi. Tekst koji je nastao 'u suradnji (S. Matisa, op. a.) s autorskim timom Žar-ptice' dovoljno je komična komplikacija i prijevod folklornih elemenata na engleski jezik da se shvati kao šala, ali punchline slijedi negdje ni vrit ni mimo, pa se pitam je li to poanta; da se u gledalištu osjećamo kao da se predstava malo ruga sebi, a malo nama, i da su nam sva očekivanja tegobno iznevjerena. Ali u tom slučaju: što je Žar-ptica skrivila da baš ona motivski ponese tu autodestruktivnu pa-

rodiju? Je li to zato što... gori? Želi li ova predstava da ne bude 'dobra'? Možda autori mrze ptice, ili plesne predstave, ili publiku. Možda je ovo samo prerano zaključeni početak razvoja, osedlan s nizom rezvizita koji su *fora* (npr. šljokičaste rese na prslučima i zlatnoj šilterici) i bačen u svijet da se pretvoriti u pepeo bez vatre nog spektakla. Možda je trebalo uz naslov pisati da je riječ o skici, prezentaciji rada, više u nestajanju nego nastajanju.

Pitam se o očekivanjima koja nose imena pečatirana u umjetničkim mekama poput već izraubanog, ali još uvijek notorno kul Berlin, o načinu na koji mala scena poput zagrebačke, hrvatske ili post-yu regionalne sudjeluje u održavanju ideje o samoj sebi kao provinciji. Jest da kod nas frustracija uvjetima rada i temeljna neodrživost često budu alibi lijenim rješenjima i konceptualnim prečicama, ali nije utješno ni kada gosti i privremene povratnice iz bijelog svijeta demonstriraju razmjerno malo interesa da naprave nešto vrijedno pažnje s ovdje im danim prostorom. Ostaje nuda da je ansambl SSP-a profitirao od rada s Matisom na samoj plesnoj praksi pa će to znanje dalje informirati njihov rad prema artikuliranim izvedbenim cjelinama. Na razini minijature, moguće je pronaći užitak u detaljima izvedbe, drhtaju pružene ruke, nagibu tijela koji prati uvijeni skelet ptice i traži eteričnu kvalitetu koja šuplje kosti čini laksima od zraka.

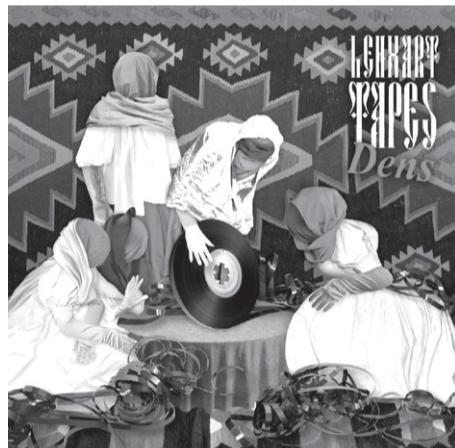
Povremena grimasa bljesne na licima kao maska poganskog božanstva, i kao da otvori rukavac predstave koja je mogla biti, ali nije. Je li u tome rasuta poanta; u nedozivljenom i neizvijljenom žaru izvedbi koje su se ugušile od manjka zraka na sceni? Izvođači se probijaju kroz svoje zadatke, ne djeluju kao da se osjećaju sigurno i podržano, kao da se njihovi potencijali kultiviraju i zatim crpe u kreativnom činu istodobnog punjenja i pražnjenja koje jest izvedba. A taj dojam nekako slama srce. Predstava svoje izvođačice i izvođača ne zasljužuje, kao ni svoju publiku, ni puno prostora i riječi kritičke refleksije. ■

PREPORUKE: MUZIKA

Lenhart Tapes: Dens

(Glitterbeat)

U DOMAĆEM medijskom prostoru glazbu se često površno, nepotrebno i najčešće vrlo proizvoljno dijeli na 'kvalitetnu' i 'nekvalitetnu'. Nepoželjna, nimalo slučajno, gotovo uvek uključuje ono što se kolokvijalno naziva istočnjačkim melosom. Drugi album Lenhart Tapesa pod nazivom 'Lens' opire se takvim paušalnim definicijama istodobno potpuno neočekivanim i iznimno dobro definiranim zvukom. Beogradski glazbenik VLADIMIR LENHART započeo je ovaj projekt sakupljanjem kazeta narodne i zabavne glazbe po buvljacima, a kičmu njegovog osebujnog zvuka čini tehnika namjerno primitivnog, ali iznimno usklađenog sempliranja uživo s kazetofona. 'Dens' je oplemenjen ekspresivnim,

autentičnim vokalima TIJANE STANKOVIĆ, SVETLANE SPAJIĆ i ZOJE BOROVČANIN, a njegova glavna snaga leži u tvrdoglavom odbijanju Lenharta i suradnica da ovim pjesmama pristupe kroz prizmu sprdanja ili ironije. Koliko god na prvu djelovala pojednostavljeno, odrednica 'etno noise' najbolje sažima prirodu ovog projekta. Sve njegove raznolike aspekte spaja ljubav prema prljavom, organskom spektru srednjih frekvencija koji povezuje sve upotrebljeno, od sevdaha i kafanske glazbe do industria- la i no wavea. Lenhart je ovim je sjajnim albumom pokazao da ne postoji 'teška', 'laka', 'naša' ili 'njihova' glazba. Pristupi li joj se iskreno i na razini čistog zvuka, postoji samo glazba, a na slušatelju je da procijeni je li 'njegova' ili nije.

Igralom:
Premalim stvarima

(Menart)

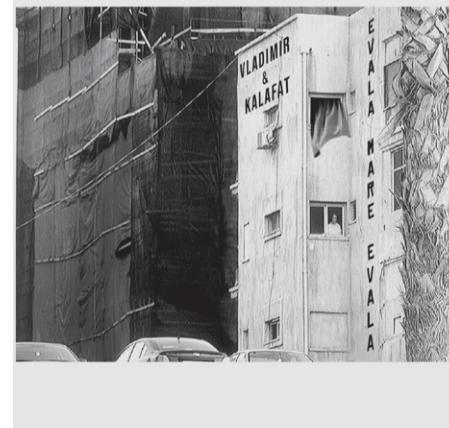
NIŠKO-ZAGREBAČKI bend Igralom na svom trećem albumu također spaja niz različitih, vrlo globalnih utjecaja koji se na koncu ujedinjuju u vrlo čvrstom klasičnom power trio formatu. Bitan dio inspiracije Igralom crpe iz gracioznih gitarskih figura tzv. pustinjskog bluesa koji su popularizirali bendovi poput Tina-wena, no taj element je suprotstavljen žustroj post-punk ritam sekciji koja gitaričku hipnozu razbija strateškom upotrebom start-stop ritmike i izrazito dubokih bas linija. Na tu preciznu konstrukciju se nadovezuje osebujan vokal basista DIMITRIJA SIMOVIĆA koji instrumentale nadopunjava ritmički prilagođenim, ali izrazito apstraktnim tekstovima, čime cijela mješavina poprima dozu osobnosti i originalnosti kakvu s upotrebom konvencionalnog vokalnog i tekstualnog pristupa ne bi imala. Album 'Premalim stvarima' pokazuje kako se, kad se spoje introspekcija i široka lepe-

za vanjskih utjecaja, unutar relativno skraćenog prostora rock trija može iznaći niz svježih rješenja.

Vladimir & Kalafat:
Evala Mare Evala

(PDV)

TREĆI album projekta oko okupljenog oko mostarskog glazbenika VLADIMIRA MIĆKOVIĆA nastavlja njegovu glazbeno-geografsku fascinaciju Mediteranom. Debi 'Riva Degli Schiavoni' bavio se Venecijom, drugi 'El Shatt' tematizirao je zbjeg dalmatinskog stanovništva za vrijeme Drugog svjetskog rata u egipatski izbjeglički logor, a treći se bavi migracijama iz Dalmacije na kraju devetnaestog i početku dvadesetog stoljeća. Mićković se vokalno i tekstualno nadahnjuje naslijedom sevdalinki, sefardskih i dalmatinskih pjesma, a kompleksnost tema koje obrađuje razbija eteričnim glazbenim pristupom namjerno gurnutim na rub tradicijske glazbe i *new agea*. Takav aranžmanski smjer ponekom

bi se slušatelju mogao učiniti beskrvnim, no Mićković koristi prividnu pasivnost i statičnost instrumentala kao podlogu za niz vokalnih ekspresija u direktnoj opreci sa suzdržanošću glazbe. Unutarnji dramski naboј koji proizlazi iz te dihotomije nadilazi puko interpretiranje postojećeg materijala i pretvara album u ekspresivnu mješavinu proživljenog i zamišljenog kolektivnog i osobnog iskustva.

■ Karlo Rafaneli

SRĐAN KOVAČEVIĆ Pitanje mogućnosti kolektiva je pitanje našeg napretka

Uskoro dovršavate svoj dokumentaristički projekt o Delavskoj svetovalnici. Predstavite nam tu organizaciju i zašto vas je zainteresirala.

Delavska svetovalnica – Radničko savjetovalište na hrvatskom – mala je organizacija iz Ljubljane koja pomaže radnicima da zaštite svoja prava. Radi se o primjeru pravog sindikalnog rada. Radnici i radnice u Svetovalnici dolaze s raznim potrebama: traže zaštitu kao azilanti ili kao prevareni radnici, treba im pomoći u rješavanju papira, radnih dozvola, zdravstvenog osiguranja, čak i aplikacija za posao. Za Delavsku svetovalnicu sam prvi put čuo još dok se zvala Svetovalnica za migrante. Kolega DAVOR KONJKUŠIĆ je radio reportažu o njima i govorio mi o tom nevjerojatnom iskustvu. Prepričao mi je priču kako je jedan od voditelja Svetovalnice GORAN ZRNIĆ pred njim i nekolicinom radnika nazvao poslodavca i preko telefona dogovorio isplatu zaostalih plaća, rekavši mu da to obavi sutra ili će se obratiti medijima. Plaće su sutra bile na računu. Davorova me priča oduševila. To je bio prvi put da sam čuo da se netko na takav način bori za radnike. Odlučio sam napraviti film o njima. Taj proces traje već sedam godina, a sada polako završavamo snimanje i ulazimo u finalnu montažu. Film prati troje voditelja Svetovalnice – uz Zrnića, to su GORAN LUKIĆ i LAURA OREL – i njihov rad s ljudima koji im se obraćaju za pomoći.

Radničkim pravima bavite se i u kontekstu filmske proizvodnje. Nedavno ste predstavili Solidarni filmski ugovor – o čemu je riječ?

Radi se o kolektivnom ugovoru kojim mi, radnici na filmu 'Tvornice radnicima', producijska kuća i protagonisti dijelimo sav prihod filma među sobom. Premda smo ga razvijali za potrebe tog filma, cilj je bio razviti alat kojim mi kao filmski i kulturni radnici promišljamo uvjete u kojima radimo i način na koji se organiziramo oko svojeg rada. Ne radi se toliko o profitu, kojeg u našoj doku-

Foto: Samir Cerić Kovačević

mentaristici ionako nema, nego o vježbanju svijesti o kolektivnosti filmske i kulturne proizvodnje. Pitanje mogućnosti kolektiva je pitanje našeg napretka kao društva i vjerujem da je nužno razvijati alate i praksu za zajedničko djelovanje. Primjerice, jedno od gorućih pitanja danas je stambeno pitanje, koje se u socijalizmu velikim dijelom rješavalo u sklopu kolektiva, od zadrugarskog organiziranja do radnih kolektiva. Danas moramo djelovati zajedno, graditi alate zajedno, tako imamo veće šanse stvoriti bolji i jednakiji svijet za sve. Solidarni filmski ugovor gledam u tom svjetlu, kao mali prilog našoj borbi.

Kada govorimo o kolektivima, oni su za vas ključni i kao pitanje filmske reprezentacije.

Tako je. Ono što me zanima u filmskom izrazu je rad s kolektivima koji nastoje iznijeti progresivne ideje. Naravno da takvi procesi nisu laki, ali neovisno o ishodu, ako želimo drugačiju, bolju budućnost, moramo aktivno sudjelovati u tim borbama, a dokumentacija tih procesa je na kraju i alat za učenje svih nas. Možda je ta edukacijska komponenta i jedini realan razlog zašto stvaram filmove.

■ Lujo Parežanin

KVADRAT

Na čelu ovogodišnjeg izdanja Power 100, ArtReviewove ljestvice 'najutjecajnijih ljudi u umjetnosti', našla se glasovita fotografkinja NAN GOLDIN. Angažirana po nizu važnih pitanja, Goldin se zadnjih tjedana istaknula kao žustra kritičarka odnosa zapadnih institucija i medija prema nasilju izraelske države nad Palestincima.

■ L.P.

Nan Goldin – na čelu Power 100 (Foto: Elena Ternovaja/Wikimedia Commons)

Internacionalna metala

Na sceni na kojoj se nacizam razvio u maltene dominantnu struju izrazito je bitno da se čuje glas lijevih bendova koji prkose stereotipu da je black metal septička jama reakcionarnog bjelačkog nacionalističkog misticizma

ANTIFAŠISTIČKI black metal pojavio se kao reakcija na sve dominantniju nacističku struju unutar black meta. Black metal je stil ekstremnog metal-a s tremolo rifovima, distorziranim električnim gitarama, vrištećim vokalima, *blast beatovima*, nekonvencionalnim strukturama pjesama i često sirovom, oskudnom produkcijom. Podrijetlo black meta seže do speed metal pionira iz 1980-ih, Venoma, čija je ploča 'Black Metal' dala i ime žanru. Prvi val bendova kao što su Celtic Frost i Bathory iscrtao je ranu putanju žanra, a drugi val pojavio se u Norveškoj, gdje je nekolicina anksioznih, *edgy* tinejdžera čeznula za nečim zlokobnijim i opasnijim od pomoznog hard rocka koji je tada dominirao. Bio je sotonistički orijentiran i može se opisati kao '*lo-fi* zvučni terorizam'. S bendom Mayhem na čelu, ta se nova scena razvija u najekstremniju koju je svijet dotad vidio, a sam Mayhem prozvan je najekstremnijim bendom svih vremena.

Članovi jezgre scene sebe su nazivali 'Crim krugom'. To su bili asocijalni tinejdžeri opsjednuti smrću i tamom – današnjim rječnikom mogli bismo ih opisati kao *protoedgelordove* ili *protoincele*, koji su se okupljali u prodavaonici ploča Helvete ('Pakao') u

Oslu, u vlasništvu gitarista MAYHEMA EURONYMOUSA. U intervjuima su iznosići ekstremne antikršćanske i mizantropske stavove, predstavljajući se kao skupina militantnih sotonista koji žele širiti teror, mržnju i zlo. Scena je uključivala samo one koje je smatrala *true* ili predanima. Church of Satan za njih je bila previše 'humana'. Euronymous je izjavio da je za totalitarizam i protiv suošćenja, mira, sreće i zabave. Zvuči kao satira, ali mislili su ozbiljno!

Godine 1992. pripadnici scene započeli su val podmetanja požara na kršćanskim crkvama. 1992. BÅRD 'FAUST' EITHUN iz benda Emperor ubio je homoseksualca MAGNEA ANDREASSENA. 1993. VARG VIKERNES iz projekta Burzum je nasmrt izbo Euronymousa u njegovom stanu u Oslu. Osuđen je na 21 godinu zatvora (najveća kazna u Norveškoj) za ubojstvo, paljenje četiriju crkava i posjedovanje 150 kilograma eksploziva.

Nacizam je bio prisutan u estetici scene, no, barem po početku, ne i sama srž njene ideologije, premda je u privatnom pismu napisanom početkom 1990-ih Euronymous tvrdio da su 'gotovo svi' norveški black metal bendovi u to vrijeme bili 'više ili manje nacisti'. Sam se izjašnjavao kao komunist zato što je vjerovao da je komunizam najzločestija ideologija koja postoji (!). Scena

postepeno postaje sve više eksplisitno nacistička, pogotovo nakon odlaska Vikernes-a u zatvor. U istočnoj Europi pojavljuje se scena poznata kao NSBM (nacionalsocijalistički black metal), koja glorificira Vikernes-a kao svog ideoološkog vođu.

Antifašistički black metal nastao je kao reakcija protiv NSBM-a, iznutra. Na sceni na kojoj se nacizam razvio u maltene dominantnu struju izrazito je bitno da se čuje glas lijevih bendova. Red and Anarchist Black Metal (RABM) politička je i estetska orientacija, a ne specifičan zvuk. To je pokret svjesnog povezivanja black metal bendova s anarhističkim i socijalističkim ideologijama izraženim u tekstovima, promocijskim materijalima, omotima albuma i intervjuima. Nastao je kao spoj black meta s anarhističkim crust punkom. Svi ti bendovi prkose stereotipu da je black metal septička jama reakcionarnog bjelačkog nacionalističkog misticizma.

Panopticon, solo projekt multiinstrumentalista AUSTINA LUNNA, praktički je utemeljitelj RABM-a i inspirirao je čitav val bendova. Njegov zvuk jedinstvena je mješavina američkog folka i atmosferičnog black meta, često i s natruhama bluegrassa i postrocka. Od početka je anarhistički, anti-kapitalistički i antifašistički orijentiran. Na prvoj pjesmi na prvoj ploči Panopticona iz 2008. godine Lunn urliče 'koncept nacionalizma lišava nas same naše prirode'. Na sceni prepuno kriptoфаista i otvorenih nacista, Panopticonov izrazito ljevičarski stav bio je nevjerojatno osvježenje. Lunnovi tekstovi sazrijevali su zajedno s njegovim glazbenim stvaralaštvom; napravio je skok od pomalo 'bazičnog' vrištanja protiv kapitalizma do detaljne analize njegovih pogubnijih učinaka na čovječanstvo na konceptualnim albumima kao što su 'Social Disservices' i 'Kentucky'.

Dečki iz Dawn Ray'd, tročlanog benda iz Liverpoola, otvoreni su anarhisti, nazvani po stihu iz djela američke anarhistice VOLTAIRINE DE CLEYRE. 'Mislimo da je glavni razlog što RABM raste to što je kapitalizam u takvoj krizi da je fašizam postao stvarna prijetnja u mnogim područjima svijeta – više se ne doživjava kao neko apstraktno, mračno uvjerenje već prava, ružna, sebična i destruktivna politička prijetnja.'

MICHAEL GREGOR i RICHARD LEDERER austrijski su dvojac koji čini Summoning. Grupa često eksperimentira sa simponijskim zvukom, kao i *dungeon synthom*. Kalili su se svirajući u anarhističkim skvotovima, a antirasizam i antifašizam oduvijek su bili dio njihovog izraza.

Na sceni kojom i dalje dominiraju muški izvođači, kao i ropsesija 'Gospodarom prsteno', LAURA BEACH i MAGGIE KILLJOY, inače transrodna anarhistička spisateljica, originalan su ženski duo koji svira impresivan, izrazito atmosferičan, zlokobni black metal s utjecajima ambienta, i ostaje vjeran ljubavi žanra prema J. R. R. TOLKIENU: nazvale su se Feminazgul, što je referenca na 'feminazis', pogrdni izraz za feministkinje, kao i na Nazgûle, grupu utvara koje u Tolkienvom Meduzemlju kontrolira Sauron. 'Nacizam je politika straha i kukavičluka. Nacisti su ovce. To je zapravo razlog zašto je borba protiv njih tako učinkovita', kaže Killjoy. 'Antifašističke teme su svakako prikladne unutar estetike black meta. I mi možemo izraziti tugu, čežnju, bijes, ljepotu prirodnog svijeta, mržnju prema religijama koje su nam silom nametnute, sva ta sranja.'

Veličanstvene melodije, epski postrock zvuk i intenzitet, a otvoreno se predstavljaju kao antifašisti: Awenden iz Olympije sa sjeverozapada SAD-a jedan su od najzanimljivijih novijih black metal bendova. Tu je i kanadski *queer one-man-band* Gaylord, koji satirizira tešku ozbiljnost i nacističke tendencije u black meta. Deafheaven su se pak proslavili i izvan striktne black metal supkulture svojom fuzijom black meta i shoegazea (blackgaze) i koriste svoju platformu za pružanje podrške ljevičarskim/antirasističkim pokretima poput Black Lives Matter, kao i BERNIEJU SANDERSU. Članovi nizozemskog atmosferičnog black metal benda Fluisteraars pokušavaju kroz glazbu doprinijeti ostvarenju svog idealnog svijeta 'u kojem je država uništena i gdje ljudi rješavaju stvari međusobno, bez autoriteta'.

Liturgy su avangardni black metal bend koji se ne libi posezati za utjecajima iz komorne i klasične glazbe, kao ni glitcha, prog-a i totalizma; tekstovi im nisu eksplisitno politički, ali frontmenica HAEA RAVENNA HUNT-HENDRIX otvorena je ljevičarka i antifašistkinja. Jute Gyte spajaju black metal s utjecajima mikrotonalne klasične glazbe, elektronike i industriala i pišu pjesme s naslovima poput 'Your Blood And Soil are Piss and Shit', ('Tvoja krv i zemlja su pišalina i sranje'). Iz intervjuja se može zaključiti da je TOBIAS MÖCKL, multiinstrumentalist koji stoji iza sjajnog švicarskog projekta Paysage d'Hiver, antikapitalist koji naginja komunizmu i idejama poput društva i ekonomije bez novca. Grčki glazbenik AYLOSS, glavni u projektu Spectral Lore, također je ljevičar i antifašist. Još jedan grčki bend, Yovel, stvara ono što nazivaju 'black metalom za potlačene' i koriste bijesne, nabrijane rifove.

Misteriozni, atmosferični Wolves in the Throne Room s američkog sjeverozapada tvrde da crpe veliku inspiraciju iz raznih vrsta anarhizma, na turnejama provjeravaju imaju li predgrupe veze s rasizmom ili fašizmom, a u mnogo su navrata podržali Black Lives Matter. Violet Cold je *one-man-band* iz kojeg se krije EMIN GULIYEVIZ iz Bakua u Azerbajdžanu. Svira radosni, topli, trijumfalni blackgaze, a na naslovnicu svoga najpoznatijeg albuma 'Empire of Love' hrabro spaja simbol zvijezde i polumjeseca s azerbajdžanske zastave s dugim LGBT bojama.

Antifašistički black metalci posvećeni su jačanju svoje strane i iskorjenjivanju fašističke zaraze, i uporno odbijaju napustiti scenu ili ju prepustiti fašistima. Za metal se vrijedi boriti! ■

Naslovna ploča prvog albuma benda Panopticon iz 2008., ključnog za pojavu antifašističkog black meta

PIŠE Boris Rašeta

**U drami
Ive Štivičića
'Pijetlov kljun'
vidimo partizana
Kaljužu koji je
u samoubilačkoj
akciji osvojio neo-
svojivi bunker na
naslovnem vrhu.
No u memoarima
koje piše njegov
suborac Sila to je
osvajanje išlo sa-
svim drugačije. Jesu
li sudionici revolu-
cije njeni vjerni
tumači ili tek ljudi
koji naplaćuju
priče o njoj?**

Juriš u heroje

Vjetar u kosi, HRT, 21. studenog, 20:15

ZA čovjeka koji je ljetos objavio hit knjigu 'Depra' – to je teško i sjajno štivo, vjerujte nam na riječ – ACO STANKOVIĆ u petoj sezoni putopisne serije Vjetar u kosi demonstrirao zavidnu ležernost – na njemu se ništa ne vidi! Razgovarao je sa slovenskom predsjednicom (da smo je vidjeli na nekoj hrvatskoj plaži ne bismo znali o kome je riječ, ona se zove NATAŠA PIRC MUŠAR), a njih su dvoje, bogami, i zapjevali. Pjevalo je potom Stanković i s Pankrtima (nema ničeg tužnijeg u prirodi od ocvalih rokera, rokeri su sve stariji, a političari sve mlađi) i to Bandieru rossu, za Prisavlje čudo nevideno, da bi nas na koncu odveo u Kobardin gdje je kuharica ANA ROŠ objasnila zašto njena jela treba gledati pod mikroskopom – to su najmanje porcije hrane koje smo vidjeli u životu. No Aco je izgledao vrlo zadovoljan. Gledajte Vjetar u kosi, nećete požaliti.

Povezuje nas više od blagdana – HT, RTL, 25. studenog, 07:55

DONNERWETTER, grom i pakao! Koji je antitalent smislio dugi i zamornu božićnu reklamu za HT? Božićne reklame skoro nikad nisu dosadne, pa treba biti posebno nenadaren za takvo zlodjelo, kojim dominira beskrajno bedast tekst. Glavni lik reklame je neki mladac od kojega majka očekuje ženidbu i unuke, a on joj kupuje – papuče. Na kraju ga baka pita je li sretan, to je, kao, poanta priče. To je najvažnije u životu. Pardon, ali, što je tu duhovito? Čovjek (najmerno, to je fora) pjeva očajno, tekst je glup, ideja besmislena... Zar najveći teleoperater u državi nije mogao nači nekog nadarenijeg za spot? Uz tu bi reklamu valjalo čitati *disclaimer*: Sadržaj koji slijedi nije primjerjen za osobe iole razvijenog ukusa. Ocjena – nula! Gospodo Švabe, nemojte da se ovo ponavlja, pušnut će bruka u selu.

TNT, N1, 26. studenog, 9:00

MILA MORALIĆ odlično je pripremljena za teme o kojima razgovara, ima respektabilno znanje i pažljivo prati što joj sugovornici govore. Gost intervjuja tjedna bio je DRAGO HEDL, novinarska i ljudska gromada, čovjek koji je od Glasa Slavonije napravio utjecajan dnevnik na prostoru cijele bivše države, da bi potom – pod GLAVAŠEVOM strahovladom – cijelo vrijeme rata iz Osijeka pisao za Feral, što je samo po sebi doseg vrijedan poštovanja, a imamo li na umu što i kako je pisao, i divljenja. Hedl je Mili Moralić govorio o prosvjedu svijetogojaca (on ne misli da je to politička urota Domovinskog pokreta, već izraz očaja slavonskih poljoprivrednika), o IVANU ANUŠIĆU i o seriji 'Šutnja', nastaloj po njegovoj knjizi. Cijeli Osijek je znao tko su političari koji su iskoristavali maloljetnice, kazao je, ali su sv

Svjetlana Knežević i Zvonimir Črnko u 'Pijetlovom kljunu'
(Foto: Screenshot/HRT)

se kod nas nije promijenilo, samo su solunaši vječni. Glazba: ARSEN DEDIĆ, režija: MARIO FANELLI, scenarij: Ivo Štivičić.

Vijesti, Al Jazeera, 3. prosinca, 14:00

PRVIH par dana slike rata izazivaju užas. Nakon nekoliko tjedana užasavanje prerasta u rutinsko gledanje, a nakon par mjeseci sve prelazi u dosadu. 'Čovjek je životinja koja se na sve navikne', napisao je DOSTOJEVSKI. Jedan mrtvi je drama, tisuću je statistika. *Disclaimer* 'uznemirujući sadržaj' nakon nekog vremena postaje nepotreban. Gaza se iz prvih sekundi zapadnih TV dnevnika preselila u zadnjih pola sata, tako nekako. Ali zato imamo Al Jazeeru. Slike koje vidimo na katarskoj televiziji biblijski su prizori patnje i uništenja. Obično vidimo ruševinu neke zgrade, hrušute i pepela oko golema kratera na čijim je rubovima ljudski mravinjak: deseci ili stotine Palestinaca vade mrtve i ranjene. Izraelski avioni idu kao na vojnu vježbu, istresaju rakete, nema protuzračne obrane, ne postoji nikakva opasnost, potom se vraćaju u bazu. Palestinci su najnesretniji narod na svijetu, predaleko su od Alaha, a preblizu Sinaju, gori pod koju im se, prema nekim zamislima, spremi 'humano preseljenje'. Zapad je dao podršku toj NETANYAHUOVU operaciju, američki nosači aviona budno paze da se neka od arapskih država ne bi umiješala i poremetila plan. Većina arapskih država pak potihi odobrava ono što se zbiva, jer ne vole Palestine. Ovoga puta neće nam biti potreban genijalni film 'Shoah', koji smo – premda traje skoro deset sati – gledali nekoliko puta, eksterminacija se odvija u izravnom prijenosu. Dva naroda oboljela su od mučne povijesti: mnogi Židovi u svojim glavama imaju slike Auschwitza, likvidacije brojnih geta po europskim i ruskim gradovima; Palestinci nose slike progona koji traju 80 godina, i misle 'Do istrage naše ili vaše', da spomenemo zlokobni, kolokvijalni naslov jednog starog srpskog teksta. NIETZSCHE kaže da je ludilo u pojedinaca rijetko, ali je u grupa, naroda ili stranaka, često. No ako su Židovi i Palestinci sludenji dugom patnjom, zašto im moćne države ne pomognu zaustaviti rat, umjesto da napadaju 'huškače na mir'? Zašto ih ne pozovu na suživot, možda u jednoj državi s dva entiteta? Ili tri? Od Gaze će ostati samo hrpa sute, čini se. ■

Nulti kadar: Pijetlov kljun, HRT, 27. studenog, 21:53

JEAN-PIERRE MELVILLE bio je Židov, ali je promijenio ime, kaže standarno sjajni ŽIVORAD TOMIĆ – i čovjek koji je sudjelovao u Pokretu otpora. Ali, dodaje Tomić, Melville nakon rata nikada nije spomenuo tu priču. Bilo je to nešto o čemu pristojni ljudi šute. Gospodski, nema što: ideal koji nije monetabilan. Kod nas, bogme, nije bilo tako. Sudjelovanje u ratu, u svim našim ratovima, od Soluna do zadnjih balkanskih vojni, uvijek je predstavljalo tapiju na bogatstvo. U drami IVE ŠTIVIČIĆA 'Pijetlov kljun', vidimo sjajnog, danas zaboravljenog hrvatskog glumca ZVONIMIRA ČRNKA, melankoličnog genija, ljepotana, glumčinu holivudskih dimenzija, koji igra partizana (Kaljužu) koji je u samoubilačkoj akciji, sam i bez podrške suboraca osvojio neosvojivi bunker na naslovnem vrhu. No u memoarima koje sedamdesetih godina prošlog stoljeća piše njegov suborac Sila (JOVAN LIĆINA, genijalan glumac, rođen za negativce, naš EDWARD G. ROBINSON) to je osvajanje išlo sasvim drugačije, lažiborački... Sila i Kaljuža razgovaraju ispred Kockice, koja je te 1971. još relativno mirisala na malter... Što je povijest? Prikaz činjenica ili konsenzus trenutne vlasti? Jesu li sudionici revolucije njeni vjerni tumači ili tek ljudi koji naplaćuju (u dobroj mjeri fiktivne) priče o njoj? Drama Ive Štivičića govori o tim problemima, kao i 'Zaseda' ŽIKE PAVLOVIĆA ili satire BRANKA Čopića. Treba to gledati: ništa

24/7

www.portalnovosti.com